

Sigisbert Kraft
Eretrud Kraftová

Základní kurz liturgie

Z německého originálu
Grundkurs Liturgie
Willibrord-Buchhandlung Bonn 1998
přeložil Josef König.
Rozmnoženo jako rukopis.

PRAHA 1999

„V liturgii nejde o vědomosti, nýbrž o skutečnost. Jistě existují liturgické znalosti, což je liturgika. Existují i vědomosti v ní: liturgický akt obsahuje poznání.

Mluvit o tom dnes není lehké, neboť to zmizelo z našeho náboženského povědomí. Ale liturgie není pouhou vědou, nýbrž je plnou skutečností, která obsahuje kromě poznání mnoho jiného: jednání, pořádek, existenci.“

Romano Guardini, Liturgische Bildung / Liturgické vzdělávání, svazek 1,
Verlag Deutsches Quickbornhaus, Burg Rothenfels am Main 1923

Obsah

PŘEDMLUVA

LITURGIE - CO JE TO?

ZÁKLADY

Slavení smlouvy	2
Aktivní účast	3
Zcela osobně	5
... tělem i duší	6
Bohoslužba jako slavnost	8
Adorace	9

LÁMÁNÍ CHLEBA V JÁSAVÉ RADOSTI

Ježíšova Poslední večeře a slavnost jeho obce	11
Eucharistie	12
Epikléze	13
Tajemství víry	14
... v malém kruhu	15
... a v ekumeně	16
Výstavba eucharistické slavnosti	18

SVÁTOSTNÉ SLAVENÍ

Svátost	21
Uzdravující síla bohoslužby	22
Žehnání	23
Slavení pohřbu	25

KDE, JAK, KDY?

Církev a kostel	26
Průběh	28
Slovo a odpověď	29

Zpívající obec	30
Posvátná období	33
Církevní rok	34

VČERA A ZÍTRA

Historický vývoj	36
...nikdy u konce	40

TEXTY

Justin	41
Eucharistická modlitba podle Hippolyta (+ okolo 215)	42
Z konsenzu Mezinárodní starokatolické konference teologů v Altenbergu u Kolína n. R., 24.-28.9.1979	43
Eucharistická modlitba Utrechtské unie (1982)	45

PŘÍLOHA

Jmenný rejstřík	46
Malý liturgický slovník	47
Výběr další rozšiřující literatury v němčině a angličtině	53
Další dostupná literatura v češtině	55

PŘEDMLUVA

Spis „Základní kurz liturgie“ má delší dějiny. Ty se začínají v roce 1964, když byl ve starokatolickém kostele Kristova vzkříšení v Karlsruhe zřízen a posvěcen nový oltář. Eucharistie se tam potom okamžitě slavila tváří k lidu, což byla tehdy ještě výjimka. Obec byla pomalu zasvěcována do nových forem liturgie. Mnozí farníci brzy vznesli přání, že by chtěli mít k lepšímu chápání liturgie nějakou tištěnou pomůcku. To se uskutečnilo nejprve na zkopírovaných listech, ze kterých vznikl v roce 1984 několikrát dodatečně rozmnožený sešit. Na základě opakovaných dotazů z naší církve, ale i z římskokatolických a evangelických obcí, vydáváme nyní v poněkud rozšířené formě tento Základní kurz liturgie. Podle možností jsme přihlíželi při tom k podnětům a komentářům čtenářek i čtenářů.

Zvláštní dík patří těm, kteří nás při tomto vydání doprovázeli svou radou a kritickými poznámkami: ať to byla řeholní sestra Beatrice Rauhutová, Gerdalies Schäferová, generální vikář Hans-Werner Schlenzig, docent Dr. Thaddäus A. Schnitker, farář Dr. Hans-Christian Seraphim z Bratrstva sv. Michaela nebo Jochen Michel, který s námi spolupracoval v Karlsruhe již v počátcích tohoto Základního kurzu.

Mezitím se obnova bohoslužby prosadila ve všech západních církvích. Vydáno bylo mnoho nových agend a zpěvníků. Obsahují mnoho společného vedle přínosů jednotlivých církevních tradic. Jednota v rozmanitosti se ukazuje při bohoslužbě zřetelněji, než při

naukových dialozích mezi církvemi. To je zřejmé - jak doufáme - i v jednotlivých kapitolách tohoto Základního kurzu.

Základní kurz je možno používat různým způsobem. Smysl dává jej probírat v liturgických komisích, které mohou mít pro různé příležitosti i ekumenickou sestavu. Pro další přípravu vedoucích přikládáme ke konci této knihy malý seznam doprovodné literatury. Na konci každé kapitoly najdete podněty pro hovory ve skupinách. Pochopitelně, že při takových hovorech mohou vyvstat i jiné otázky. Samozřejmě, že je možné pracovat s knihou i individuálně.

Úmysl předložit základní kurz a nikoliv žádnou liturgickou encyklopedii vede k omezení. Jistá témata jako rozvíjení a slavení svátostí, rodinné a dětské bohoslužby, bohoslužby pro ženy na pozadí feministické teologie vyžadují obsažná specifická pojednání, zvláště když se při nich praxe v různých obcích a církvích značně liší.

Při jednom nedávném pracovním setkání na hradě Rothenfels byla řeč o nutnosti a předpokladech používání liturgického jazyka odpovídajícího současné době. Závěry účastníků a účastnic stojí v přímé souvislosti s tímto základním kurzem a vyšly ve zvláštní brožůře řady dokumentů z Rothenfelsu.

Při tématu liturgie je opakování a vzájemné překrývání se ve vějíři námětů takřka nevyhnutelné. Výhodné je, že se s námětem setkáte i v jiném pořadí nebo souvislosti.

Přejeme si, aby tento základní kurz být přínosný k lepšímu chápání liturgie, jejímu živému slavení a k radosti z ní.

Ve vesnici Waghäusel-Kirlach v Bádensku
na svátek apoštolky Marie z Magdaly
22.7.1999

LITURGIE - CO JE TO?

Řecká slova „leitōn ergon“, ze kterých pochází výraz liturgie, znamenala ve starých Aténách ty veřejné služby, které musel odvádět každý občan. K nim patřily i úkoly při veřejných slavnostech. Tím měla tato slova již ve starověku náboženskou souvislost. Do Nového zákona se dostala z řeckého překladu hebrejské Bible, tzv. Septuaginty. Používají se v ní pro službu v chrámu (L 1,23; Žd 9,21; 10,11), pro Ježíšovu oběť (Žd 8,6) a pro službu andělů (Žd 1,7 a 14). Pavel se sám v Ř 15,16 nazývá „liturgem“ Ježíše Krista, služebníkem a kněžským zvěstovatelem Radostné zvěsti. V Listě Filipským (2,1) je řeč o „liturgii“, bohoslužbě naší víry. Ve Sk 13,2 se toto slovo poprvé nachází pro slavení bohoslužby antiošské křesťanské obce. Z těchto údajů je patrna jedna zásada: liturgie je úkolem, který se týká všech, i když při něm mají zvláštní roli jednotlivci. O tom budeme ještě mluvit.

Mnohdy se ptáme: Kdo bude dnes sloužit bohoslužbu? Podle Nového zákona bychom museli odpovědět: Bohoslužbu bude mít Ježíš Kristus - a on nás všechny zapojí. Za naším nedokonalým jednáním stojí sám Ježíš, prostředník, který nás svou „mnohem vyšší kněžskou službou“ (Žd 8,6) spojuje s Otcem. Skrze něho chválíme živého Boha. Potkává nás v těch nejmenších ze svých bratří a sester. Pavel označuje dvakrát (Ř 15,27 a 2 K 9,12) službu chudým, „plnění prázdných rukou“ za liturgii. Epaphroditus, jeho spolupracovník a pomocník v nouzi, konající svou službu s nasazením vlastního života, je jím nazýván „liturgem“ (F 2,28-30).

Pro první křesťany zahrnovala liturgie nejenom bohoslužebnou slavnost, ale i službu potřebným. Chátrají naše bohoslužby snad i tím, že máme příliš málo na očích nerozdělitelnou souvislost mezi liturgií a diakonií? Jedna evangelická farářka z Mnichova mi vykládala, že v jedné studené zimě její obec otevřela kostelní sklep pro bezdomovce, kteří potom také přišli na bohoslužbu. To změnilo celou bohoslužbu. Chudí a existence na pokraji společnosti již nebyli abstraktním tématem kázání a přímlov, nýbrž se stali živými členy bohoslužebné obce a též se stali pocítovatelnou výzvou jiným.

Liturgie je službou k chvále Boha a ke spáse tj. záchraně lidí.

Podněty k hovorům:

„Liturgie je svým obsahem znamením všech konání, která vycházejí z obce a slouží smyslu obce, tzn. péči o duši (zprostředkovávání spásy).“ To napsal Adolf Thürlings, průkopník starokatolické liturgické reformy. Přemýšlejte o této větě a společně o ní mluďte.

Jaké liturgické slavnosti znáte? Kterých se účastníte rádi (ve své obci nebo v ekumeně, v sousedství, v kostelích nebo na církevních setkáních, v kroužcích Taizé?

Sestavte listinu bohoslužeb, které ve své obci postrádáte.

ZÁKLADY

Slavení smlouvy

Co to znamená bohoslužba? Toto slovo má dvojí význam: mluví o službě Boha pro lidi a o službě lidí Bohu.

V Bibli nás potkává úzká souvislost mezi bohoslužbou a boží smlouvou v příhodě o Noemovi. Po zachránění z prapoty postaví Noe Bohu oltář a přinese na něm zápalnou oběť. Bůh s ním potom uzavře smlouvu a jako znamení smlouvy vzejde duha (Gn 6,18; 9,12). Tato smlouva zahrnuje všechno živé (Gn 9,15 srv. Oz 2,20). „s polní zvěří a s nebeským ptactvem i se zeměplazy“; vyjmenováni jsou všichni.

Abrahámovi, kterého Bůh povolá z jeho vlasti do cizí země a chce ho učinit praotcem velkého národa, dává Bůh jeho jméno (Gn 15,8; 17, 4-5). Na Sinaji odevzdá Bůh Mojžíšovi

deset slov smlouvy - nazýváme je převážně deseti příkázáními (Ex 19 a 20). Lid poruší ještě na Sinaji tuto smlouvu a uctívá zlaté tele. Na Mojžíšovu přimluvu se Bůh smiluje a smlouvu obnoví (Gn 32 a 33). V celých dějinách Izraele jde stále znovu o porušení a obnovu smlouvy. Odchod domů ze sedmdesátiletého exilu v Babelu oznamuje Jeremiáš jako obnovení smlouvy a příchod mesiášské doby (Jr 30 a 31). „Už nebude učit každý svého bližního a říkat: 'Poznávejte Hospodina!' Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich - výrok Hospodinův“ (Jr 31,34a).

Při bohoslužbě je tato boží smlouva s lidmi zpřítomňována a slavena jako spásný boží dar lidem, jako začátek nového stvoření v odpuštění nevěry a viny. Do této smlouvy, do smluvní věrnosti Boha jsme vzati skrze Ježíše Krista. Protiklad „stará smlouva - nová smlouva“ je biblicky neudržitelný. Ježíš žije, myslí a jedná v tradici víry svého lidu. Když mluví při poslední večeři o kalichu nové a věčné smlouvy ve své krvi, pak jsou tím potvrzovány a rozvíjeny dosavadní dějiny soužití Boha s lidmi, nikoli zrušeny nebo nahrazeny novým začátkem.

„Nikdy nevypovězená smlouva“ (Norbert Lohfink) Boha s lidmi, nové stvoření, odpuštění hříchů, jsou zpečetěny vzkříšením Ježíše z mrtvých. „Jsme-li nevěrní, on zůstává věrný, neboť nemůže zapřít sám sebe“ (2Tm 2, 13).

„Po vypovězení a po porušení smlouvy lidmi nemusí následovat žádná obnova smlouvy. V Ježíši a skrze Ježíše, který nese a snímá hříchy světa, dává Bůh pokaždé znovu odpuštění. Ježíšem ustanovená eucharistie se stává pro obec slavností smlouvy, která si je proto vědomá poslušnosti“ (Josef Wohlmüt).

Podněty k hovorům:

Co se musí změnit na našem chápání „deseti příkázání“, když je uznáváme jako část boží smlouvy a vidíme jejich souvislost s bohoslužbou?

Jak špatné chápání a falešné interpretace zatěžují naši mluvu o „staré a nové“ smlouvě?

Přečtěte si a promyslete Ex 20, 2 jako klíč k uvedeným „Deseti slovům“.

Když zjistíme, že v židovské liturgii Letnic se připomíná předání zákona na Sinaji a oslavuje se „slavnost smlouvy, co to pak znamená pro křesťansko-židovský vztah“?

Jaké důsledky to má, když chápeme eucharistickou slavnost jako slavnost Boha s námi jako s lidem smlouvy? Mohu se potom posadit samotný nebo samotná do kostelní lavice v pokud možno co největší vzdálenosti k jiným účastníkům bohoslužby? Končí toto společenství slavnosti u dveří kostela?

Aktivní účast

Všichni se zapojují. To by mělo být vlastně pro křesťanskou obec při bohoslužbě a v životě obce samozřejmé. Ale bohužel panují i jiné zvyky: někteří chodí na bohoslužbu jako do kina nebo do divadla. Chtějí zažít dobré „představení“: dobrou duchovní hudbu, vynikajícího řečníka jako kazatele nebo jiný estetický požitek. Spoluúčastníci je vlastně nezajímají. Jiní přijdou na bohoslužbu pouze při svatbě, křtu, prvním přijímání nebo biřmování a nakonec při pohřbu rodinných příslušníků. Často nechápou, že se takové slavnosti týkají celé obce a ne pouze úzkého kruhu pozvaných hostů. Liturgové, varhaníci, kostelníci a ministranti jsou považováni za „účinkující slavnosti“. Pro lidi s takovým konzumistickým přístupem nemá obec žádný význam. „Co mají cizí lidé společného s naší rodinnou slavností?“, můžeme často slyšet. Jiní takoví návštěvníci kostela míní, že za pořádání bohoslužeb mají zodpovědnost výlučně ti, kteří jsou za to placeni nebo ti, kteří tam mají alespoň dobrovolné funkce.

Právě v kostelích církvi reformace, které znovu objevily všeobecné kněžství věřících, nechává obec často všechno vykonávat své faráře nebo faráčky, včetně závěrečného Amen u modliteb i požehnání a obec se účastní pouze zpěvu písní.

A tak se udržuje u mnohých návštěvníků bohoslužeb představa, že bohoslužbu slouží jakási „hierarchie“ a jim samotným je přisouzena role diváků a posluchačů, tedy jakýchsi konzumentů. Bohoslužby „nových forem“ se rovněž vystavují nebezpečí, že jednotliví aktéři mají svou „show“, která probíhá před pasivní obcí. Pak se nelze divit, když i diakonie, služba potřebným lidem, je delegována na „ty v úřadu“ a v obci se vybírají v nejlepším případě pouze „malé finanční příspěvky“.

Pojem obce se scvrkne na pojem farnosti, když je opomenuta zásada: všichni pokřtění mají odpovědnost za slavení bohoslužeb a za diakonii.

Liturgie požaduje uspořádané spolupůsobení. Různé služby a role předpokládají specifické schopnosti, znalosti a pravidelnou přípravu. Od těch, kteří při bohoslužbě předčítají nebo recitují, se požaduje zřetelná výslovnost. Mají si své texty přečíst již předem a přednášet věrohodně to, s čím se již seznámili. Kdo zpívá sólo, hraje na varhany nebo jiný nástroj, má to umět v dostačující míře. Snad je možné získat dostatečně nadané i mimo vlastní obec, když se jim řekne: Potřebujeme tě! Ani v té nejmenší židovské obci nechybí kantor. Pouze v největší nouzi by měl předsedající převzít sólový zpěv, předčítání nebo přednes přímluv; ostatně přímluvy lze velmi dobře přednášet spontánně z obce.

Při židovské slavnostní hostině, kterou objevujeme v Ježíšově večeři na rozloučenou, přednáší hlava domu díky před stolováním. Křesťané prvních generací se shromažďovali v privátních domech a při slavnostní hostině přejali tyto důvěrně známé židovské zvyky, též pro funkci předsedajícího. Když „duchovní dům“ (1P 2,5) církve přerostl domácí společenství, byl zapotřebí nový „řád“. Již ve Skutcích apoštolů a v listech Nového zákona jsou jmenovány různé úkoly a služby. Ignatios z Antiochie (+ mezi rokem 110 a 117) připisuje „episkopos“ (duchovnímu dohlížeči) místní obce předsednictví při eucharistii, protože duchovní zodpovědnost za obec a za vedení liturgie se navzájem doplňují. Pověření k těmto zvláštním službám se děje vzkládáním rukou. Jáhni a jáhenky zvěstují evangelium, jak tím byli pověřeni při své ordinaci předáním evangeliáře. Povolání do vedoucích služeb pronášejí „předsednické modlitby“ (kolekta, modlitba nad dary, eucharistická modlitba, modlitba po přijímání, požehnání). Tyto modlitby a zvěstování evangelia při eucharistické bohoslužbě nelze proto přidělovat různým účastníkům bohoslužeb podle libosti. Ordinance je duchovní poslání, žádná moderující činnost, žádná pracovní smlouva.

Roste odůvodněné přesvědčení, že takovou zodpovědnost není možné omezit na muže. „Začlenění lidí do těla Kristova... se děje, jak nás učí již raná církev, ve křtu. Tím může pokřtěná žena říci stejným právem jako mužský apoštol Pavel: Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus (Ga 2,20). Toto „bytí v Kristu“ umožňuje mužům a ženám povolání k zvláštním službám, a to ve všech historicky uskutečněných a snad ještě dnes otevřených budoucích aspektech. Pokud toto nepřijmeme jako důsledek křtu, zapomínáme skutečné lidství Ježíše Krista, které zdůvodňuje oprávnění pokřtěných žen a pokřtěných mužů ke kněžské službě“ (Edward Schillebeeckx).

Podněty k hovorům:

Přečtěte si společně kritickým pohledem 12. až 14. kapitulu 1. listu Korintským. Označte tam věci podmíněné dobou (např. kap. 14,34). Jak můžete přenést tyto věci na poměry ve vlastní církvi a vlastní obci?

Jaké „role“ a služby existují při bohoslužbě? Které z nich nejsou ve vaší obci obsazeny nebo jsou vykonávány pouze jednou či dvěma osobami? Jaké služby požadují zvláštní schopnosti?

Jaké možnosti má obec, aby se aktivně podílela na liturgii?

Jaké důsledky pro každodenní život obce vyplývají z bohoslužby, při které jsou všichni zapojeni?

Společně si přečtěte a promyslete, co říkají ordináční liturgie různých církví o zvláštním duchovním poslání. Proč se pověření k zvláštním službám děje „ordinací“?

Zcela osobně

Při hovoru o významném sborovém nebo orchestrálním koncertu zaznělo, že návštěvníci nejenom rozpoznali intenzivní práci na zkouškách, nýbrž především cítili, že účinkující stáli vnitřně za předváděným dílem. Je možné říci něco podobného o našich bohoslužebných slavnostech? Stojíme zcela za nimi? Nasloucháme zvěstování stále znovu? Říká nám „dnes“ něco specificky zcela osobně? Nepodobají se naše slavnosti někdy „podnikovým slavnostem“, kde jsou jednotlivci více méně přítomni bez osobního zájmu a účasti, protože se jejich účast očekává a je obvyklá? V Bibli, knize knih, mohou její posluchači a čtenáři číst svou vlastní historii jako v žádné jiné knize: mohou ji tam objevit, potom jí rozumět a též se vůči ní postavit (Petr Handke). Jsme si toho vědomí?

Proč se cítíme tak málo osobně osloveni? Jistě je to zapříčiněno i tím, že v každodenním životě nejsme příliš často bráni „osobně“, i když se to naoko tak zdá. Jako konzumenti, jako příspěvky platící členové nebo jako voliči se s námi počítá jenom úměrně naší kupní síle, našemu volebnímu hlasu, našemu výkonu, ne však s námi samotnými. Z anonymní masy vzbudí pozornost pouze ten, kdo si získá jméno nebo se může prokázat titulem. Zcela jinak je tomu v liturgii.

Zde je míněn každý zcela osobně. „Povolal jsem tě tvým jménem, jsi můj“ (Iz 43,1), tak praví Bůh, která nám skrze Mojžíše zjevil své jméno: „Jsem, který je s vámi“ (Ex 3,14). To nabývá na svém výrazu v liturgické slavnosti: při křtu a biřmování jsme oslovováni svým jménem. Budeš pokřtěn, budeš zpečetěn Duchem svatým. Dva lidé si navzájem udělují manželský slib a oslovují se při tom před Bohem a jeho obcí svými jmény.

Při svěcení k zvláštní službě v církvi se nad každým kandidátem zvláště vzkládají ruce: Jsi povolán, přijímáš poslání, úkol a plnomoc. Proto je v katolických liturgiích v eucharistické modlitbě uváděno jméno biskupa: Církev není žádný neosobní podnik, ale „eklesia“, tj. společenství těch kteří jsou voláni svým jménem z anonymní masy do božího lidu. I služba kmostrů a svatebních svědků a vota při začátku ordinace mají co činit s pojmem „osobně“. Celá obec nese spoluzodpovědnost za všechny, kteří do ní náležejí, vykonávají v ní svou službu. Jednotlivci však převezmou funkci kmostrů a ručí potom osobně za tuto spoluzodpovědnost na cestě víry pokřtěných, biřmovaných, oddaných nebo ordinovaných. Bylo by to již stupněm liturgické obnovy, kdyby byla funkce kmostrů a svědků chápána tímto způsobem.

Stojíme za tím, co sami osobně zpíváme a modlíme se; za tím, co se modlí vedoucí liturgického shromáždění a na co odpovídáme potvrzujícím slovem Amen? V bohoslužbě židů, dnes jako kdysi, hraje „amen“ velmi důležitou roli. Na pravé straně svitků tóry stojí v pražské Staronové synagóze v hebrejštině citát z Talmudu: „Větší je ten, kdo odpovídá amen, než ten, kdo žehná.“

Cítíme, jak jsme na sebe navzájem odkázáni, že sám Bůh nás navzájem na nás odkazuje nebo si klademe jenom otázku: Co mi bohoslužba přinese? Co si z ní mohu vzít? Nezapomínáme se ptát? - Jak mohu přinést sebe sama? Čeká na mne obec?

Ježíš Kristus je v našem středu, když se shromažďujeme v jeho jménu. Je s námi „po všechny dny až do skonání tohoto věku“ (Mt 28,20). Můžeme my zůstat mimo?

Jedna africká příhoda vypráví o muži, který přijde k prameni, ale zapomněl vyndat zátku z hrdla svého džbánku. Pramen tryská, život dávající voda proudí, ale nemůže vniknout do zavřeného džbánu.

Podněty k hovorům:

Existují bohoslužby, které probíhají obtížně a těžkopádně podle daného schématu. Pohled na hodinky a otázka, kdy to všechno konečně skončí, jsou potom nevyhnutelné. Známe však také slavnosti, při kterých si nikdo nevšimne, jak čas ubíhá; bohoslužby, které se všech dotýkají a které všechny niterně naplňují. Proč je tomu tak?

Proč se lidé necítí být při liturgických slavnostech osloveni a nenajdou žádný kontakt ke spoluslavitelům?

Existují modlitební texty, na které nemůžete odpovědět amen? V čem to spočívá? Máte tu a tam špatné formy zbožnosti? Vytvořil se snad u vás falešný obraz Boha nebo neudržitelné chápání církve? Napadnou vás k tomu příklady?

Jak se připravujeme na společné slavení bohoslužby? Které vnější a vnitřní předpoklady jsou k tomu důležité? Nepomohlo by číst již doma nedělní čtení v Bibli?

...tělem i duší

„Zachraň svoji duši!“ bylo možno číst před několika málo desetiletími v mnohých kostelech. Písně jako „Vytrvej, má duše...“ nebo „Kde najde duše otčinu a pokoj“ nebo „Nejlepší příteli mé duše“ se tehdy těšily zvláštní oblibě. Mělo tak být zabráněno každé zbožnosti „na venek“, zbožnosti „pouze jako fasády“. Proti takovýmto projevům náboženství se obraceli již proroci i Ježíš. Často však vedou takové bránící snahy do opačného extrému; do niternosti cizí veškeré tělesnosti. Taková zbožnost přehlíží to, že Bůh stvořil člověka s tělem a duší a jeho Syn se „stal tělem“, abychom se my stali dětmi božími (srv. J 1,14; 2K 4,11).

Dějiny zjevení přinášejí zprávy o mnoha znameních, které Bůh udělil svému lidu, aby tento lid mohl mít jistotu o jeho přítomnosti. Dal Mojžíšovi zákon smlouvy na kamenných deskách. Ve sloupu mraků a ve světle ohně se ukázal jako průvodce při tažení pouští. Archa úmluvy byla viditelným znamením jeho přítomnosti. Trůnil v ní neviditelný, uprostřed svého lidu, vysoko nad cherubíny. Ve společném po jídání beránka na svátek pesach byl zpřítomněně vnímán boží čin záchrany a vysvobození. Ježíš při vzdávání díky zanesl do této hostiny, do lámaného a rozdělovaného chleba a do poháru spásy, věčnou památku svého života a smrti „dokud nepřijde“ (1K 11,34b). Od doby křesťanských praobcí je jednoznačně tradováno, že i znamení křtu je třeba odvodit od bezprostředního Ježíšova pokynu. Mluvíme zde o zcela zvláštních závazných znameních spásy a nazýváme je „svátosti“. O tom se dočteme více v dalších kapitolách.

Další nejrůznější znamení byla přenesena božím lidem První smlouvy i do církve, ostatní se přiřadila v průběhu doby: žehnání a pomazání, svěcená voda a popeleční znamení křížem, palmové ratolesti a svíce, posvěcení oltáře a kostela, žehnání zvonů, varhan nebo obrazů, které ukazují události nebo osobnosti z dějin spásy, svěcení osobních křížků, medailónků atd. Mnohá z těchto znamení se ve středověku osamostatnila; do popředí vystoupily pověrečné představy, jakoby tato znamení a „posvěcené“ předměty mohly přinést lidem spásu. Toto nedorozumění sahající někdy až do magie vedlo pak v době reformace k úplnému odstranění těchto znamení i symbolů, a dospělo v některých případech až k formám obrazoborectví. V době osvícenství byly opět vznášeny námitky, že uctívání duchovního Boha v „duchu a v pravdě“ (J 4, 23) nepotřebuje ničeho tělesného a věčného; to potřebují pouze lidé na nízkém kulturním stupni.

Dnes znovu poznáváme, že i náš každodenní život je plný znamení. Tiskneme si ruce na znamení spojení ve štěstí i v žalu, darujeme si květiny a pěkně zabalené dárky, máváme na

rozloučenou nebo si přitukáváme sklenkou. Takovými i podobnými způsoby se pokoušíme o „vyjadřování se“ našeho nitra.

V liturgii znamenají taková znamení blízkost Boha a naši oddanost právě jemu, našemu spasení. Rostoucí měrou se v kostelech zapalují malé svíčky jako výraz adorace a proseb. Při evangelickém Kirchentagu v roce 1991 se konaly bohoslužby s pomazáním jako ztělesněný výraz motto: Olej radosti namísto smutečního šatu.

Často slyšíme, že to či ono je „pouze“ symbolem. Symboly jsou též nazývány piktoqramy, které pomáhají na letištích a na nádražích k orientování nebo jsou tak nazývány výsostně znaky států nebo panovníků a firemní znaky (loga). To je rozměňování významu slova. Výraz symbol pochází z řeckého slova „symballein“, což znamená doslovně: hodit dohromady, spojit, přivést do spojení dva souvislé kousky. Ve starověku bývaly jako znamení ověření a pověření osob rozbíjeny prsteny, hole nebo šperky a jedna část byla předána partnerům. Dosažení spojení sloužilo jako poznávací znamení pro přátelství, smlouvy nebo plnou moc cizího posla. Symbol se stal součástí skutečnosti, kterou vyjadřoval, tj. jejím hmatatelným výrazem. Zvláště intenzivním způsobem to vidíme na uctívání ikon v církvích Východu. Projevovaná úcta nenáleží obrazu, nýbrž na něm zobrazeným osobám nebo událostem spásy, které se před Bohem a obcí zpřítomňují.

V křesťanské bohoslužbě náleží k symbolu zvěstující slovo a víra, která toto slovo přijímá. Taková víra je potom uznávána jako symbol, nikoli však jako učitelské výroky. Proto se vyznání víry rané církve nazývají „symbola“ - poznávací znamení křesťanů.

Když někdo cizí přijde na bohoslužbu jedné z „katolických“ církví (tj. církve římskokatolické, starokatolické, anglikánské, pravoslavné) nebo též luteránských obcí ve Skandinávii, Americe nebo Africe, je konfrontován s přívalem forem a barev. Členové oltářní služby nosí bílá a barevná roucha a přesunují se tam místa akce. K mluvenému slovu se přidružují gesta a znamení, předměty a úkony. Držení těl účastníků - vzpřímené stání nebo sezení umožňující volné dýchání, klečení nebo prostrace (Velký Pátek, ordinace, Taizé) jsou výrazem celkově pojaté modlitby. Zúčastněny jsou všechny smysly, aby vnímaly celou plnost děje. Nic není samoučelné: svíce nejsou pouze pramenem světla, kalichy a misky znamenají víc než jenom nádobí, barvy nejsou vybrány podle libosti. Vše zde ukazuje mimo sebe, a sice na toho, který je při slavnosti liturgie mezi svými. Ve vodní koupeli křtu je dáván nový život, v potravinách chleba a vína je přítomen Ježíš Kristus, kterého nám poslal Otec, abychom měli život v plnosti. Vztažené otevřené ruce mají být naplňovány milostí boží. Znamení kříže zahrnuje celého člověka a vyjadřuje: Ježíš nás přijímá do své odevzdanosti a do svého velikonočního vítězství. Činění znamení kříže na čelo, ústa a srdce znamená: jemu otevírám své myšlení, svou mluvu a své srdce. Svíce, která může dávat světlo a teplo jenom tehdy, když se sama spaluje, se stává znamením lásky „až do konce“ (J 13,1), jak nám to předvedl sám Ježíš. Kříž na slavnostně prostřeném stole vyzdvihuje toto stolování jako zvláštní společenství stolu. Při vstupním průvodu nesený evangeliář se stane znamením Ježíšova živého slova. Při pozdravení pokoje přijímáme jeden druhého velmi tělesně. Vzkládání rukou říká: Jsi Bohem žehnán a přijímán do služby. Kdo klečí (nebo dokonce leží při prostraci), klaní se tělem i duší před velkým Bohem.

Bílá roucha oltářní služby připomínají roucho křesťní: Jako pokřtění, jako jeho vyvolený lid se scházíme ve společenství bratří a sester. Liturgické roucho nemá být žádným „stavovským oblečením“, které vyčleňuje své nositele. Spíše má umožňovat, aby v něm oblečená osoba ustupovala do pozadí. Nejde o jednotlivou osobu, ta je pouze Kristovým nástrojem, rozdělovatelem božích tajemství (1Ko 4,1). Barvy rouch zdůrazňují v církvích Západu rozdílné dny a období. Bílá je barva slavností, červená poukazuje na oheň Ducha a na utrpení Ježíše Krista a mučedníků, zelená jako znamení rostoucí setby znamená evangelium, fialová se nosí ve dnech přípravy a hloubání, jakož i smutku a pokání.

Zde však platí to, co platí v každodenním životě. Všechny formy a barvy, všechna znamení a gesta nesmějí být přeháněna nebo být nevkusná či vtíravá, jinak ztratí svou sílu výpovědi. Méně znamená často více.

Podněty k hovorům:

Co je nám na znameních a gestech, na formách a symbolech, na rouchách a liturgických předmětech cizí a nepochopitelné? Jsou tato znamení již překonána, jsou kýčovitá nebo stylizována tak, že se z nich vytratil jejich smysl?

Pokuste se „očistit“ znamení zarostlá magickými představami a najít jejich původní smysl (např. svěcená voda, znamení kříže popelem, palmové ratolesti, svěcení a žehnání).

Hleďte příklady „ustanovených“ znamení ve svém životním prostředí, např. kniha, která se stala vepsaným věnováním nositelkou jisté zprávy a tím je výjimečná v porovnání se všemi ostatními knihami tohoto vydání; „partner look“ (shodné odívání partnerů) v oděvu a špercích, odznaky a poznávací označení při setkání doposud si cizích lidí atd.

Někteří návštěvníci bohoslužeb berou pozdravení pokoje velmi vážně a mají proto těžkosti ho přijímat a dávat dále ode všech a všem. Je u nich v těchto případech nedostatek povědomí společenství (communio nejen mezi Ježíšem a duší) nebo ochoty ke smíření? Nemálo věřících se necítí dobře, když je toto gesto příliš přehnané nebo podle konkrétní osoby rozdílné. Jaká „pravidla hry“ je tu nutno uplatňovat?

Bohoslužba jako slavnost

Stížnosti na to, že bohoslužby hodně strádají na lesku a slavnostnosti, že jsou příliš střízlivé a formální, nepřicházejí jenom od tradicionalistů, kteří dávají přednost přejatým, stanoveným formám před každou spontánností. Po celý rok mluvíme o slavení bohoslužby, že je to slavnost i ve své nejjednodušší formě. Proč na to zapomínáme tak často, i když jsme všichni ve své podstatě „slavící a tím slavnostní tvorové“ (Odo Marquard)? Pomysleme jenom na to, kolik snah a nákladů je všeobecně vynakládáno na svatby, kulaté narozeniny a jiná výročí. Mnoho lidí, kteří přes rok do kostela ani „nepáchnou“, přijde na vánoce a očekávají tam zvláště slavnostní představení.

Slavnostnost není třeba k bohoslužbě přiřadit jako nějakou dekoraci. Myslím na jednoho spřáteleného sochaře, který své konání jednou popsal takto: „Forma je již v materiálu. Já ji jenom vynesu ven.“ Před mnoha lety byl Romano Guardini během jednoho shromáždění požádán, aby v pátek večer přednesl úvod k nedělní bohoslužbě. Odpověděl, že k tomu stačí jediná věta: Začněte se již nyní těšit na nedělní slavnost. Mysleli jsme již někdy takovým způsobem nebo tak dokonce činili?

Máme se těšit, protože spolu uslyšíme živé slovo Boha, poznáme jeho osvobozující působení a setkáme se s Ježíšem, naším bratrem a Pánem. Smíření a nový začátek budou možné. Sám Ježíš nám chce ukázat cestu a být posilou na cestu. Ke slavnosti patří, že se na ni těším a že považuji spoluslavící za sestry a bratry. Kdyby to chybělo, kdyby ostatní, kteří přijdou, byli cizími anebo kdybychom s odporem mysleli na to, koho tam asi potkáme, potom se slavnost může těžko podařit - dokonce i mimo kostel.

Důležitý krok spočívá v tom, abychom se beze spěchu zavčas vydali na cestu, abychom již před začátkem slavnosti našli klid a na slavnost se naladili. Uspořádání a výzdoba prostoru, mistrovská hra na varhany nebo na jiný nástroj k tomu náleží též. Otevřenost vůči slovu a úkonům, pozornost a vnitřní ochota jsou nepostradatelnými předpoklady. Musíme otevřít všechny své smysly, přijít sami k sobě, aby nás Bůh mohl potkat. Slavnost potřebuje atmosféru. Pro ní je třeba i ticha. „Užvaněnost“ a nutkání vysvětlovat (komentáře k liturgii namísto slavení liturgie) zkazí každou atmosféru. Do moha našich bohoslužeb se dostala přílišná umlavenost. Na počátku krátké kázání jako uvítání a ke konci další kázání na rozloučenou, vysvětlující úvody ke čtením a k přímluvám, jako by nikdo ze shromáždění nemohl rozumět tomu, co se řekne nebo bude dít dál. Pastorální teolog Paul Michael Zulehner napsal velmi ostrou knihu s podtitulem „Proti církevnímu průjmu slov“.

Bohoslužba se však též nemůže ze strachu před zkosnatělými formami stát zábavnou činností s náboženským nátěrem, při které probíhá co nejvíce akcí a která dává prostor k realizaci jednotlivců. Nemá se nic účastníkům „předvádět“, naopak mají účastníci co nejvíce „odvádět“. Všechno co se děje musí dávat smysl a být harmonicky sladěno. Slova a znamení nesmí uváznout v prázdné formálnosti a musí být přizpůsobena našemu ohraničenému vědění a chápání. Při bohoslužbě musíme být připraveni na velikou realitu Boha. Slova a znamení, modlitby a zpěvy ukazují za sebe samy a jsou více nežli informací, apelem nebo morálním poučováním. Především však: Nejsme to my, kdo připravuje slavnost, my se nepředvádíme. Bůh nás obdařuje svou slavností!

„Nutné je však také, aby křesťané vnášeli do liturgie více společenství víry ve smyslu vzájemného podílení se na lidských strastech“ (Dieter Emeis). V liturgii, ve které slavíme překonání smrti, musí prosvítat něco z lesku a z radosti konečného naplnění při veliké slavnosti Boha.

Podněty k hovorům:

Kdy jste zažili bohoslužby jako slavností? Proč tomu tak bylo?

Je vaše obvyklá bohoslužba obce slavností, na kterou jste schopni se těšit? Co byste při ní nechtěli postrádat? Co vás ruší? Co asi zabraňuje duchu slavností?

Jste při slavnosti své obce navzájem otevření nebo má co říkat pouze jistá určitá skupina, která se hlásí k zásadě: Když se to někomu nelíbí, tak může odejít?

Jak můžete sami přispět k tomu, aby se v bohoslužbě uskutečňovala boží slavnost?

Adorace

Je zvláštní, že se v našich bohoslužbách a v naší osobní zbožnosti dostala adorace jaksí do pozadí. Dokonce i novější liturgické příručky o ní mluví pouze na okraji, i když žalmy a mnoho písní z kancionálu nás vyzývá: „Pojďte a klaňte se!“ To se již sotva bere na vědomí. Z „klanění“ mudrců v Mt 2 se v nových překladech Bible stalo „vzdání úcty“¹. To je sice filologicky zdůvodnitelné, avšak těžko přenositelné do naší víry. Chybí pak přemostění mezi slovy „padli na zem, klaněli se mu“ a zbožností, přičemž adorace je základním náboženským a hluboce křesťanským postojem.

„Adorace je živoucí předvádění skutečnosti, že Bůh je jednoduše veliký a člověk je jednoduše malý; že Bůh existuje skrze sebe a v sobě, člověk však skrze Boha a v jeho moci. Adorace říká: Ty jsi Bůh, já jsem člověk. Ty jsi vskutku svůj, ze sebe sama, podstatný a věčný; já existuji skrze tebe a od tebe“ (Romano Guardini).

V Gloria zpíváme: „Chválíme tě. Velebíme tě. Klaníme se ti. Oslavujeme tě. Vzdáváme ti díky pro tvou velikou slávu!“

Když potom na následující zvolání odpovídáme „smiluj se nad námi“, jsou to vlastně projevy úcty a nikoli prosby. Toto provolávání úcty pak ústí ve velké doxologii:

„Neboť ty jediný jsi Svatý, ty jediný jsi Pán, ty jediný jsi Svrchovaný, Ježíši Kriste, se svatým Duchem ve slávě Boha Otce.“

Při adoraci se odevzdáváme Bohu, stáváme se svobodnými, otevřenými, schopnými naslouchat, můžeme přijímat a nabírat.

„Bůh je přítomen. Klaňme se mu a v úctě před něj předstupme. Bůh je v našem středu. Ať v nás všechno ztichne a niterně se před ním skloní. Kdo ho zná, kdo ho volá, ať sklopí zrak. Pojďte a vzdejte se!“ (Gerhard Tersteegen)

¹ Český ekumenický překlad užívá výraz „klanění“; pozn. překl.

Pod výrazem „vzdát se“ rozumíme dnes zpravidla nedobrovolné podlehnutí. V uvedené písni a i dalších modlitbách se mívá svobodné oddání se srdce.

Ozřejmuje to příhoda ze života Terezie z Lisieux. Jedna spolusestra se ptala Terezy, co vlastně Tereza při svých dlouhých modlitbách Bohu říká. Odpověděla: „Neříkám vůbec nic. On se na mne dívá a já se dívám na něho. Nechávám se jím osvěcovat jako by byl sluncem.“

S takovým pohledem na Boha dojdeme i my v liturgii k naplněnému tichu, ve kterém se pak naše „modlitby, prosby a zpěvy“ mohou „podařit“. Martin Luther přeložil 2. verš 65. žalmu: „Bože, chválen jsi v tichu na Sionu“. Jiní překladatelé zde mluví o „chvalozpěvu“, který náleží Bohu na Sionu.² Oba způsoby patří neoddělitelně jeden k druhému.

Chránová opona se při Ježíšově smrti roztrhla (Mt 27,51). Ježíš nám otevřel volný přístup ke svatyni, k setkání s Bohem (Žd 10,20). Nazýváme ho důvěrně svým „Otcem na nebesích“. To však nesmí vést k tomu, že si z něho nemusíme nic dělat, že ho můžeme banalizovat nebo ho činit pouze naplňovatelem našich vlastních přání. Při adoraci zažíváme toto: Velký Bůh se ke mně sklání. Vstupuje do mého života. Bere mne do svého života, do svého „království“. Čeká na mne jako otec na ztraceného syna (Lk 15), i když se od něj vzdálím. Adorace neznamena podvolení se nebo nesvobodu, ale naopak udivený, děkovaný a milující obrat k prameni života mého i jiných. Martin Luther říká, že adorace není ničím jiným než vírou a že víra je něčím víc, než držení se stanov víry. Eucharistická liturgie nás stále znovu vyzývá, abychom se připojili ke klanění „velikého sboru“ (Zj 19,1) před tváří Boha. Takovým způsobem zůstanou formy našich bohoslužeb uchráněny od banalit, zploštění a toho, abychom se stále zabývali sami sebou.

V jedné z dalších kapitol tohoto základního kurzu stojí, že po zvolání „Modleme se!“ má následovat tichá modlitba jednotlivce. Tyto modlitby jsou potom „shromážděny“ do jedné hlasité modlitby. Další chvíle ticha jsou vhodné po kázání, při vlastní eucharistické slavnosti během přípravy darů a bezpodmínečně po přijímání, tehdy pro všechny, tzn. i pro rozdávací. V meditačních bohoslužbách jsou delší chvíle ticha tak jako tak samozřejmé.

Pastorálním úkolem je seznámit obec s tichem jako částí bohoslužby, jinak by bylo toto ticho chápáno jako nějaká mezera nebo dokonce jakoby zodpovědní nevěděli jak dál. Pokašlávání nebo nervózní listování jsou známkou toho, že přítomní si (ještě) s tichem nevědí rady.

Podněty k hovorům:

Vyhleďte a promyslete si žalmy a písně ze zpěvníku, ve kterých se vyzývá k adoraci. Zapamatujte si takové texty pro své osobní modlitby.

Uvědomte si, že „Sanctus“ stojí v souvislosti s vizí povolání proroka Izajáše a klaněním se velkým sborů před božím trůnem (Iz 6 a Zj 19,1-9).

Co vadí v obvyklém průběhu bohoslužby vaší vlastní obce k dosažení ztišení? Jak je možno tento stav změnit?

LÁMÁNÍ CHLEBA V JÁSAVÉ RADOSTI

Ježíšova Poslední večeře a slavnost jeho obce

Nový zákon není ani nějaké systematické znázornění křesťanské víry nebo života a ani není nějakým lexikonem, který má ke každému heslu podrobné vysvětlení. To, co bylo pro adresáty jednotlivých spisů samozřejmé, totiž jejich pravidelné konání, je proto naznačeno pouze několika málo větami. Takové věci si člověk zapamatuje sám od sebe a není je třeba zachytit písemně.

² Český ekumenický překlad: Ztišením se sluší tebe chválit, Bože, na Sijónu, plnit tobě sliby.

Nejstarší zpráva o Poslední večeři by nebyla napsána, kdyby v korintské obci nepanovaly takové zlořády, že Pavel musel napsat: „Když vy se však shromažďujete, není to už společenství večeře Páně“ (1K 11,20). Eucharistická slavnost byla v Korintě, tak jako při Ježíšově večeři na rozloučenou, spojena se společným stolováním. V křesťanské obci při tom měly být odstraněny jinak obvyklé společenské rozdíly. Lidé ze všech skupin a tříd měli být bratry a sestrami. Společné jídlo, na které každý podle svých možností přispěl, bylo pro chudé také sytící stravou a tím i nenápadnou pomocí k životu.

Pavel vyčítá, že ti, kteří měli více, se více nepodíleli. Tím se stávaly rozdílné majetkové poměry nápadné, chudí byli „demaskováni“ - a to v souvislosti s eucharistickou hostinou!

„Tělo Páně“ (1K 11,27) neznamena pro Pavla pouze eucharistický chléb, je jím také celá obec. Obec egoistickým jednáním trpí a je s ní jednáno nehodně.

Eucharistická hostina byla brzy od „nasycujícího stolování“ oddělena. Pokušení oddělit od sebe bohoslužbu a službu bližním však zůstalo. V 1. listu obci v Korintě stojí věta, kterou je možno lehce přehlédnout: „Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb...“ (1K 11,23). Jak může Pavel, který se sám večeře na rozloučenou nezúčastnil, něco takového psát? Možné je to tím, že tuto slavnost hostiny zažil v křesťanských obcích po svém obrácení. Poprvé to bylo v Damašku, kde se při eucharistické slavnosti setkal s Ukřížovaným a Vzkříšeným ve slovech a úkonech, které obec přijala. Je to Ježíšův příkaz, který se stále znovu provádí.

Je to, co Pavel zažil v Damašku, Antiochii, Jeruzalémě a na jiných místech, též možno cítit při bohoslužbách našich obcí? Existují zkušenosti „od Pána“ v našich obcích, u nás samotných a též u hledajících? Křesťané v Jeruzalémě chápali sami sebe nadále jako příslušníky vyvoleného božského národa, nechápali se jako nějaké nové náboženské společenství nebo jako konvertité. Zůstali věrní židovské tradici a chodili do chrámu i do synagóg. K „lámání chleba se shromažďovali ve svých domech“ (Sk 2,42). V obcích mimo Jeruzalém to bylo podobné. Židé, kteří uvěřili v Ježíše, zůstali věrní své tradici a viděli v Ježíši naplnění toho, co předpověděl zákon a proroci. Ježíšovým ustanovením přibyl k rituální hostině, tak dobře známé z domácích bohoslužeb, nový význam. Nalámaný a společně dělený chléb se stal znamením: „Protože je jeden chléb, jsme my mnozí jedno tělo, neboť všichni máme podíl na jednom chlebu“ (1K 10,17). Ve Skutcích apoštolských je i řeč o eucharistii v den vzkříšení (20,7), a sice na základě zvláštní události. Jeden mladík při dlouhém Pavlově kázání usnul a vypadl z okna.

Zlořády při společné hostině, jak je známe u obce v Korintě, a rostoucí počet křesťanů původně ne židovské víry, vedly ke změně forem slavnosti. Před lámání chleba se dostala bohoslužba slova. Její výstavba se podobala bohoslužbě v synagóze. Po čteních ze Zákona a z proroků naslouchala nyní obec i dopisům apoštolů. V listech do Kolos a do Efezu čteme o žalmech a chvalozpěvech, o „zpívané eucharistii“, o písních, které vnukl Duch. Takové hymny z raně křesťanských bohoslužeb jsou nám zachovány v mnohých novozákonních listech (Ř 1,33-36, Ef 1,3-10, F 2,6-11, Ko 1,13-20, 1Tm 3,16, 2Tm 2,11-13) a též v hymnických textech Janova Zjevení. Ježíšovy obce byly od počátku obcemi zpívajícími. Zpívaly žalmy a ve svých nových písních přednášely zkušenosti víry a chvalozpěvy Boha. O tom však více ve zvláštní kapitole.

Podněty k hovorům:

Zprávy o Večeři Páně od Pavla a od evangelistů jsou pouhé souhrny. Pokuste se v napsaných zkratkách objevit průběh úkonů při Ježíšově večeři na rozloučenou a při eucharistické slavnosti v kostele.

Ve 13. kapitole Janova evangelia není zpráva o večeři na rozloučenou, zato se tam podrobně popisuje omývání nohou. Proč? Co má společné omývání nohou s eucharistickou slavností křesťanské obce?

V příloze tohoto Základního kurzu je uvedena zpráva mučedníka Justina (+ okolo roku 165). Poznáte v jeho popisu bohoslužby naší eucharistickou slavnost?

Eucharistie

Na počátku středověku se eucharistická zbožnost stále více soustřeďovala na tajupné proměňování chleba a vína v Kristovo tělo a krev. Ručně psané a později tištěné misály západní liturgie zdůrazňují slova „Toto je moje tělo, toto je kalich mé krve“ jako tzv. „proměňovací slova“ velikými tučnými písmeny. Následuje výslovný pokyn, že je má kněz vyslovovat tiše, ale pozorně a zřetelně. Mnohý bázlivý celebrant to činil přemrštěně přesně. Kouzelná formule „Hokus pokus“ je podle názorů mnoha jazykovědců zkomoleninou latinských slov „hoc est enim corpus...“ Všechna ostatní Ježíšova slova ustoupila do pozadí, dokonce i výzvy: „Vezměte a jezte, vezměte a pijte!“ Přijímání věřících, alespoň jednou ročně, a sice na velikonoce, musel pak prosazovat ostrým příkazem 4. lateránského koncilu v roce 1215. „Velikonoční přijímání“ bylo udělováno často před a nebo po mši, aby totiž nebyl rušen její průběh a nebyla prodlužována. Tak se z eucharistické slavnosti vyvinula ze souvislosti vytržená privátní zbožnost přijímání.

Reformátoři zdůraznili z poslušnosti k biblickým slovům jednoznačně výzvu k účasti na Ježíšově hostině a její udělování pod obojí způsobou. Když se slavila Večeře Páně, měli všichni přítomní přijímat, jinak se měla slavit bohoslužba čtení, modliteb a kázání.

Jedno slovo ze zpráv o původní hostině upadlo do zapomenutí: „eucharistesas“ (Ježíš vzdal díky). Do latiny to bylo přeloženo jako „benedixit“, v chápání „požehnal“ a opatřeno znamením kříže. Reformace toto gesto ponechala, jako by Ježíš takovým způsobem žehnal! On však činil to, co je obvyklé a samozřejmé při židovské slavnostní hostině. Řekl nad chlebem slova chvály Stvořiteli. Po nasycujícím jídle pozdvihl „kalich chvály“ a pronesl velikou děkovnou modlitbu za stvoření, za osvobození z Egypta, za smlouvu s Bohem, za tóru a za zemi zaslíbenou. Ve zvláštní svátky k tomu byly přidány další odpovídající sloky. Při takovémto děkovném připomínání prožívali přítomní velké boží skutky jako současnost, jako uzdravující dar pro svůj vlastní život. To potvrzovali slovem „Amen“.

Ježíšovu výzvu svým přívržencům „To číňte na mou památku!“ uskutečňovaly již první obce tak, že do chvály a díky zařadily velké skutky boží, které učinil Bůh v Ježíši a i ty, které ještě přijdou: Ježíšovo lidské vtělení, jeho slova a znamení, večeři na rozloučenou, smrt a vzkříšení, nanebevstoupení a opětovný příchod.

Hebrejsko-aramejské slovo „beraka“ (pronášení chvály) se do řečtiny překládá jako „eucharistia“. Odtud má tato slavnost své jméno: eucharistie. Raná církev mluvila o „prex eucharistica“, o eucharistické modlitbě. V pravoslavné liturgii (ortodoxie znamená doslovně: správné chválení - pravoslaví) je tato modlitba nazývána „anafora“ (zdvižení, představení, přinášení). V římském „kánonu“ se okolo tiše vyslovovaných ustavovacích slov kupily obětovací a přímluvné texty. Chvalozpěv byl omezen na prefaci, sanktus a konečnou doxologii, při které byla jenom poslední slova „per omnia saecula seculorum - po všechny věky věků“ vyslovována nebo zpívána nahlas.

V rané církvi měla celá eucharistická modlitba konsekrující charakter, zatímco ve vývoji církvi Východu došlo ke koncentrování se na epiklézi jako „moment proměňování“. Na Západě naopak za „moment proměňování“ byla považována „proměňovací slova“, tj. část ustanovení. Toto koncentrování bylo za reformace ještě posíleno fixováním se na pouhou zprávu o ustanovení. Zpráva o ustanovení se pak chápala jen jako čtení z evangelia a již ne v souvislosti s chválu vzdávajícím připomínáním velkých božích skutků. V důsledku toho se mluvilo pouze o „verba testamenti“ a celá slavnost byla jmenována Večeře Páně. Reformačním církvím 16. století se nepodařilo znovu obnovit spojení s „eucharistia“, s díky vzdávajícím chvalozpěvem původních křesťanů.

Dnes užívá ekumena na celém světě stoupající mírou výraz eucharistická modlitba a též ji prosazuje v praxi. Při mnoha pokusech o formulování této modlitby v řeči dnešní doby však dochází k opomíjení jejího chvalozpěvného charakteru. Naproti tomu dochází k jejímu naplňování líčením časových problémů a přímluvami. Přímluvy mají v bohoslužebné slavnosti své vlastní místo, na kterém mohou být rozvíjeny. Doposud se v těchto případech používané výroky o Ježíši omezují na to, že ho představují jako přítele znerovnoprávněných a na okraj společnosti vytlačovaných. To je však příliš málo z toho, za co může křesťanská obec Bohu vzdávat díky.

„Slavit Boha je naší službou“ zpíváme v jedné písni, která je skoro ve všech kostelních zpěvnících. Jsme si toho vědomi?

Podněty k hovorům:

Jakým způsobem dochází v eucharistických modlitbách, které znáte z bohoslužeb své obce, ke chvále a děkování?

Kolik místa zaujímají ve vašich osobních modlitbách prosby, naříkání a stížnosti v porovnání s chvalozpěvem a díkem? Kdy cítíte nutkání k modlitbě?

Napadají nás v této souvislosti slova obce „Bohu díky!“, která tak často - (v plném vědomí smyslu?) - vyslovujeme? Uvědomujeme si při zažitém výrazu „bohudíky“ smysl vyřčeného?

Epikléze

Již v nejranějších eucharistických modlitbách najdeme modlitební text, který nestojí ve zprávách o Večeři Páně. Jedná se o epiklézi, svolávání božího Ducha na dary chleba a vína a na stolující společenství církve. V pravoslavných církvích se epikléze zachovala, v západní církvi takřka jakoby vymizela, i když ji několik reformačních bohoslužebných agend opět přechodně vyneslo na světlo. Teprve luterán Wilhelm Löhe (+1872) a potom starokatolíci Franz Heinrich Reusch, Adolf Thürlings a Eduard Herzog ji definitivně zařadili do liturgických knih. V římskokatolické liturgii se tak stalo teprve po Druhém vatikánském koncilu.

Zařazení této prosby o božího Ducha bylo v obcích rané církve samozřejmé. Jak by mohli z vlastní síly plnit Ježíšův příkaz při večeři na rozloučenou? V Písmu četli o božím Duchu, který se na počátku vznášel nad vodami (Gn 1,2), který sestoupil na lidi a spočinul na nich (srv. 1S 10,6; 16,13; 2Kr 2,15; 9,16; Iz 61,1; Ez 11,19; 36,27), který oživil mrtvé kosti (Ez 37). Ze čtvrtého evangelia věděli, že se po odchodu Ježíše mohou spoléhat na „pomoc Ducha svatého“ (J 14,26), který bude s nimi a v nich (J 16 a 17; 16,7-15).

Celé stvoření je ve svém původu z Ducha a je proniknuté svatou Ruach Boha³. Ta obnovuje tvář země (Ž 104,30), kterou lidé stále znovu poškozují a ničí.

Epikléze znamená nastolení životní souvislosti s Bohem. Jenom když se lidé navrátí k Bohu, nechají se naplnit jeho životním dechem, potom se ozdraví a spolu s nimi ostatní stvoření. Jenom boží životodárnou silou se může stát náš chléb chlebem života a naše víno nápojem spásy. Protože eucharistický chléb a obec pokřtěných jsou stejnou měrou „tělem Páně“ (srv. Ř 12,5; 1K 10,16; 11,27; 12,27), svolávají již rané eucharistické modlitby božího Ducha na chléb a víno a na všechny, kteří se mají ve společenství hostiny spojit s Kristem a být jedno též navzájem.

Svolání epikléze patří odedávna i k jiným liturgickým úkonům, především k ordinaci, biřmování a žehnání křestní vody a oltáře. Existují agendy, které stanovují svolávání Ducha svatého na počátku každé bohoslužby. Důležitost svolávání božího Ducha na obec shromážděnou ve jménu Ježíše musí být znovu objevena a zařazena do liturgie. Hymny, zvolání a písně s prosbou o Ducha svatého nemohou být omezeny pouze na Letnice a zvláštní příležitosti. „Nějakou formou by měla taková prosba mít místo přede vším, co se v

³ Ruach = hebrejsky Duch, Duchyně – ženského rodu.

kostele mluví nebo děje; před každým kázáním, před každým křtem, před zpovědí a absolucí, před každou pastorační návštěvou nebo hovorem... Reformace znala rané nebo východní liturgické agendy příliš málo, aby si mohla uvědomit, jak dalece odpovídá reformačnímu poznání tuto prosbu o Ducha svatého nikdy nevynechávat, nýbrž ji s pokorou nechat stále znovu hlasitě zaznívat“ (Wilhelm Stählin).

V té míře, v jaké víra v božího Ducha svatého jako životní princip církve bude rozšířenější a pevnější, bude růst nové chápání významu eucharistické epikléze, která se potom nebude objevovat izolovaně nebo dokonce jako nějaké cizí těleso. Ježíšovo slovo naplňuje Duch boží a ne kněžská „konsekrční moc“.

Později se budeme zabývat tím, jaký význam má znovunastolení epikléze pro jednotu křesťanů a pro jejich vzájemné uznání svých úřadů služby.

Podněty k hovorům:

Pročtěte a promyslete si v textu jmenovaná místa Bible.

„Ruach“ je slovo pro Ducha v hebrejské Bibli a je to slovo rodu ženského. Neměli bychom vlastně říkat „svatá Duchyně“? Co z toho vyplývá?

Porovnejte znění epikléze v různých eucharistických modlitbách.

Tajemství víry

Do zprávy o Poslední večeři byla v západní liturgii při zprávě o ustanovení kalicha vložena slova „tajemství víry“. Luteránská, kalvinistická a anglikánská reforma 16. století tento přídavek vyškrtla ve snaze zachovat věrnost biblickému znění. Do dnešních eucharistických modliteb většiny církví jsou tato slova zařazena znovu, byla však vyproštěna ze souvislosti s ustanovujícími slovy a stala se nyní vybidnutím k aklamaci obce. Tato aklamace potom v římskokatolických bohoslužebných knihách, ale i v mnohých evangelických agendách zní: „Tvou smrt zvěstujeme, tvé vzkříšení vyznáváme, na tvůj příchod čekáme, Pane Ježíši Kriste!“ V anglikánských a starokatolických eucharistických modlitbách namísto toho stojí: „Kristus zemřel, Kristus byl vzkříšen, Kristus přijde znovu!“ Toto zvolání směřuje k Bohu Otci. Otec je chválen v připomínání jeho spásných činů, které jsou zpřítomňovány ve slavnosti, a to včetně vzkříšení jeho Syna ze smrti a očekávání opětného Kristova příchodu.

Co znamená „tajemství“? Chápeme pod tím něco, co mohou (nebo smějí) vědět pouze někteří, tzn., že je to „přísně tajné“ - např. zpovědní tajemství nebo úřední či profesionální povinnost mlčení. I lidé, kteří jsou navzájem úzce spojeni, někdy říkají: „To je naše tajemství“. Nám nepochopitelné souvislosti označujeme spíše výrazy „podivný“ nebo „neprůhledný“, nikoliv však slovem „tajemný“.

Slovem „tajemství“ překládáme řecké slovo „mysterion“, pokud se chceme vyhnout cizímu slovu mystérium. „Mystérium“ znají pouze „zasvěcení“, otevírá se jím při jejich slavnostech, např. v mystických kultech antické doby. Křesťané nazývají velikonoční tajemství smrti a vzkříšení Ježíše odedávna „mystérium pesachu“. Je to „tajemství“, které má být zjeveno mnohým či dokonce všem lidem, a sice tajemství nevyzpytatelné, všechnu lidskou zkušenost přesahující lásky boží. Toto „tajemství víry“ slavíme v eucharistii. V ní jsou zpřítomňovány boží činy spásy v Kristu. Je v ní zpřítomňován Ježíš sám jako náš spasitel a jako náš život. Význam slova mystérium nemůže čeština dostatečným způsobem vyjádřit. Ve víře se otevíráme lásce a životní plnosti Boha: Bože jsi větší než naše srdce. V Kristu přicházíš do našeho života. On pro nás zemřel. On žije. On přijde znovu.

„Při slavnosti upomínky, která... silou božího zmocnění zpřítomňuje velikonoční mystérium a tím i oběť Ježíše Krista, je dávana obci možnost, aby měla na této oběti podíl. V děkovném přijímání vydání se Krista smrti a rovněž v přejímání téže oddanosti, tj. oddanosti k následování ve stejné radikálnosti sebeobětování podle poznané vůle Otce, ale také

v zasazování se za lidi“ (Irmgard Pahlová). Proto můžeme číst ve společném katolicko-evangelickém dokumentu „Působí zavržení některých učení na rozdělení církví?“. „Oběť církve tedy neznámá přinášení nějakých svatých darů Bohu na jeho oltář rukama lidského kněze, ale proniknutím církve do odevzdanosti Ježíše Krista, tzn. přinášením nás samých, spolu s Kristem a v Kristu jako živoucí obětní dar.“

Podněty k hovorům:

Najděte si v biblické konkordanci místa udaná pod pojmem „tajemství“ a promyslete si, které tři významy slova mystérium stojí v popředí: nevyzpytatelnost a nepochopitelnost, Bohem lidem zjevené tajemství nebo blízkost Boha při oslavě jeho činů spásy?

Promluvte si o tom, v jaké souvislosti stojí biblické vyjadřování o tajemství a o adoraci.

Hleďte modlitby a písně, ve kterých se mluví nebo zpívá o tajemství víry.

... v malém kruhu

Když jsme se před třiceti nebo ještě více lety scházeli v prostorách mimo kostel, např. na nějaké horské chatě nebo mládežnické ubytovně a slavili eucharistii, pak byl připraven vhodný stůl a před něj postaveny židle - tak jako v „normálním“ kostele. Někdy bylo zapotřebí velkého smlouvaní, aby byly židle postaveny před stůl alespoň do půlkruhu. Koncem padesátých a začátkem šedesátých let se objevila „mše okolo stolu“. „Objevit se“ není žádný znevažující pojem. Tato forma nebyla nařízena a nebyla doporučena žádnou komisí. Najednou se na různých místech a v různých obcích jednoduše objevila.

Výraz mše okolo stolu, eucharistie okolo stolu, Večeře Páně okolo stolu bychom asi marně hledali v některém liturgickém lexikonu. Pouze tu a tam se objeví zmínka o této záležitosti. Mimo všeobecné povědomí je skutečnost, že raně křesťanské eucharistie se převážně konaly v malém kruhu okolo stolu. Přitom je dokázáno, že od apoštolské doby až do pátého století se „kromě velikých slavností ... konaly legitimní eucharistické slavnosti v malém kruhu, a to na základě nejrůznějších příležitostí a v nejrozmanitějších formách, což není již déle možno přehlížet“ (Johannes Wagner).

K oddělení eucharistie od požívání nasycujících pokrmů došlo již v novozákonních obcích, i když byla tu a tam eucharistie spojována s následující agapé. Ke svobodě obce patří, aby po Ježíšově pokrmu následovalo další jídlo nebo naopak, aby mu předcházelo.

Při eucharistické slavnosti okolo stolu zůstává zachována její základní struktura: otevření - bohoslužba slova - přímlyvy - hostina. Po čtení má následovat žalm s antifonou a je možno vyhradit hodně místa pro ticho a meditaci. Jako homilie se doporučuje biblický rozhovor nebo impulz k meditaci s následující chvílí ticha. Volně formulované přímlyvy jsou zvláště vhodné; mají být konkrétní, ale ne indiskrétní. Ne každý vedoucí takové slavnosti má rétorické a charismatické předpoklady (nebo dostatečně dobrou paměť), aby mohl předsednické modlitby včetně eucharistické modlitby přednášet volně nebo nazpaměť. I když dochází k takovým pokusům, vždy má být po ruce textová předloha.

Láme se jenom *jeden* chléb a podává se jenom *jeden* kalich. Někde přinášejí spoluslavící vlastnoručně upečený chléb. Zbylé eucharistické dary se sní a vypijí ještě během eucharistické slavnosti, žádné zbytky se nenechávají. Jako při každé slavnostní hostině je prostřen ubrus, jsou zapáleny svíčky a podle liturgického období stojí na stole květiny, které však nesmějí bránit pohledu na ostatní ze společenství stolu. Proč by neměl předsedající mít oblečenou albu a štolu? Pouze štolu na civilním obleku nevypadá velmi dobře.

V šedesátých letech přinesl tisk následující fotku. Jistý biskup (v plném ornátu) slavil v jednom velkém sálu na dlouhých stolech mši okolo stolu. Zde byla disharmonie mezi velikostí shromáždění a formou eucharistie. Eucharistie okolo stolu dává smysl pouze v přehledném kruhu lidí, přítomní musí tvořit společenství stolu. Když se takový kruh

podstatně zvětší, pak je vhodné zvolit obvyklou formu bohoslužby nebo slavit v širokém kruhu okolo řádného oltáře. Na druhé straně nemusí být automaticky každá eucharistická slavnost v malém kruhu eucharistií okolo stolu. Způsob slavnosti závisí kromě přání přítomných též na liturgickém prostoru. V malé kapli nebo v nějaké kryptě může být eucharistie okolo stolu vyloženě nevhodná. Pokud se eucharistie okolo stolu slaví v nějakém sále nebo v obývacím pokoji, pak je třeba, aby byla tato místnost uklizena, což by mělo být při pozvání hostů samozřejmé.

Z dlouholeté praxe týdenních mší okolo stolu v jedné obci jsme se obohatili o dva poznatky: Přicházeli tam rádi lidé, kteří se při „velkých bohoslužbách“ cítili ztraceně. Na druhé straně vnášelo mnoho účastníků své duchovní zkušenosti ze mše okolo stolu do nedělních normálních bohoslužeb.

Závěrem je třeba říci: Eucharistie okolo stolu by neměla být trpěnou výjimkou z pravidla, nýbrž jako legitimní forma liturgie budoucnosti by měla najít své místo a ocenění v liturgických agendách církví.

Na druhé straně je třeba brát vážně hlasy těch, kteří mají námítky proti eucharistii okolo stolu na Zelený čtvrtek s následující hostinou pesachu. Je třeba si zapamatovat, že „zpráva o ustanovení ve své podstatě akci jedení beránka neuvádí“ (Heinrich Kahlefeld). „Memoriál“ (Max Thurian) velikonoční hostiny byl Ježíšovým ustanovením sestaven novým způsobem. V židovském liturgickém jazyce obvyklé „činit na památku“ se nyní vztahuje na dokončení osvobození „pro vás a pro všechny“ skrze Ježíšovu smrt a vzkříšení, a to novými znameními: chlebem a vínem. Konečně ani židovská obec již od zničení druhého chrámu neslaví hostinu pesachu kultickým jedením beránka (poraženého ve chrámu).

Podněty k hovorům:

Pokud mají přítomní zkušenost s eucharistií okolo stolu, ať o tom podají zprávu.

Za eucharistický chléb se hodí velké hostie nebo vlastnoručně upečený, pokud možno co nejméně se drolící „arabský“ chléb.

Připravte spolu eucharistii okolo stolu.

... a v ekumeně

Na generálních shromážděních Světové ekumenické rady církví v roce 1983 ve Vancouveru a v roce 1991 v australském městě Canberra byla závěrečná bohoslužba sloužena jako společná eucharistie, i když mnoho ze zastoupených církví neuzavřelo ještě žádnou dohodu o sakramentálním společenství. I skupina mužů a žen, která za předsednictví jednoho biskupa anglikánské tradice bohoslužbu vedla, nebyla navzájem spojena v nějakém církevním společenství. Pravoslavní účastníci spoluslavili modlitbami a zpěvem. Takřka všichni ostatní, dokonce i celá řada pozorovatelů a poradců z Římskokatolické církve, přijala Večeři Páně. Jak to bylo možné?

Po dlouhém procesu porad a přípravných prací vydala v roce 1982 Komise pro víru a ústavu církve, která byla zřízena Světovou ekumenickou radou církví a ve které se nacházejí i římskokatoličtí delegáti, dokument, který stvrdil dalekosáhlý vzájemný souhlas o křtu, eucharistii a zvláštním úřadu. Současně byla jako konkrétní důsledek vypracována (pod vedením Maxe Thuriana) „Limská eucharistická liturgie“, která byla sloužena nejprve 15.1.1982 v Limě, později v kapli Ekumenického centra v Ženevě a potom při jmenovaných generálních shromážděních SRC. Mezitím byly vydány v mnoha církvích nové liturgické agendy a eucharistické modlitby, které mají sloužit při ekumenických liturgických slavnostech.

Již dlouho před tím bylo nepopiratelné, a platí to i do dnes, že rozdělení křesťané se spolu modlí, slaví bohoslužby slova a vyznávají jednu víru. Společný přístup ke stolu Páně zůstával

(a doposud podle nařízení Římskokatolické církve, jakož i církví pravoslavných zůstává) uzavřen. Teprve po roku 1974 uzavřely evangelické církve tzv. Leunberskou konkordii, která sdružila luteránské, reformované a sjednocené evangelické církve do plné jednoty kazatelný a Večeře Páně. V roce 1992 se dohodla anglikánská církev Anglie, Walesu, Skotska a Irsko s luteránskými církvemi Skandinávie a baltických zemí podobným způsobem na tzv. Prohlášení z Porvoo.

Hlubokým zkoumáním příslušných textů Nového zákona a víry i života rané církve narostla shoda, přičemž však zůstaly i jisté rozdíly, především v chápání vedoucí služby v církvi. Doposud dosažené přiblížení v chápání úřadu je některými církvemi posuzováno jako nedostačující a jinými jako příliš vysoce oceňované.

Bohužel nepronikla doposud potřeba společné eucharistické liturgie dosti do povědomí obcí. Proč se děje na bázi církví tak málokdy to, co při generálních shromážděních SRC ve městech Vancouver a Canberra bylo v poslušnosti vůči pozvání Pánem možné? Souvisí to s tím, že to jednotlivým církvím a obcím neleží na srdci? V každém případě existují pro takové eucharistické společenství stolu pádné pastorální argumenty.

Ty znějí:

- Společné přijímání eucharistie je duchovním důsledkem Kristem založeného manželského společenství všech pokřtěných (srv. Ef 5,32), i když náleží do různých církví. V důsledku toho není možno zabraňovat sakramentálnímu společenství rodinám a obcím tohoto vztahu.
- Dovolání k účasti na stolu Páně v jiných církvích znamená v poměrech diaspory duchovní pomoc, kterou nelze křesťanům odmítat.
- Společná účast při Večeři Páně je výrazem již uskutečněného společenství, i když ještě nebyly odstraněny všechny dělící rozdíly.
- Eucharistické společenství je posilou na cestu a duchovní posilou k překonávání rozdělení. Účastníci jednoho stolu Páně dostávají popud, aby se nesmiřovali se stávajícími rozděleními nebo se nespokojovali s částečně dosaženými cíli.
- Věrohodné svědectví církví před světem eucharistické společenství požaduje. Evropské ekumenické shromáždění k tomu na letnici roku 1989 v Basileji řeklo:
„Také pociťujeme na naší společné cestě hledání a jednání v oblasti míru, spravedlnosti a zachování stvoření zvláště bolestně rozdělení našich církví při stolu Páně, neboť tam přijímáme a slavíme novou smlouvu, která je smlouvou spravedlnosti, míru a zachování stvoření. Tak je eucharistie.... podnětem k jednotě církví a lidstva.“

Nezbytným předpokladem je, aby byla eucharistie vedena ordinovanými, kteří jednájí v plné zodpovědnosti vůči své církvi, která je vzala do služby. Nejde při tom na prvním místě o nějaké dodržování pravidel, nýbrž spíše o základní realitu církví.

Když však těžkosti závisejí „pouze“ na vztahu k ordinované službě, proč se nesejdou spolu všichni zástupci církví, aby hledali dále sahající shodu? Cesta je k tomu otevřená. Církve znovu objevily epiklézi, tj. prosbu o působení Ducha svatého (srv. s kapitolou Epikléze), o nějaké existující nebo chybějící „konsekrační moci“ liturga proto nelze doposud obvyklým způsobem mluvit. Boží Duch svatý je to, který nás ve chlebu a víně obdarovává Ježíšovou přítomností. V bezpočetných textech ekumenické komise dokumentovaná shoda o eucharistii a úřadu služby musí vést k praktickým konsekvencím. Není skutečnost, že k tomu nedochází, způsobena také spokojeností obcí s existujícími poměry?

Podněty k hovorům:

Pročtete si a prohovořte limské dokumenty a Limskou liturgii. Nemohli byste snad na tomto základě naplánovat společnou eucharistickou slavnost? Se kterými texty vaší církve se mohou identifikovat i vaši ekumeničtí sousedé?

Prohovořte ve svém ekumenickém kruhu své chápání eucharistie a úřadu služby.

Promyslete si právě jmenovaný vztah mezi společnou eucharistickou slavností a odpovědností vaší církve za celý svět.

Výstavba eucharistické slavnosti

- **OTEVŘENÍ**
Žalm nebo píseň
Pozdravení v obci přítomného Krista voláním Kyrie
Gloria (v neděli a ve svátcích mimo adventní a postní dobu)
Kolekta (vstupní modlitba)
- **BOHOSLUŽBA SLOVA**
Čtení z Prvního zákona; v době velikonoční též ze Skutků apoštolských
Žalm s odpovědí nebo žalmová píseň
Čtení z apoštolských listů, Skutků apoštolů nebo ze Zjevení
Zpěv Aleluja
Evangelium
(případně zpěv Aleluja)
Credo (recitované nebo zpívané)
Pozdravení pokoje
- **SLAVNOST HOSTINY**
Příprava darů a modlitba nad nimi
Eucharistická modlitba
- preface a Sanctus (= první aklamace obce)
- chvalozpěv a dík za velké boží činy (anamnéze) obsahující témata: stvoření, Ježíš, který se stal člověkem, Ježíšova slova a činy, večer ustanovení eucharistie, Ježíšova smrt, vzkříšení, povýšení a opětný příchod
- druhá (případně i další) aklamace obce
- prosba o přijetí darů a svolávání božího Ducha svatého na dary a na přijímající (epikléze)
- velký chvalozpěv se závěrem Amen (doxologie)
 - Otče náš - případně Pozdravení pokoje pokud nebylo před přípravou darů
 - Lámání chleba - Agnus Dei - Přijímání svaté hostiny
 - Dík (modlitba, píseň)
 - Požehnání a vyslání

S touto strukturou se přibližně setkáváme ve všech křesťanských církvích, které slaví bohoslužby liturgicky spořádaným způsobem.

K tomu několik vysvětlivek: Informace týkající se průběhu bohoslužby a jiná oznámení se mají podávat před zahájením slavnosti. Je třeba se vyhýbat květnatému a dlouhému pozdravení.

- *Otevření*
Obec se nachází pospolu nejenom „navenek“. Jednotlivci se duchovně soustřeďují v tiché modlitbě před bohoslužbou a přejdou potom k první společné akci.
- *Vstupní zpěv*
Je několik možností:
Píseň obce s několika slokami
Vstupní žalm s odpovědí zpívaný střídavě předzpěváky a všemi (introitus)
Litanie ke Kyrie (rozvinuté Kyrie)
(Když eucharistické slavnosti předchází modlitba pokání nebo jiný liturgický úkon - např. Hromnice, Květná neděle - následuje okamžitě kolekta a bohoslužba slova).
- *Kyrie eleison*
Toto zvolání bylo v době antiky vzdáním úcty panovníkovi. Křesťané je přenesli na Ježíše Krista, svého ukřižovaného a vzkříšeného Kyrois (srv. hymnus v F 2,6-11). Odmítání

používat tento titul pro císaře, což činili židé a křesťané stejným způsobem, vedlo k obžalobě za velezradu.

V době reformace byl smysl Kyrie přeměněn na volání k pokání a následoval po něm příslib milosti, často spojený s Gloria. To je i chápání římskokatolické liturgie obnovené po Druhém vatikánském koncilu.

Měli bychom chápat opět Kyrie na počátku slavnosti jako zvolání vyznání a rozhodnutí se pro Ježíše, našeho Krista.

- *Gloria*
Původně ranní chvála (srv. L 2,14) našla v 9. století vstup do eucharistické liturgie zvláštních dní. Dnes je Gloria obvyklé ve všechny neděle a svátky s výjimkou adventu a čtyřicetidenní doby před velikonoce a nemělo by být nahrazováno nějakou písní s jiným tématem.
- *Kolekta*
Tato modlitba dne začíná vyzváním k modlitbě (Modleme se!), po něm následuje dostatečně dlouhé ticho pro osobní modlitby přítomných. Po přednesu kolekty uzavře celé Otevření slavnosti potvrzující Amen shromážděné obce.
- *Bohoslužba slova*
Při bohoslužbě jsme zváni ke stolu slova a svátosti. Uprostřed shromážděné obce se znovu děje to, co Lukášovo evangelium popisuje v nazaretské synagóze: Ježíš čte ze svitku Písma, zavře knihu a oči všech se na něj dívají, když k ním začne mluvit: „Dnes se splnilo toto Písmo, které jste právě slyšeli!“ (L 4,14-21).
Při bohoslužbě slova nejde o nějaké čtení za zašlých časů, slyšené slovo se naplňuje dnes a jeho adresátem je přítomná obec.
- *Žalm s odpovědí po prvním čtení a volání Aleluja k evangeliu*
Jsou to důležité části bohoslužby slova, ke kterým přibývá v evangelické tradici ještě píseň ke kázání (srv. kapitolu „Slovo a odpověď“). Zpěvem Aleluja (Chvalte Jahveho!), které může být opakováno po přečtení evangelia, zdraví obec Krista, kterého v evangeliu potkává. Toto jásání vyžaduje zpěv. V západní církvi se vynechává po Popeleční středě a znovu pak zazní slavnostně při velikonoční vigílii.
- *Credo*
V neděle a svátky je zpívá nebo recituje obec jako odpověď víry na zvěstování božích slova.
- *Přímluvy* (tj. modlitby věřících, všeobecné modlitby)
Zakončují bohoslužbu slova. Jejich perspektiva překračuje shromáždění, zaměřuje se na živé i mrtvé, na nouzi a starosti, na celou církev a celý svět. Tak jako v kázání je zde nastolován bezprostřední vztah k současnosti.
- *Slavnost hostiny*
Začíná přípravou darů, které mají být přinášeny z obce k oltáři. Ve zvláštní dny, jako např. při svátku díky za úrodu, se to může dít v procesí. V rané církvi byl chléb a víno pro eucharistii vybírán z darů přinesených příslušníky obce. Smysl dává, na tomto místě konat i peněžní sbírku a potom ji přinést k oltáři jako znamení, že přítomní „odevzdávají sami sebe a celý svět s jeho radostmi a bolestmi“ (Adolf Thürlings) Bohu.
- *Eucharistická modlitba*
Začíná dialogem (srv. kapitolu „Eucharistie“)
- *Volání Svatý (Sanctus)*
Jsou první aklamací obce v eucharistické modlitbě. Chvalozpěv serafínů z Iz 6,2-3 byl převzat z bohoslužby synagógy. Tím jsme spojeni s židovským božím lidem, když se naše shromáždění otevírá nad čas a prostor a zpíváme potom skutečně a opravdu „spojení s nebeskými sbory“.

- *Doxologie* (Skrze něho a s ním a v něm...)

Tento velký chvalo zpěv se stvrzujícím Amen zakončuje eucharistickou modlitbu. Je velmi žádoucí, aby obec tento chvalo zpěv zpívala také. Amen může být opakováno nebo hudebně rozvinuto.
- *Otče náš*

Již od 4. století stojí bezprostředně před přijímáním; očividně byl kvůli své prosbě o chléb a o odpuštění chápán zvláště vhodný jako příprava k přijímání.
- *Pozdravení pokoje*

Buď před přijímáním nebo po úkonu pokání nebo po přímlovách nebo po modlitbě Otče náš.
- *Lámání chleba, tj. Agnus Dei a přijímání*

Tak jako v rané církvi mají být používány velké hostie nebo vhodný chléb, který je možno lámat. Potom je zřejmá symbolika, o které zpívaly již první obce: „Je to jeden chléb. Takoví jsme i my, všichni jedno tělo, protože máme všichni podíl na jednom chlebě (1K 11,17). „Lámání chleba“ je výraz, s kterým se setkáváme v Novém zákoně (Sk 2,46; 20,7) ve významu eucharistické slavnosti.

Volání Agnus Dei pochází ze syrské liturgie. Koncem 7. století je přinesl na Západ ze Sýrie pocházející papež Sergius I., a rychle se na Západě rozšířilo. Tato volání se opakují tak dlouho dokud trvá lámání chleba.

Slovem „Amen“ při přijímání dosvědčují přijímající svou víru, že se jim Kristus v tomto pokrmu dává. Během dlouho trvajících podávání přijímání lze zpívat (Zpěvy z Taizé jsou zde zvláště vhodné).
- *Děkovná modlitba nebo závěrečná modlitba a Požehnání s propuštěním*

Následují po chvíli ticha k modlitbě po přijímání. Ohlášení před požehnáním a propuštěním se mají omezit na důležité a nemají se stát druhým kázáním nebo sklouzávat do banalit.

SVÁTOSTNÉ SLAVENÍ

Svátost

V bohoslužbě církve hraje slovo sakrament významnou roli. V římské juristické mluvě to bylo označení něčeho závazného, co si někdo sám uložil nebo očekával od druhého. Částky peněz, které strany procesu uložily na svatém místě a při prohře pak tato částka náležela bohům, se nazývaly „sacramentum“, podobně jako přísaha a kromě toho všechno, co mělo být před tváří bohů závazné a povinné. V křesťanském písemnictví se toto slovo nachází jako překlad řeckého slova „mysterion“, do latiny se dostalo teprve až v druhém století v Severní Africe, zatímco ve Vulgátě stojí „mysterium“.

Křesťanská interpretace tohoto slova říká: Bůh sám uděluje lidem nezvratné přísliby své spásy ve viditelných znameních. Ve slově „sakrament“ zaznívá něco, o čem je řeč v předchozích kapitolách „...duší a tělem“ a „Tajemství víry“: Člověk není schopen dokázat průběh sakramentálního úkonu, pouze ho slavit, protože je skryt ale současně viditelný. Sakramenta jsou zvláštním způsobem znaky a akce, při kterých věřící tuší a cítí jako původce samotného Boha. Augustinus z Hippo (354-430) upozorňuje na vztah znamení i vykládajícího slova, mluví o sakramentu jako o „zviditelněném slově“.

Ve středověku byla svátostmi nazývaná celá řada znakových úkonů, např. pomazání králů, posvěcení kostelů, mnohá žehnání a přísahy. Pozvolna se však tento pojem omezil na počet sedm: křest, biřmování, eucharistie, pokání, pomazání nemocných, kněžské svěcení a manželství. Teprve koncil ve Ferrafe-Florencii (1439) a po reformaci koncil tridentský vyhlásily pro latinskou církev počet sedm za závazný.

Pro reformátory platily za svátosti pouze křest a Večeře Páně, částečně snad i pokání. Tím se omezili - podle zásady „pouze samo Písmo“ - na úkony, které pocházejí podle Bible bezprostředně od Ježíše. Historicko-kritické poznatky o vzniku Nového zákona nám dnes umožňují postupovat zdrženlivěji, ale současně i s větší mírou velkorysosti. Víme, že příkaz ke křtění na konci Matoušova evangelia nereprodukuje žádný Ježíšův výrok, nýbrž vyjadřuje povědomí obce, že se křest koná v jeho jménu. Toto povědomí lze však vysledovat i v jiných, Novým zákonem dosvědčených konáních (úkonech k přijetí Ducha svatého, pomazání nemocných, předávání poslání a služeb, příslib manželství ve smyslu evangelia). Tak bylo za svátost označováno dokonce i kázání, jak to dodnes činí Polská národní katolická církev v USA. V římskokatolické teologii platí křest a eucharistie za „sacramenta majora“ = větší svátosti, anglikáni mluví o hlavních svátostech.

V pravoslavných církvích patří křest a biřmování do jedné veličiny. V západní církvi je později prováděné biřmování/konfirmace vědomé přijetí křtu, odpověď na volání Boha a potvrzení toho, co slíbili rodiče a kmotři při křtu. Křest je novým znamením smlouvy, a to nerozlomitelně ze strany Boha zavazujícím. Znamení smlouvy není třeba obnovovat, když lidé smlouvu poruší. Při obrácení je jim slavností smíření otevřen nový začátek. Dar odpuštění slaví Židé ve velký den smíření zvaný Jom Kippur. Je to nejradostnější den roku. Jeden židovský mudrc kdysi řekl: „Dostáváme možná největší boží dárek: totiž jeho odpuštění. Jak bychom potom mohli mít nějaký tupý smutek?“ I v Janově evangeliu (20,21-23) je slovo odpuštění spojeno s velikonoční radostí.

Lidé potřebují při významných přelomech svého života neobvyklé slavení. Hledají v něm příslib štěstí doprovázený slovem a viditelnými znameními. Proto o sakramentální slavnosti žádají i ti křesťané, kteří mají distancovaný poměr k církvi. Boží spása je přítomná ve ztělesněných znameních. Ve viditelných znameních opatřených vysvětlujícím slovem se přiznává vina, obdrhuje příslib odpuštění, dochází k modlitbám nad nemocnými a k žehnání manželství a rovněž jsou zodpovědně předávány duchovní služby a úkoly. Bůh potkává věřícího ve svátosti, slibuje mu svou věrnost a doprovází ho na cestě. „Víra sakrament nečiní, nýbrž ho přijímá“, napsal Martin Luther. Víra znamená spoléhat se s důvěrou na boží příslib, který nám přinese požeňání, spásu a životní sílu. To je vyjadřováno v podobných modlitbách skoro všech církví, a v tom též rozpoznáváme jejich již dosaženou jednotu.

Ke slavnosti patří společenství, k sakramentální slavnosti potom společenství božího lidu.

Podněty k hovorům:

Znáte data svého křtu, prvního přijímání, biřmování (konfirmace), sňatku? Vzpomínáte si na ně ještě?

Naučte se poznat a znát sakramentální slavnosti své církve i jiných církví.

Pročtete si spolu 6. kapitolu z listu římské obci. Jak je ji možno vykládat v systému života dnešních křesťanů? Jakým způsobem zavazuje nová skutečnost, o které je zde řeč, ke zvláštní starostlivosti o mír, spravedlnost a o zachovávání stvoření?

Jak se můžeme v místní ekumeně vyznáváním jednoho křtu k sobě navzájem lépe přiblížit a spolupracovat? Připravte bohoslužbu upomínky křtu, ve které se bude mluvit i o důsledcích plynoucích ze společného křtu.

V mnohých obcích zakrývají povrchní vnějškovosti vlastní obsah sakramentální slavnosti křtu, prvního přijímání a sňatku. Co se na tom dá změnit?

Připravte pro svou skupinu slavnost smíření. Jak je ji možno uskutečnit v ekumenické bohoslužbě?

Uzdravující síla bohoslužby

Když mluvíme o uzdravující síle bohoslužby, nemyslíme zrovna na uzdravovací bohoslužby charismatických a evangelikálních společenství nebo na poutní místa jako Lourdes, ke kterým putují nemocní, kteří si od nich slibují uzdravení. Je zde řeč o uzdravující síle, která je nebo by měla být v každé bohoslužbě.

V mnoha středověkých špitálech (např. v Beaune v Burgundsku) stál ve velkém sále u čelní zdi oltář a u bočních stěn postele nemocných, kteří tak mohli spoluslavit bohoslužby.

Pozdější nezbytný vývoj vědecké medicíny, která poznala v bakteriích příčinu mnohých nemocí, vytvořil obraz člověka, který byl určen dualismem těla a duše. Na rozdělení těla a duše měla silný podíl i církev svojí skepsí vůči všemu tělesnému, strachem před hříchy a z toho pramenící restriktivní sexuální morálkou. Tyto záležitosti tvořily dlouhou dobu nejdůležitější téma náboženské výuky. Po osvícenství se dostaly do středu zájmu nemoci a nemocné orgány a vznikla tak „bezduševní medicína těla“. Když se při vyšetřeních nemohla najít nějaká nemoc nebo žádné použité terapie nepřinesly výsledek, byli pacienti posláni k psychoterapeutům, kteří se potom pokoušeli o netělesnou terapii duše. V naší době se však pozvolna šíří poznání o neoddělitelné vzájemné závislosti těla a duše, tzn. znalosti o příčinách nemocí, které mají psychosomatický původ.

Bible nás vede stejným směrem. Mluví vždy o celém člověku. Mnoho nesprávných a nepřesných překladů to zatemnilo. „Jaký prospěch bude mít člověk, získá-li celý svět, ale svůj život ztratí?“ (Mt 16,26) - tak čteme dnes (v ekumenickém překladu) tuto větu, kterou mají mnozí ještě hluboce v paměti jako „...utrpěl ztrátu na duši“. Ne tedy „stará duše“ nebo „starý člověk“ má být pohřben ve křtu a stát se novým (Ř 6). Jde tu o naprosto celého „nového člověka, který je stvořen podle obrazu Boha v pravé spravedlnosti a svatosti“ (Ef 4,24), „stvořen zázračně a ještě zázračněji obnoven“, jak to zní v jedné staré vánoční modlitbě.

Ježíš neříká: „Uchovejte si mou památku ve svých myšlenkách, udržujte mne ve své paměti, uče se nazpaměť, co jsem vám řekl.“ Ustanovil svou památku v hostině, v jídle a pití, které „udržuje pospolu tělo a duši“, jak říká přísloví - a ustavil tím vnímatelné společenství.

„Tvé hříchy jsou ti odpuštěny“ říká ochrnutému a osvobodí ho potom od jeho nemoci (Mk 2,1-12).

Vzkříšený Ježíš dovolí Tomášovi, aby se ho dotkl, jí a pije se svými. Obcím je zvěstováno: „Když je někdo nemocen, ať zavolá starší církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně... dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno“ (Jk 5,14). „Odpuštění hříchů“ – a to znamená jejich anulování - nám přináší zkušenost spásy (L 1,77). Již možnost dobrovolného „vyznání“ je kusem cesty k vymanění se z hříchu, uzdravení, dosažení záchrany.

Když se před přijímáním eucharistie identifikujeme se slovy důstojníka z Kafarnaum „Pane, nezasloužím si...“, přiznáváme se k uzdravující síle eucharistie. Bylo by pochopitelně lépe nemluvit jenom o duši, nýbrž se modlit: „Řekni jen slovo a učiň mne zdravým, učiň nás zdravými“. S vědomím tohoto byla ve starých modlitbách nazývána Večeře Páně „medicínou“.

Někdy řeknou lékaři svým pacientům: „Musíte sám pomáhat a chtít se uzdravit, jinak naše terapie nezabere.“ Podobně to platí pro bohoslužbu. Když se shromáždění neotevrou tomu, co je přislíbeno a slaveno, když se uzavrou před spoluslavícími a odmítají jejich přijetí ve smyslu „jako se Kristus ujal nás“ (Ř 15,7) nebo k jejich přijetí nejsou ochotni a připraveni, nedosáhne uzdravující síla slavnosti žádného působení. Proto zdůrazňovali reformátoři, že se svátosti stanou účinnými vírou přijímajících. Mínili tím popsané otevření se i ochotu věřících a nechtěli tím vůbec snižovat boží skutky spásy, působivost Ježíšova ustanovení nebo boží sílu.

Když prožíváme v bohoslužbách stále znovu „velikou radost, která bude pro všechny lid“ (L 2,10) a Spasitele uprostřed nás, jak potom můžeme bez výčitek svědomí dále bezohledně ničit boží stvoření, jehož součástmi jsou i křestní voda, eucharistický chléb a víno a olej pomazání, nebo bez zájmu přihlížet, když se tomu tak děje? Starost o spravedlnost, mír a o zachování stvoření vyvstává jako samozřejmost z celkového slavení božích svátostí „k jeho cti a ke spáse světa“.

Podněty k hovorům:

Vzpomenete si na bohoslužby, při kterých jste prožili něco z jejich uzdravující síly a na jiné, po kterých jste odešli domů prázdní nebo dokonce negativně dotčení? Můžete to zdůvodnit?

Jak zacházíme ve své církvi a obci s nemocnými a starými lidmi? Modlíme se nad nimi a s nimi? Jaký význam má u nás pomazání nemocných?

Vyměňte si zkušenosti, které jste získali péčí o nemocné a staré. Mluvte o těžkostech a možnostech duchovního rozhovoru a modlitby při návštěvách.

Je nám zřejmý vztah mezi liturgií a diakonií, vztah mezi slavností bohoslužby a konciliárním procesem za spravedlnost, mír a zachovávání stvoření?

Žehnání

Dne 8.6.1944 napsal Dietrich Bonhoeffer ve své vězeňské cele: „Odpověď spravedlivého na utrpení, které mu připravuje svět, znamená žehnat! Bůh neodplácí stejné stejným, a nemá to činit ani spravedlivý. Neodsuzovat, nenadávat, ale žehnat. Svět by neměl žádnou naději, kdyby tomu tak nebylo. Z požehnání Boha a spravedlivých žije náš svět a má v něm též svou budoucnost. Žehnat, tzn. položit na něco nebo někoho ruku a říct: ty patříš přes to všechno Bohu. Tak to činíme se světem, který nám připravuje takové utrpení. Neopouštíme ho, nezavrhneme, neznevažujeme a neproklínáme ho, ale povoláváme ho k Bohu, dáváme mu naději, pokládáme na něj ruku a říkáme: Ať na tebe sestoupí boží požehnání, ať tě obnoví; buď požehnan, Bohem stvořený světe, který náležíš svému Stvořiteli a Vykupiteli. Přijali jsme boží požehnání ve štěstí i v bolesti. Kdo byl sám žehnan, nemůže konat jinak, než toto žehnání dávat dále, ba dokonce musí být tam, kde je, sám požehnaním. Pouze z nemožného může být obnoven svět; a toto nemožné je žehnání boží.“

Jak chápeme „žehnání“?

Již jsou pryč ty doby, kdy u katolického lidu platilo, že kvůli primičnímu požehnání je záhodno prošlapat i pár podrážek. Již není tak samozřejmé, aby čerstvý bochník chleba byl před nakrojením žehnán křížem. Zato jsou na mnohých místech vyžadována žehnání aut, domů a bytů. Bohoslužby nových forem, především liturgie žen, objevily znovu staré žehnací texty nebo vytvořily nové. Málo písní naší doby se tak rychle rozšířilo v obcích jako píseň „Komm, Herr, segne uns.../Přijď, Pane, žehnej nám.../“, která se dokonce nachází v celoněmeckém evangelickém zpěvníku.

Mnohé žehnací zvyky byly nebo jsou špatně chápány, a to magickým způsobem, zvláště když jsou spojeny s nějakým zvláštním znamením. To způsobilo v době reformace dalekosáhlé odbourání znaků žehnání. Avšak žehnání nepůsobí magicky, je to dar Boha, jenž korunuje život svojí dobrotou a dává nám pokrm v pravý čas (srv. Ž 65 a 104) a jenž jako náš otec ví, co potřebujeme, ještě dříve než to vyslovíme (srv. Mt 6,8).

V hebrejské a v řecké Bibli a jejích latinských překladech stojí totéž slovo pro „žehnání“ i pro „chvalozpěv“. Bůh obdařuje svým žehnáním - člověk odpovídá děkovným chvalozpěvem se slovem žehnání. Ne, že by byl Bůh závislý na našem žehnání - avšak boží požehnání není žádným jednostranným darem, nýbrž vzájemným životním spojením. Žehnání je výrazem smlouvy mezi Bohem a jeho lidem. Boží žehnání působí i mimo a nad žehnané lidi. „Požehnám tě a staň se požehnáním“, říká Bůh Abrahámovi (Gn 12,2). „Být požehnáním pro ostatní“ se stalo obvyklým obratem.

Žehnání nemůže zůstat němé. Musí najít svůj výraz: v žehnacích slovech slavnostních i volně formulovaných, v gestech a úkonech. Znamením pro žehnání jsou pozdvižené, roztažené nebo na někoho vzkládané ruce; kříž, který je nad námi činěn nebo kterým sami obepínáme celé své tělo, své myšlení, řeč a srdce. Znamením pro žehnání je pokropení vodou jako symbol očisty. Pomazání olejem je znamením žehnání, je symbolem „vtíravosti“, která má jít doslova pod kůži. Křesťanské žehnání domu je rozvinutím židovské mezusot, tabulky na zárubni dveří (srv. Dt 6,9; 11,20). Manželský slib je stavěn do božího požehnání. Žehnání umírajících a zemřelých je znamením jejich důvěřivého předání Bohu, protože nyní od nás musejí odejít. Žehnací prosba o zdárné plody pole a žehnání před stolováním jsou výrazy víry v Boha, který všechno stvořil a „viděl, že to bylo dobré“ a současně jsou připomenutím potřebné péče o stvoření a dělení se s jinými. „Čím dobrým nás země obdařuje“ je dar požehnání od Boha, který se vymaňuje z naší výlučné vlastní potřeby. Musí být darem požehnání i pro ty, kteří mají nedostatek a považují se za nepožehnané.

Ve večerním žehnání odevzdáváme svůj život do božích rukou, v žehnání na cestu vyznáváme, že všechny naše cesty závisí na Bohu. Rodiče žehnají své děti. Při křtu často rodiče spolu s kmotry značí křtěnce křížkem na čelo nebo nad ním vzkládají ruce. Neměl by vymřít zvyk, že rodiče říkají svým dětem před odchodem z domu do kostela u příležitosti prvního přijímání nebo biřmování nějaká žehnací slova.

Žehnání na konci bohoslužby nás činí vědomým, že příslib spásy skrze slovo boží a dary eucharistické hostiny působí v našem životě i dále. O žehnání prosíme i slovy často u nás zpívané písně: „Abychom se neodloučili, ale všude se k tobě hlásili“. My přece víme: „Nikdy nejsme sami, stále jsme tvými. Smích a pláč musí být požehnan.“

K novému povědomí o žehnání ale patří také kontrola naší řeči. A to zvláště, když se říká: Farář udělí - dokonce někdy i „své“ - požehnání. Když je řeč o kněžském, biskupském nebo papežském požehnání, pak často ustupuje do pozadí, že všechno požehnání je od Boha, a to bez ohledu na to, kdo je vysloví.

Náměty k hovorům:

Jaký význam má v mém životě (po)žehnání Boha a prosba o ně?

Jak může žehnání najít živý výraz v našich bohoslužbách? Přečtěte si, jaké možnosti zde skýtají nové liturgické knihy vaší církve.

Zabývejte se sbírkami starých a nových žehnacích formulací (srv. seznam literatury na konci knihy).

Slavení pohřbu

Pohřbívat mrtvé patří odedávna ke skutkům milosrdenství. Jak se to děje, je v rozmanitých kulturách a epochách velmi rozdílné. Ze smutečních oznámení je stále zřejmé, jak těžce tváří v tvář smrti pozůstalí vyjadřují své pocity: zastrašenost, bezradnost, smutek a možná také náhlé poznání, že zůstali mrtvé osobě něco dlužni. Bezradnost v souvislosti se smrtí a obranné pozice proti pomíjivosti zde nacházejí své vyjádření.

I lidé, kteří nemají žádné náboženské nebo církevní zázemí, hledají oporu a pomoc v náboženských rituálech. Po katastrofě na liverpolském fotbalovém stadionu v roce 1989, při které přišlo o život 150 mladých lidí, spojili fanoušci stadiony v Evertonu a v Liverpoolu zauzlovanými šálami v barvách dotyčných fotbalových klubů. Všeobecné projevy smutku za princeznu Dianu v září roku 1997 byly podobným nepřehlédnutelným znamením, jak velice lidé hledají dát svému smutku nějakou formu, aby se vyrovnali s umíráním jiných a i se svou vlastní smrtelností.

Dnes je jenom výjimečně možné doprovázet umírající v jejich posledních hodinách. Kde je to možné, mají se s nimi a s dalšími příslušníky konat modlitby, a to především důvěrně známými slovy jako je Otče náš nebo krátkými texty, např. jak se před smrtí modlil Ježíš: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha. Vykoupils mě, Hospodine, Bože věrný!“ (L 23,46; Ž 31,6)

Slavnost pohřbu se z pohledu shromážděných podstatně liší od „normální“ bohoslužby obce. Účastníci jsou z různých církví a nekřesťanských náboženství nebo nemají vůbec žádný kontakt s nějakou církví nebo náboženskou institucí. Přes všechny těžkosti (situace diaspory, nedostatek duchovních, omezený čas v pohřební síni) patří slavnost pohřbu k těm bohoslužbám, které musí být připraveny se zvláštní schopností vcítit se. Mnoho přítomných se s církví a s tím, o čem církev podává svědectví setkává poprvé nebo po dlouhé době. Tím má pohřeb misijní šanci předávat dobrou zvěst dále a ukázat křesťanství jako hodné víry. K tomu patří především krátký výklad přečteného biblického textu, který nesklouzne ani do falešného zjednodušování a ani nesmí předpokládat mnoho znalostí o křesťanství. Dobré je dát slovo na cestu, které se vrací v modlitbě a v závěru a které je možno si lehce zapamatovat. V přímluvách by neměla být opomenuta prosba za ty z našeho středu, kteří budou jako další následovat mrtvého nebo mrtvou. To pomáhá k tomu, aby se nezapomínalo na vlastní smrt.

I při slavnosti pohřbu máme podobně jako při bohoslužbě obce nechat přednést čtení a přímluvy účastníkům. Truchlící obec nemá a nesmí být zasazena do pasivní a tísnící role posluchačů, ale má se podílet na modlitbách a zpěvu. To je lehce možné pomocí připravených textů.

Vědomí toho, co je ve venkovských oblastech samozřejmé, totiž že všichni v obci jsou svým způsobem příslušníky mrtvého, by bylo zapotřebí zakotvit i v městských obcích. Proto by mělo kromě užšího kruhu truchlících doprovázet duchovního alespoň několik příslušníků regulární obce. S pohřbem spojená eucharistická slavnost je bohoslužbou obce, a ne nějakou „privátní mší“ truchlící rodiny. Protože v eucharistii slavíme Ježíšovu smrt a vzkříšení, není „smuteční bohoslužba“ správným jménem, natož pak „zádušní mše“.

Zkušenost s církví a obcí, které při smrti svých příslušníků ukazují aktivní účast, se přiči rozšířené tendenci odsunovat smrt stranou a přenechat pohřeb anonymní instituci, aby mrtvé „rituálním způsobem vhodně odstranila“.

Na svátek Všech svatých v roce 1997 napsal novinář Herbert Riehl-Heyse v deníku „Süddeutsche Zeitung“: „Je dobře, když nám pohřby stále znovu ukazují, že jsme konečně i my smrtelní. Je mnohem lepší, když nám při tom pomáhají vést před smrtí takový život, který si toto jméno skutečně zaslouhuje.“

My k tomu můžeme dodat: Nás utěšuje jistota víry, že smrtí všechno nekončí a že jsou nám zemřelí ve víře ve vzkříšeného Krista nablízku.

Zvyk rozdávání pamětního obrázku nás může přimět k tomu, aby se nám mrtví nevytratili z mysli.

Podněty k hovorům:

Promluvte si o praxi vaší církve/obce při pohřbech. Jak je možno přizpůsobit ji jednotlivým případům? Vyměňte si zkušenosti se slavnostmi pohřbu, které skýtají pomoc nebo naopak zvyšují existující tíseň.

Když jsou vyslovena přání, aby při slavnosti pohřbu byly předneseny nenáboženské texty nebo hudba, jak na taková přání reagujete? Je možné je spojit s církevní liturgií?

Pročtěte si pohřební pokyny a texty jednotlivých křesťanských denominací a diskutujte o podstatných rozdílech. Mluvte též o možnostech duchovní pomoci pro pozůstalé.

KDE, JAK, KDY?

Církev a kostel

Mnozí přicházející na bohoslužbu řeknou jednoduše: Jdu do kostela. Tím je míněn prostor, kde se shromažďuje křesťanská obec, což nemusí být tak samozřejmé. Naopak Ježíš řekl svým učedníkům a učednicím: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich“ (Mt 18,20). Dva učedníci na cestě do Emauz zažijí tuto skutečnost zcela znenadání, ale velmi silně. V hovorů se Samaritánkou u Jákobovy studny (J 4), jak se zdá, Ježíš jediné stálé místo pro bohoslužbu zpochybňuje. „Přichází hodina, kdy lidé nebudou ctít Otce ani na hoře ani v Jeruzalémě... Ti, kdo uctívají Boha, mají tak činit v Duchu a v pravdě“. Taková hodina přišla nejpozději po zničení chrámu. Křesťané v Jeruzalémě, kteří chodili na modlitby do chrámu, začali vedle toho slavit Kristovu památku ve svých domovech. Ve staletích pronásledování umožnila tato nezávislost na určených místech kultu, že se křesťané mohli shromažďovat i za nejtěžších podmínek. Věděli: „Bůh, který učinil svět a všechno, co je v něm, ten je Pánem nebe i země, a nebydlí v chrámech, které lidé vystavějí“ (Sk 17,24).

S náboženskou svobodou po pronásledování začaly stavby křesťanských míst pro bohoslužby. Rostoucí počet křesťanů si to vyžadoval. Bazilika, v mnoha městech Římské říše existující a pro nejrůznější příležitosti používaná (císařská) budova se stala základním modelem pro stavbu kostelů. V nich se shromažďovali věřící v Krista jako ve svého „kyrios“. Taková budova byla nazývána kostelem - „ekklesia“, místem shromažďování všeho povolání lidu. Proto nebyly kostely na počátku „posvěcovány“ vlastním ritem, naopak je obec přebírala do svého užívání první tam konanou eucharistickou slavností.

Ve středověku měl kostel rozmanité funkce, přičemž se stavebně projevilo i rozdílné chápání obce. V interiéru byly od sebe odděleny dvě oblasti: jedna pro klérus (chór nebo oltářní prostor, zpravidla vyvýšený) a jedna pro laiky (kostelní loď). Již samy použité výrazy jsou podezřelé: řecké slovo „kleros“ znamená ty, kteří jako „dědici Boha“ (Ř 8,17) mají podíl na „dědictví svatých ve světle“ (Ko 1,12). „Laik“ z výrazu „Laos tú theou“ je lid boží. Což nepatří i klérus k lidu božím a nemají i laici účast na božím dědictví? Což nejsou všichni křesťané stavebními kameny duchovního domu církve a nejsou naplněni svatým božím Duchem?

Mnoho oltářů a početné vestavěné a přistavěné kaple dávají od doby středověku prostor pro zprivatizování a individualizaci zbožnosti. Budova kostela se velkoryse tyčí vůči nebi, obec jako církev je však rozpolcena. Není divu, že obnovené chápání podstaty církve vedlo i ke změně stavby kostelů. Reformace, starokatolické hnutí 19. století a reformy 20. století objevily znovu jediný boží lid (1P 2,9) a shromáždily ho okolo oltáře a kazatelny.

Ve stavbách (a přestavbách) kostelů dnešní doby je pro eucharistickou hostinu vyhrazen stůl. Vedoucí slavnosti má „předsednictví“, je obrácen tváří k obci a nezastává svým tělem funkci jakési mříže, která zakrývá misku na chléb a kalich. Při modlitbách na počátku a na konci bohoslužby je to zřetelným znamením jediného lidu božího, když předsedající a celá obec hledí jedním směrem obráceni k živoucímu Bohu.⁴

Přesto je však dobré, když se v kostele nachází tiché koutky, do kterých se lidé mohou „stáhnout“ k osobní modlitbě a meditaci. Doma je něco takového někdy sotva možné. Přes den otevřený kostel je pro dnešního člověka pozváním a současně skutkem dobra. Existují kostelní prostory, jak staré tak i nové, ve kterých modlíci se doslova cítí blízkost Boha a cítí se být spojeni s generacemi modlících se předchůdců. Takové vymezené prostory jsou nutné a nesmějí být obětovány materiálním důvodům nebo tlakům.

Na druhé straně je třeba brát vážně argument, že zřídka kdy používané kostelní prostory jsou při naší sociální situaci luxusem. V dnešní době proto dochází stále častěji k „přeúčelování“ kostelů, které potom slouží jako muzea nebo dokonce ke komerčním cílům, protože daný kostel byl příliš velký, nákladný na udržování a pro obec lehce postradatelný. Mnoho obcí dává svůj kostel ve všední dny nebo i v neděli mimo dobu bohoslužby k dispozici pro kulturní nebo sociální účely. Proti tomu lze namítat, že jde o posvátné místo, které nesmí být „znesvěcováno“. Za takovou argumentaci však stojí spíše magické nežli křesťanské uvažování. Vlastním „duchovním domem postaveným z živoucích kamenů“ (1P 2,4) je obec. Proč by se nemělo v její budově pomáhat lidem v tísní, nemohli by tam spát za chladných zimních nocí bezdomovci a nemohla by tam být na vhodném místě zřízena čajová kuchyně nebo poradna pro potřebné? I pro pořádání koncertů se nabízejí kostely a není vůbec nutné, aby tam byla prováděna pouze „duchovní hudba“, přičemž je vymezení tohoto pojmu tak jako tak vysoce obtížné.

Zcela nová kapitola „dějin instituce kostela“, kterou jsme nedávno již považovali za překonanou, je v našich dnech opět aktuální: kostelní azyl.

Azyl je označení pro útočiště pronásledovaných. V Mojžíšových zákonech (Nu 34,14) bylo v Izraeli určeno šest měst jako místa takového útočiště. Tam mohli najít útočiště lidé ohrožení krevní mstou nebo když se dopustili nechtěného zabití. Ve všech kulturách platily chrámy a svatyně, tzn. u křesťanů kostely, za nedotknutelná místa útočiště při akutním pronásledování. V posledních letech se u nás množí případy, kdy soudy zamítají utečencům právo dalšího pobytu, což pro ně znamená násilný odsun a často i vážné tělesné nebezpečí nebo i ohrožení života. Potom je zcela správné a potřebné dát znovu ožít právu azylu v kostele. Jistě ne ve chvílkovém vzplanutí citů, nýbrž po důkladné úvaze a po domluvě s kompetentními poradci pro žadatele o azyl a za osobní ochoty vystavit se eventuálním zákonným následkům takového rozhodnutí.

Podněty k hovorům:

„Liturgický prostor nebude nikdy sloužit pouze pro shromažďování obce a k její ochraně před počasím, nýbrž liturgii slavící Duch bude pozvolna podle sebe tento prostor formovat. Tento prostor bude muset být konformní s duchem obce a s liturgií, kterou obec slaví“ (Adolf Thürlings).

Promluvte si spolu o těchto větách.

⁴ Podle autorského vysvětlení je míněna situace, kdy předsedající zaujímá v oltářním prostoru místo po straně; pozn. překl.

V jakých kostelních prostorách se cítíte dobře? Proč? Jaké předpoklady jsou potřebné pro liturgii obce, jaké pro osobní modlitbu? Jak je možno „ošetřit“ jedno i druhé?

Jaký význam mají v kostele výtvarná díla? Nakolik jsou pomoci? Mohou též zbožnosti překážet?

Promluvte si o možnostech mnohostranného využití vašeho kostela. Jakých předpokladů je k tomu zapotřebí? Jak se při tom mohou členové obce angažovat?

Průběh

Často říkáme, že slavnosti „probíhají“. Slovo „průběh“ vyjadřuje pohyb a vztahuje se na naše nohy a na celé naše tělo. Nemůžeme nechat „proběhnout“ vánoce v křesle před televizorem, musíme se vydat na cestu a spolu s jinými „dojít do Betléma“ (L 2,15). Zbožní Prvního zákona začínali své velké slavnosti tím, že putovali do Jeruzaléma. Již při tomto putování začínala jejich radost: „Zaradoval jsem se, když mi řekli: Půjdeme do Hospodinova domu!“ 122. žalm, který začíná touto větou má tak jako i jiné žalmy nadpis, a sice „Píseň k přednesu na cestě do Jeruzaléma“. Již velmi brzy povstal v křesťanských obcích zvyk určité slavnosti doslova „proběhnout“: Ze zprávy poutnice jménem Egeria víme, že v roce 383 křesťané putovali na Květnou neděli z Olivové hory do Jeruzaléma. V Římě přecházela obec v neděli a ve svátky spolu s biskupem z nějakého shromaždiště (statio) ke kostelu a tam byla slavena eucharistie (procesí ze statio). Slavnostní průvod k zahájení bohoslužby či prosebná procesí po polích jsou jakýmsi „průběhy“, které jsou ve zvyku dodnes nebo se dokonce obnovují. Doposud „probíháme“ evangeliem. Na Hromnice doprovázíme do svatyně „světlo k osvětlení národů“, putujeme s ratolestmi v rukou s Ježíšem do Jeruzaléma a při velikonoční vigílii přijímáme dar velikonočního vítězství formou nového světla. Při eucharistické slavnosti se koná - v církvích Východu zvláště výrazně - procesí při evangeliu a při přinášení darů.

Ve středověku se procesí a poutě tak rozmnožily a osamostatnily, že místo aby vedly ke středu zbožnosti, odváděly od něj. Tím došlo k protireakci: bohoslužba zakrněla v pořad pro posluchače a diváky, při kterém bylo třeba zaujmout určená pevná místa. Pohyb potom znamenal rušení zbožnosti.

Mezitím se dostává mnohé opět doslova do pohybu. Mnoho lidí putuje zdaleka do Taizé a získávají tam nové zkušenosti při pátečním uctívání kříže nebo při průvodu světél v noci před nedělí. Stará poutní místa existují nadále a zažívají renesanci, často formou pochodů pěšky, a to i k novým cílům: k hrobům mučedníků dnešní doby, k ruině katedrály v Coventry, která je památkem obětí války.

Sjezdy jako Kirchentag, Katholikentag a regionální církevní setkání přitahují zvláště mladé lidi, kteří pak přenášejí mnoho ze získaných zkušeností do svých domovských obcí.

Duchovní tanec jako tělesný výraz víry dochází obnovy především při bohoslužbách žen. Při evangelickém Kirchentagu v roce 1993 v Mnichově šla po sobě tři procesí: evangelické s fialovými šátky, římskokatoličtí křesťané se žlutými šátky a starokatolíci spolu s anglikány s šátky bílými. Tyto šátky pak byly u cíle navzájem svázané.

V neposlední řadě probouzí z nehybnosti mnoho obcí znovuzaváděné pozdravení pokoje všech na bohoslužbě přítomných.

V přípravném období před velikonoce se opět na mnoha místech objevuje v nových formách zvyk křížové cesty, poněkud v ekumenickém společenství se „zastaveními“ na různých místech města nebo čtvrti. Aktuální problémy společnosti nebo upomínka pronásledovaných jsou reflektovány na Kristovo utrpení.

Světelnými řetězy a pochody ticha se dostávají do pohybu hnutí, která přitahují i apatické lidi a tak působí k dobru světa.

Podněty k hovorům:

Jak odpovíte na námitky, že pohyb při bohoslužbě vytváří nepokoj a ruší zbožné sebrání?

Promyslete si, kde a jaké formy průběhu bohoslužby mohou činit bohoslužbu vaší obce živější.

Může takovými formami dojít k více „pohybu“ při ekumenických kontaktech?

Slovo a odpověď

Boží zjevení lidu smlouvy se děje ve slově. Stotřicetkrát se opakuje v Prvním zákoně výraz „JEHO slova byla“. „Na prvopočátku byl On, Slovo. A On, Slovo, byl u Boha. A Bůh byl On, Slovo.“ (J 1,1 v překladu Fridolina Stiera)⁵. DAVAR (=slovo) je hebrejské klíčové slovo ve výročích proroků. DAVAR může být ale také mluva, věc o kterou jde, a též může znamenat událost, činnost. V žalmu 33 stojí: „Co on řekl, to se stalo, jak on přikázal, tak vše stojí.“ (verš 9).

Bůh nám sděluje své jméno. Bůh nás volá jménem (srv. Iz 41,1; 62,2; L 10,20; J 10,3; F 4,3; Zj 3,1). Tzn. od něho ke mně a ode mne k němu neexistuje žádný anonymní, ale osobní, jmenovitý a tím i nezaměnitelný vztah. Každé zvláštní poslání je v Bibli často spojeno s novým jménem. Pomysleme jenom na Abrama - Abraháma nebo Šimona Bar Jona, který je nazýván Petrem.

V Ježíši se boží Slovo stalo člověkem. Říká s plnou mocí: „Amen, amen, pravím vám...“ (Mt 5,18 aj.) s nárokem, aby se slova proroků řečená lidem v něm naplnila, „Dnes se splnilo toto Písmo, které jste právě slyšeli“ (L 4,21).

Tento boží nárok vyžaduje odpověď lidí. To, co by v každodenním životě již mělo být samozřejmé, platí i ve vztahu k Bohu: Mohu ponechat člověka, který mne osloví, bez odpovědi? Když neodpovím, riskuji, že se přeruší spojení.

V židovské synagóze zacházeli se svitky Písma coby nositeli božího slova s velikou uctivostí; čtení byla chápána jako příslib Boha přítomnému lidu, a tak tomu bylo na počátku i v křesťanských obcích. Když první obce vztahovaly slova hebrejské Bible na Ježíše, když ze svých duchovních zkušeností spojovaly a zapisovaly jeho slova a činy ve shodě se svou „teologií obce“, dosvědčovaly tím, že to bylo při jejich bohoslužbách stále nové poselství a ne nějaká zpráva ze starých zašlých dob. Stejným způsobem máme naslouchat tomuto poselství i my.

Skutečnost, že evangeliáře mají zpravidla drahocennou výzdobu a vazbu a že při slavnostní bohoslužbě doprovází evangelium svíce (a kadidlo) a obec k poslechu povstane, ukazuje: K shromážděné obci mluví Ježíš. Obec je adresátem radostného poselství. Hnutí liturgické obnovy v posledních desetiletích „prostřelo“ ve všech kostelích bohatěji „stůl slova“. Při bohoslužbách se nabízí pořádek čtení rozvržený na několik let, aby se boží slovo mohlo rozvinout v celém svém bohatství (srv. Ko 3,16).

Není dobré vybírat pouze texty, které jsou oblíbené a dobře známé a které neznepokojují. Rovněž není dobré zvolit pro bohoslužbu jisté konkrétní téma, snést k němu vlastní myšlenky a uvažování a teprve ke konci hledat „vhodná“ místa v Bibli. Slovo Písma nelze používat k potvrzení předem utvořených mínění.

Již jsme řekli: Slovo vyžaduje odpověď. Křesťané převzali zvyk zpěvu s odpovědí po čteních z bohoslužeb První smlouvy a následně ho rozvinuli žalmem. V takovýchto sbírkách modliteb a zpěvů božího lidu se spojuje chvalozpěv s díky, výkřiky, nářky, voláním po smilování a prosbami. Ježíš i jeho učedníci a učednice se modlili žalmy a denně s nimi žili.

⁵ Český ekumenický překlad: Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh.

Přesto však naše řeč zůstává vždy pouze částečnou. Dokonce i v Bibli se setkáváme s božím slovem v rámci hranic lidské mluvy, jazyka a obrazů určité dané doby.

„Bůh je větší než naše srdce (1J 3,20).

„Jeho Šalom převyšuje každé pochopení“ (F 4,7).

Podněty k hovorům:

Jaký význam mají čtení z Písma svatého v liturgii?

Jakého významu při tom nabývá výklad (kázání, homilie, meditace, rozhovor)? Znalosti o charakteru biblických spisů, jejich autorech, literárním žánru, době vzniku jsou pouze pomůcky sloužící k přenášení božího poselství do dnešní doby.

Jsou ve vaší obci v neděli zpravidla přednášena tři čtení? Zdá-li se vám to problematické („překrmování“ příliš mnoha biblickými texty v bohoslužbě), promluvte si o tom. Následuje po prvním čtení zpravidla žalm s odpovědí? Jsou s tím těžkosti? Proč?

Jak je třeba přednášet úseky Písma? Jaký charakter musí mít zpěvy s odpovědí, aby byl vskutku vnímán zmíněný nárok Boha a mohla na ně být vyjadřována odpověď obce? Jak se lze vystríhat nebezpečí neupoutávajícího čtení a tím i nepozorného naslouchání?

Liturgické čtení nemůže nahradit privátní čtení Bible. Jaké těžkosti existují při osobní četbě Bible? Co je možno v obci anebo i ekumenicky učinit pro lepší chápání Bible?

Zpívající obec

Svatý Augustin napsal větu: „Kdo miluje, musí zpívat!“ a rovněž: „Kdo zpívá, modlí se dvakrát“.

Ježíš a jeho učedníci zpívali. To bylo pro zbožné příslušníky božího lidu tak samozřejmé, že je o tom v evangeliu řeč jenom jakoby mimochodem (Mt 26,30). Ze Zachariášova a Simeonova chvalozpěvu (L 1,67-79; 2,29-32) a z Mariina Magnificatu (L 1,46-55) prosvítá důvěrná znalost biblických žalmů a písní.

V raných křesťanských obcích bylo samozřejmé velebit Boha „chvalozpěvy a duchovními písněmi (Ef 5,19; Ko 3,16). Teprve v pozdějších stoletích se obce staly němými posluchači liturgických zpěvů, které byly rezervovány pro klérus a pěvecké sbory.

Výzva žalmisty: Zpívejte Hospodinu píseň novou! (Ž 33; 96; 98; 144; 149) neznámá pouze vytvářet nové písně, nýbrž též stále znovu přinášet před Boha písně a nápěvy dávno známé. Zpívající si tak svým hlasem a srdcem osvojují to, co zpívaly předchozí generace.

V německém jazykovém prostoru vznikly již ve středověku kostelní písně v národním jazyce. Lid se zapojoval ve své řeči do latinských sekvencí, přednášel prokomponovanou píseň před evangeliem, jejíž text se prolínal se zpívaným Aleluja. Dnešní liturgie zná takové sekvence ještě na Velikonoce a na Letnice. Také sekvence „Dies irae“ (den hněvu) ze mše za mrtvé a „Stabat mater“ (Kristova matka stála s bolestí...), které se kdysi zpívaly i v němčině, jsou ještě mnohým známy. Nápěvy končící zvoláním „Kyrieleis“⁶ se nazývaly „lajzy“. Mnohé z nich jsou doposud ve zpěvnících. V pozdním středověku byly přetvářeny i světské písně na písně duchovní.

Velký zlom ve vývoji kostelního zpěvu dosáhli teprve reformátoři, především Martin Luther. Možná, že reformační učení pronikalo do srdcí silněji písněmi nežli kázáním.

Když dnes mluvíme o zpěvu při bohoslužbách, pomyslíme ihned na kancionál. Předchůdci kancionálů byly manuskripty s písněmi, které byli sesbírány především bratrstvy a sesterstvy. Reformační kostelní písně byly nejprve rozšiřovány formou letáků a později, zpravidla z iniciativy tiskařů a nakladatelů, byly vázány do sešitů a knih. Tomu, že většinou

⁶ Odpovídá zhruba staročeskému „Křeš“ – pozn. překl.

nazpaměť zpívající obec své texty často pochopila falešně nebo si je svým způsobem přizpůsobovala, nebylo možno zamezit. V 18. století vznikly evangelické a katolické kancionály, jak je známe dnes, které byly vydávány buď zemskými církvemi nebo diecézemi. Osvícenství nahradilo celou řadu starších textů písněmi s poučnými texty vyjádřenými mluvou vzdělaných, a to údajně „aby byla zachována vznešenost bohoslužby“. V kontrastu s touto tendencí se dostávaly do kancionálů písně se sentimentálními texty a melodiemi.

V roce 1885 zveřejnil starokatolický liturg Adolf Thürlings kancionál „Liederbuch vom Reiche Gottes“ (Zpěvník o království božím) jako přílohu své modlitební knížky „Liturgisches Gebetbuch“. Zveřejněné zpěvy měly zapadat do katolické liturgie a proto texty nesměly upadat do sentimentality nebo do „nedokrveného racionalismu a vodnatého moralisování“ (Thürlings). Měly žít duchem biblického slova a víry křesťanů. Thürlings při tom poprvé převzal pro katolickou liturgii reformační písně. Dodnes platí jeho konstatování, že „dosažená svoboda výběru práci neulehčovala, nýbrž čím větší byl výběr, tím těžší bylo i rozhodování“.

Dnes všem německy mluvícím křesťanům známé písně jako „Lobe den Herrn“, „Nun danket all und bringet Ehr“, „Wachet auf, ruft uns die Stimme“ apod. se zařadily do římskokatolického liturgického používání teprve v roce 1938 vydáním (neoficiálního) zpěvníku „Kirchenlied“⁷.

V roce 1969 vytvořila vedení církví v německém jazykovém prostoru „Pracovní skupinu pro ekumenické písně“, která měla pro všechny křesťany německého jazyka vytvořit textem a melodií jednotné verze vybraných písní. Tehdy již existovaly společné písně, avšak v rozdílných textových a melodických variantách. V roce 1973 vydaná sbírka „Gemeinsame Kirchenlieder“ (Společné kostelní písně) zpřístupnila tyto ekumenické zpěvy všem církvím. Předmluva k tomuto dílu je od doby reformace prvním dokumentem, který byl podepsán veškerými vedeními církví v německém jazykovém prostoru. Tato ekumenická práce byla využita pro později vydané zpěvníky; nejprve pro římskokatolický jednotný zpěvník „Gotteslob“, jehož první vydání se uskutečnilo v roce 1975. V následující době byly publikovány vydání s dodatky pro jednotlivé diecéze v Německu, Rakousku, Jižním Tyrolsku a německy mluvící části Belgie. V roce 1986 následoval zpěvník „Lobt Gott, ihr Christen“, vydaný pro Katolické biskupství starokatolíků v Německu; v roce 1993 pak základní vydání nového celoněmeckého Evangelického zpěvníku. Zpěvníky pro Římskokatolickou, Evangelickou reformovanou a Kristokatolickou církev ve Švýcarsku existují od roku 1998. V posledně jmenovaných zpěvnících mohl být alespoň částečně realizován oprávněný požadavek na integrativní jazyk, který zahrnuje i ženy jako součást bohoslužebné obce.

Potřeba nového překladu žalmů uskutečněného přes hranice denominací je bohužel pocítována ještě příliš málo. Jde při tom hlavně o oslovování Boha, protože slovo „Pán“ ztratilo svůj původní význam pro úctyhodnost a vznešenost a stalo se jednoduchou oslovovací formou pro muže.

Píseň při bohoslužbě vytváří společenství a též ho demonstruje. O to důležitější je, aby texty našich písní víru vyjadřovaly. „Rýmovaná kázání, duté deklamace, sentimentální povzdechy nebo pouhé melodické piruety“ (Edmund Kreuzsch) tu nejsou na místě. Kritický pohled je třeba uplatňovat i při nových písních. Skutečnost že jsou „moderní“ a/nebo „rytmické“ sama o sobě nedostačuje pro zařazení do liturgického zpěvníku.

V každé obci se má pěstovat celá rozmanitost zpěvu při bohoslužbách; zpěv žalmů a chorál, staré i nové písně, nepísňové zpěvy a meditační popěvky (např. zpěvy z Taizé). Zpěv obce bude o to živější, čím rozmanitěji bude vyjadřovat volání k Bohu a vyznávání víry.

Je to jakousi velice pochybnou ekumenickou shodou, když ve všech našich církvích nacházíme praktiky, které postrádají rozumné zacházení s pokladem zpěvů jakož i pečlivou přípravu při jejich výběru:

⁷ Vydali Josef Diewald, Adolf Lohmann a Georg Thurmair.

Při výběru písní je důležité, aby byla sledována jejich výstavba. Není možné vždy vybírat jednotlivé sloky, aniž by nebyla narušena logická myšlenková skladba písně. Velmi nepřístojné je naopak bez dlouhého uvažování vkládat sloky jedné jediné písně do celé bohoslužby.

Není rozumné, aby po litanii s odpověďmi Kyrie nebo po vstupní písni obsahující slova „Pane, smiluj se“ následovalo ještě dodatečně recitované nebo zpívané Kyrie a místo Gloria se použila libovolná píseň chvály nebo dokonce další sloka vstupní písně.

Chápání Kyrie a Gloria zůstává stále v reformačních bohoslužbách omezeno na vyznání viny a příslib milosti, i když má při zahájení eucharistické slavnosti zaznít chvalozpěv a díkyvzdání. Vyznání viny, litování a prosby musejí vycházet z chvalozpěvu a díkyvzdání za udělenou věrnost Boha.

Z bohaté nabídky nápěvů Gloria a Credo dochází k výběru bohužel velmi málokdy. Čtyřnásobný význam „Confessio“ (chválící vyznání, vyznání viny s důvěrou v odpuštění, vyznání víry a přiznání se ke konkrétnímu společenství ve víře) si je možno uvědomit právě ve zpěvu Credo.

Žalm s odpovědí po prvním čtení lze sice nahradit žalmovou písní, avšak v žádném případě ne písní bez jakéhokoliv vztahu ke čtením. Aleluja – případně volání chvály v období před Velikonocemi – před evangeliem (nebo i po něm) nesmí chybět nikdy. Sanctus navazuje jako první aklamace obce v eucharistické modlitbě bez jakékoliv pomlky na prefaci a nemůže být nahrazeno žádným jiným zpěvem.

V našich zpěvnících najdeme dokonce jako skryté poklady i mnoho písní, které „kladou značný odpor bezmyšlenkovitému odzpívání“ (Adolf Thürlings).

Podněty k hovorům:

Prozkoumejte kriticky texty z vašeho zpěvníku. Zabývejte se dobou a okolnostmi jejich složení, jakož i biografiemi jejich komponistů a textařů.

Jsou bezpodmínečně nutné opravy – především pokud je tam řeč pouze o „bratřích“ – již ve vašich zpěvnících provedeny a ve zpěvu obce zavedeny?

Vyhledejte zpěvy (případně sloky písní) hodící se k textům některé nedělní nebo sváteční liturgie. Které dobré písně z jiných zpěvníků postrádáte ve zpěvníku vaší církve?

Hudební preference účastníků bohoslužeb jsou zpravidla velmi různé a liší se často od toho co je při bohoslužbě nabízeno. Jakým způsobem by bylo možno vytvořit jakýsi „most“?

Posvátná období

Diář je pro mnohé z nás nepostradatelným, ale i zatěžujícím průvodcem. „Doba se točí jako nějaké kolo a pořádně s námi vytáčí...“ (Georg Thurmair). Jaké časové prostory nacházíme pro setkání s Bohem našeho života?

Posvátná období nejsou ustanovena pouze v biblickém světě, kde dochází k pokusům čas obnovit, zpřítomnit původně nenarušený pračas nebo získat podíl na klidu a požehnání budoucnosti překonávající čas. Člověk hledá ve změnách a v neklidu svých dnů nějaké pevné místo a nosnou základnu. To je zřejmé zvláště ve slavnosti sabatu První smlouvy: Sám Bůh odpočívá v sedmý den po svém díle stvoření. Lidé budou u cíle týdne a u cíle svých dní vzati do božího sabatového klidu. Mají „nalézt odpočinutí svým duším“ (Jr 6,16 a Mt 11,29).

Lid boží mohl poznat: Bůh ho obdarovává svobodou. Vyvedl nás silnou rukou a zdviženou paží z Egypta. „Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku“⁸(Dt 5,15). Ti,

⁸ Německý Ekumenický překlad: dodržovat sabat.

kteří byli osvobozeni z otroctví, měli svou svobodu zachovávat a umožňovat svobodu jiným. Jak však se svou novou svobodou zacházejí? Chtějí svou svobodu zaměnit za nové „hrnce masa“, za moc, majetek nebo požitky a vykořisťovat za tím účelem slabší? Takové pokušení je, jak tehdy tak i dnes, velké. Sabat je den, ve který se má znovu získávat poznání svobody. Martin Buber jmenuje sabat „rozkoší“ (srv. Iz 58,13). Můžeme to tvrdit i o své neděli?

Již brzy po svém vzniku se rané křesťanské obce shromažďovaly v první den týdne, v den, kdy Ježíš vstal z mrtvých a daroval Ducha svatého. Zákaz „poddružené“ práce přišel teprve ve 4. století. Povědomí jedinečnosti sabatního klidu zůstalo dlouho uchováno a platilo za předchůť věčné slavnosti u Boha. A tak mnich a filozof Abélard (1049-1142) básnil:

„Ó, jakým blahoslavenstvím jsou ony saby, které slaví svatí před božím trůnem. Osvěžením unaveným a posilou obtíženým, neboť náš Bůh bude všechno ve všem.“

Den vzkříšení je jmenován „dnem Páně“ již ve Zj 1,10. Toto označení se zachovalo v románských jazycích (dominica, domenica, dimanche). Germánské jazyky převzaly římské označování: dies solis, Sonntag, zondag, Sunday. Křesťané chválí svého Pána jako slunce spravedlnosti. I pozdější datování svátku Vánoc a narození Jana Křtitele souvisí s touto symbolikou Krista jako slunce.

To, co bylo před tím samozřejmé, by nemělo upadnout v zapomenutí: při nedělní slavnosti se shromažďují pokřtění, kteří se společně učí věřit a na základě Ježíšova příslibu chtějí jít „novou cestou“ (Sk 9,2 aj.) Spolu si uvědomují dar svobody a úkol z této svobody žít (srv. Ga 5,1).

Již v První smlouvě existovaly každodenně v čase ranních a večerních obětí v chrámu i pevné doby modliteb v synagógách, které zůstaly zachovány a byly rozšířeny i v exilu. Také první křesťanské obce se toho držely, jak se můžeme dozvědět z Didaché (učení o dvanácti apoštolech, mezi 78. a 80. rokem po Kristu) a z 1. Klimentova listu (okolo roku 96). Po skončení pronásledování se křesťané shromažďovali nerušeně k pravidelným časům modliteb. Ty se skládaly z chvalozpěvů, díky a proseb, z žalmů a hymnů, které se vztahovaly k různým hodinám dne. V kláštěrech svolával zvon v noci a v různé časy dne, celkem osmkrát, k hodinkám. V průběhu týdne při nich přišlo na řadu všech 150 žalmů, kromě různých čtení a to nejenom biblických. Tyto dlouhé hodinky (hores) vytlačily dosavadní modlitby v biskupských kostelích a nakonec byly celému kléru uloženy za osobní povinnost (officium = povinnost, modlitba breviáře). Prováděním v latině, svou délkou a nesrozumitelností zůstaly hodinky obcím cizí. V době reformace vytvořili anglikáni každodenní ranní a večerní chvály vhodné pro všechny věřící s bohatým materiálem ke čtením v mateřské řeči. V knize „Book of Common Prayer“ byl tento materiál dán do rukou všem věřícím. Kostnický správce biskupství Ignaz Heinrich von Wessenberg (1774-1860) zavedl v katolických obcích v jižním a v jihozápadním Německu, jakož i v severním Švýcarsku německé nešpory s novým překladem žalmů. Adolf Thürlings zabudoval do své Liturgické modlitební knížky (Liturgisches Gebetbuch) z roku 1885 ranní a večerní chvály pro starokatolické obce. Evangelická obnova liturgie zavedla znovu hodinky i v církvích reformace. Nové liturgické knihy a zpěvníky všech církví obsahují předlohy pro tyto slavnosti v obcích.

V řeholních společenstvích a komunitách všech denominací je každý den určován modlitbami hodinek. V anglikánských církvích patří doposud Morning Prayer a Evensong k dennímu modlitebnímu programu katedrál a mnohých farních kostelů.

Ranní chvály (laudes, Morning Prayer) jsou zakončeny částí „Benedictus“. Je to chvalozpěv, který zpíval Zachariáš, otec Jana Křtitele (L 1,68-79). I Gloria bylo po dlouhou dobu částí ranních chval. Na konci nešpor (vesper, Evensong) stojí Magnificat, chvalozpěv Matky Ježíše (L 1,46-55). Při něm se obchází již od raného středověku s kadidlem oltář a do misky se žhavým uhlím se vhazují zrnka kadidla. Má to připomínat oběť kadidla v chrámu a 2. verš ze žalmu 141, který byl zpíván k zapalování světel: „Ať k tobě stoupá moje modlitba jako oběť kadidla“.

Křesťané udržovali nadále antický zvyk radostně pozdravovat při setmění zapálená světla (Sk 20,8, jak jsme již četli v uvedené zprávě poutnice Egerie). Světlo bylo pro ně symbolem Vzkříšeného. V západní liturgii zůstala slavnost světla omezena na velikonoční vigilií, pouze v Miláně a v církvích Východu byl zachován ritus lucernária spojený se zpěvem „Přijď, přátelské světlo...“ Tento zvyk dnes znovu tu a tam ožívá.

Slavení hodinek je zvláštním způsobem otevřené pro nové duchovní zážitky, např. při zpěvech z Taizé nebo pro hudební bohoslužby. V mnohých městech využívají lidé v polední přestávce pracovních dnů rádi nabídku meditativních krátkých bohoslužeb.

Zbytek členění dne do hodinek se nachází ještě ve zvonění rána, poledne a večera a ve zvonění v neděli a svátky, které původně patřilo k prvním nešporám v předvečer.

Podněty k hovorům:

Synoda Katolického biskupství starokatolíků v Německu se v roce 1877 usnesla, že „není pouze dovolené, nýbrž doporučené, aby v neděle a svátky, pokud v obci není možné slavit mši svatou, byla konána jiná společná bohoslužba“. Jaké chápání neděle a obce stojí za tímto přáním po pravidelných bohoslužbách, i když nejsou vedeny nějakým knězem? Čím se od toho liší naše běžné chápání bohoslužby a obce?

Připravte společně slavnost ranních a večerních chval. Nacvičte si odpovídající psalmodii. Dávejte pozor na to, aby při asterixu (hvězdičce ve středu žalmového verše) byla dodržována pauza k nadechnutí a vydechnutí. Nezpívejte příliš nahlas, pokuste se sedět uvolněně.

Seznamte se s hodinkami ve vašich kancionálech a s jinými variantami, jako např. z anglikánských církví (např. Celebrating Common Prayer). Navštivte nešpory nějakého mnišského společenství.

Církevní rok

Výraz „církevní rok“ vytvořili luteráni⁹, aby jasně odlišili církevní rok od roku občanského. Občanský rok začínal tehdy již dlouhou dobu v březnu, podle vzoru starořímského kalendáře. Začátek církevního roku byl ustanoven na první neděli adventní a konec na poslední neděli po Letnicích, případně po Trinitatis, tak jak je tomu zvykem doposud ve všech západních církvích.

Základní rytmický chod dne je určen sluncem. Řada sedmi dní se sabatem jako posledním dnem tvoří týden; toto uspořádání překonalo všechny dosavadní racionalizační pokusy. Měsíce, původně se vztahem k fázím luny, byly tak jako týden přejaty z židovského kalendáře, avšak s korekturami (přestupnými dny) a byly přizpůsobeny slunečnímu roku (12 dní navíc), protože pascha, coby starodávná slavnost jara (setba a výměna pastvin u nomádů) se musela vždy konat okolo doby rovnováhy dne a noci.

Velikonoce se slaví s rozlišenými daty. Židé se dodnes řídí podle svého měsíčně-slunečního kalendáře. Den začíná večerem a trvá 24 hodin, týden končí sabatem. Rok má dvanáct měsíců s 29 nebo 30 dny, takže odpovídá přibližně fázím měsíce (29,5 dní). „Učinil jsi měsíc k určování času“ (Ž 104,19). V časovém období devatenácti let existuje sedm přestupných roků, při kterých je k měsíci adar (u nás v únoru/březnu) připojen adar II se dny které chybějí k dovršení slunečního roku. Dlouhou dobu neměly měsíce žádné jméno s výjimkou měsíce prvního, tj. měsíce nisan, ve kterém se slaví slavnost pesach. Protože Ježíš zemřel podle zpráv evangelistů v době svátku pesach, slaví se křesťanské Velikonoce také v tento den, tedy bezprostředně po rovnováze dne a noci na jaře. Židé začínají bez ohledu na den týdne svátek pesach navečer 14. nisanu hostinou seder a slaví potom týden nekvašených chlebů jako připomínku osvobození z egyptského otroctví. Kvůli otázce, zda se mají Velikonoce tak jako u židů slavit i ve všední den nebo zda je lépe je slavit v den po sabatu, čili v první den týdne, došlo ke konci druhého století k náruživým sporům. Nicejský koncil (325) se rozhodl pro neděli. Tím nastalo pro termín velikonoce pohyblivé období mezi 22. březnem a 25. dubnem, neboť v pravoslavných církvích – na rozdíl od církví západních – se považuje za jarní měsíční úplněk pouze situace, kdy i nový kalendářní měsíc začal po astronomickém začátku jara.

Z vědeckých důvodů byl již často vznesen požadavek, aby byly Velikonoce stanoveny na stálé datum a to bylo i plánováno. Sdružení národů navrhlo v roce 1928 druhou neděli nebo neděli po druhé sobotě v dubnu; to však nenalezlo souhlas všech církví. Druhý vatikánský koncil a 5. generální shromáždění Světové ekumenické rady církví v Nairobi v roce 1975 projevíly k tomu ochotu, pravoslavné církve zde však ještě stále mají těžkosti. Mezitím jednání v tomto směru pokračují. Doporučení poradního shromáždění Middle East Council of Churches (Rada církví středního Východu) z roku 1997 předložené Světové ekumenické radě církví navrhuje, aby při zjišťování astronomického data rovnováhy dne a noci byly užívány geografické souřadnice délky a šířky pro Jeruzalém. Kdy dojde k nějaké dohodě je stále otevřené.

Velikonoce, křesťanské svátky, se původně slavily jako jediná slavnost, která se pozvolna rozrostla na tři dny: Zelený čtvrtek, Velký pátek a Velikonoční noc. Poté došlo ke slavení celého týdne začínajícího Květnou nedělí a nakonec byl vytvořen celý Okruh velikonoce, který začíná čtyřicetidenní přípravnou dobou na Velikonoce a trvá po nich ještě sedm týdnů až do Letnic, svátku první žně, udělení zákona na Sinaji a seslání Ducha. Padesát dnů je dobou biblického jásotu, tak jako 7 x 7 roků vytvářelo jubilejní rok odpuštění dluhů a klidu pro zem, dobytek a lidi. Pro „jásání“ je užíváno hebrejské slovo „jobel“, což je výraz pro beraní roh, na který se troubilo k vyhlášení jubilejního roku jásotu.

Později se vytvořil Okruh vánoční, který v západních církvích začíná první neděli adventní a trvá až do svátku Uvedení Páně do chrámu (2. únor, Hromnice). Nový římskokatolický

⁹ Doloženo poprvé v roce 1589.

kalendář ukončuje dobu vánoční již v první neděli po 6. lednu (tj. po Zjevení Páně, Epifanii). Vzdal se tím doby po Epifanii a tak izoloval den Hromnic.

Historické rozčlenění událostí spásy a připomínky mučedníků v den jejich smrti, který se slaví jako narozeniny jejich věčného života, vedly k bohatě naplněnému kalendáři svátků, do kterého byly vloženy i mnohé legendární příběhy a osoby. Quatembrové dni, postní dny na počátku každého ročního období, vytvořily dodatečné roční rozčlenění, avšak dnes již ve většině církví zmizely; výjimku tvoří církve anglikánského společenství.

Již v minulém století byl vytvořen zvláštní modlitební týden za jednotu křesťanů, který je praktikován buď od 18. do 25. ledna nebo ve spojení s letniční novenou, tzn. v devět dní mezi Nanebevstoupením Páně a Letnicemi.

Pevným termínem je od roku 1887 první pátek v březnu. V tento den se shromažďují ženy všech církví k modlitbám za problémy a potřeby doby.

Ve SRN existuje od jisté doby „Den připomínky obětí doby nacismu“, a sice 27.1., který místní berlínská ekumena již dlouho slavila jako den upomínky mučedníků této doby. Tento svátek byl zařazen i do liturgického kalendáře německého starokatolického biskupství. Takové případy by měly dávat příklad.

Na mnohých místech se v adventní době konají modlitby v nějaké domácnosti, ke kterým se shromažďují obyvatelé celého domu nebo i domů sousedních.

Všechny svátky v roce poukazují na nebeskou slavnost, při které budou setřeny všechny slzy a ustane bédování, tíseň a smutek. Tato slavnost začíná uprostřed našeho života, kdykoliv se obracíme jeden k druhému a společně slavíme bohoslužbu.

Náměty k hovorům:

Jaké těžkosti vyvstávají z komercializování a odcizení křesťanských svátků a období (zvláště Adventu, Vánoc nebo Nanebevstoupení Páně slaveného jako den otců¹⁰)? Jak se s tím vyrovnáváme? Jaké alternativy existují pro křesťany?

Jak je možno oživit zapomenuté svátky (Hromnice, dny apoštolů) a smysluplně slavit nové svátky (Připomínka obětí nacismu)?

Které lidové zvyky v jisté dny a svátky se zachovaly nebo byly znovu obnoveny v místě vašeho bydliště (průvod na sv. Martina, zpěv koledníků atd.)? Jak je možno něco takového organizovat a udržet?

VČERA A ZÍTRA

Historický vývoj

Pro hodně lidí je liturgie cizím světem, a to i pro mnohé křesťany. Především ti, kdo přijdou na bohoslužby jen tu a tam, se v ní často nevyznají a cítí se nejistě. To zmenšuje jejich ochotu přijít znovu. Jiní, kteří se účastní života svých obcí, by si přáli, aby jejich bohoslužby byly živějšími a poutavějšími. Hledají pro to nové možné formy.

Jak k takovému odcizení liturgie došlo?

Po uznání křesťanství za státní náboženství na počátku čtvrtého století křesťanské obce rychle narůstaly, i když se mnozí dali pokřtít ne zrovna kvůli svému přesvědčení. Bylo zapotřebí, aby se bohoslužby sloužily ve větších prostorách. Tím se změnila i liturgie. Biskup a jeho duchovenstvo zaujali v bazilikách – veřejných shromažďovacích halách římského

¹⁰ Obdobný dny matek – pozn. překl.

impéria – ta místa, která tam zaujímali císařští úředníci, a sice seřazeni podle významnosti svých funkcí. Kromě toho do liturgie pronikaly ceremonie z císařského kultu.

První křesťanské obce slavily své bohoslužby v Ježíšově jazyce, poté došlo k přechodu na všeobecně rozšířenou řečtinu. Již nápis na kříži byl trojjazyčný (J 19,20): v hebrejštině, řečtině a latině. V západní části říše se liturgie slavila v latině, na Východě ve větším počtu jazyků, které se částečně dochovaly až dodnes: v koptštině, syrštině, aramejštině, gruzínštině, etiopštině (jazyk ghe'ez) a staroslověnštině. Žádné výhrady neexistovaly proti národním jazykům. Když se však tyto národní jazyky dále rozvíjely a tím i měnily, trvaly církve na jejich starých formách. Řeč liturgie zakrněla v mrtvé kultovní jazyky. V období stěhování národů musely pokřesťanštěné kmeny převzít s římskou liturgií též latinu. Ta platila již brzy za „svatý jazyk“. Papež Jan VIII. prohlásil sice ještě v roce 880 výslovně, že není žádným přestupkem proti víře, když jsou bohoslužby slaveny v některé „nové“ řeči. Bůh nestvořil jenom hebrejštinu, řečtinu a latinu, ale všechny jazyky. Avšak Řehoř VII. tento výnos v roce 1080 odvolal, protože – podle jeho názoru – se Bohu zalíbilo, aby Písmo svaté zůstalo pro mnohé obestřeno tajemstvím a nebylo jimi zneužíváno nebo dokonce nevzdělanými špatně interpretováno.

Ve středověku se duchovenstvo a obec nacházely často zcela odděleni. Laici pěstovali zcela neliturgickou soukromou lidovou zbožnost paralelně k oficiální liturgii, při které nešlo tolik o porozumění jako o správné provádění ritu. Na oltářích v kostelní lodi a v postranních kaplích četli kněží současně početné „tiché mše“, při kterých byla čtení a evangelium pouze šeptána. V mnoha kostelích byl presbytář s hlavním oltářem a chórovými sedadly pro duchovní oddělen od lidu zástěnou, později mříží nebo dokonce zídka. V procesích, poutích a v uctívání relikvií a zvláštních milostivých obrazů nacházel lid náhražku za vyloučení z vlastní liturgie.

Reformátoři tyto mylné představy právem ostře napadali. Lutherův překlad bible, nově vzniklé chorály a slavení mše v němčině, v angličtině složený Book of Common Prayer od Thomase Cranmera a francouzské písně a modlitby Kalvína učinily průlom, se kterým se musela katolická liturgie dlouho potýkat.

Reformátorům nešlo však pouze o zavedení mateřského jazyka, nýbrž též o odstranění pověr a liturgické deformace či všeho toho, co za to mohlo být považováno. Večeře Páně se slavila pouze několikrát do roka, v ty dny, kdy podle katolických zvyků obec směla jít při mši nebo případně po mši k přijímání. Bohoslužba kázání se časem stala bohoslužbou standardní; v jejím středu stálo čtení a výklad biblického textu. Tato textová část byla obklopena nově vzniklými společně zpívanými chorály. Smysly uchvacující uspořádání liturgie a její symbolika ustupovaly stále více do pozadí. Obec se podílela hlavně zpěvem písní, dlouhé kázání šlo však přes hlavy často nikoli pouze prostorově. Celkové uspořádání bohoslužeb se stávalo více a více záležitostí farářů a kostelních hudebníků.

Tridentský koncil a protireformace tyto reformátorské novoty zavrhlly, aniž by byly schopny provést nějakou vlastní podstatnou liturgickou reformu. Misálem papeže Pia V. zůstala bohoslužba nadále vzdálena lidu tak jako před reformací: tiché mše na postranních oltářích, pontifikální mše, při kterých se i čtení zpívala latinsky, udělování přijímání nezřídka i mimo mši. Při římskokatolických pohřbech bylo až do poloviny 20. století slyšet zpravidla jenom latinu. Dokonce i ve zpěvnících a modlitebních knížkách, které předcházely dnešnímu celoněmeckému římskokatolickému kancionálu „Gotteslob“ se nacházely „pobožnosti ke mši“, tj. modlitby k tichému spoluslavení mše svaté, tedy soukromé modlitby paralelní ke kněžské liturgii; při „zpívaných mších“ byly tiché modlitby celebranta u oltáře – často včetně biblických čtení – přehlušovány zpěvem. Reforma takových bohoslužeb byla více než aktuální.

Tato reforma započala v německy mluvícím katolickém prostoru na začátku 19. století a byla spojena s rozmachem bádání v původních pramenech o dějinách liturgie, jakož i zdůrazněním katecheze a kázání. Kostnický správce biskupství, svobodný pán Ignaz z Wessenbergu, v tom byl zvláště rezolutním průkopníkem. Zveřejnil kancionál a knihu

rituálů, které umožňovaly udělování svátostí a pohřby v zemském jazyce. Dále obnovil modlitby hodinek, které se v breviáři staly čistě klerikální záležitostí. Sestavil pořádek pro ranní chvály a nešpory obcí v němčině, který je v jihozápadním Německu užíván po dnes. Takové reformy narazily na tvrdý odpor římské kurie. V roce 1821 bylo potom přes 1200 let staré biskupství kostnické Římem bez okolků zrušeno a volba Wessenberga za biskupa ve Freiburgu nebo případně v Rottenburgu nebyla z Říma potvrzena.

Ti katolíci, kteří po Prvním vatikánském koncilu odmítli nová dogmata o neomylnosti a univerzálním primátu papeže a nazývali se proto „staro“katolíci, byli obratem exkomunikováni. Sdružili se do vlastních obcí a biskupství a začali od osmdesátých let 19. století s reformou liturgie: bohoslužby v mateřštině, nové eucharistické modlitby obsahující epiklézi, nové rozdělení církevního roku vycházející z Velikonoc a svátků Krista, obohacení systému bohoslužebných čtení, zrušení soukromých mší a zdůraznění slavnosti obce. První kristokatolický biskup Švýcarska, Eduard Herzog, spolu s Adolfem Thürlingsem zde měli vůdčí úlohu. Po prvních bohoslužebných knihách a příručkách v němčině, které vydali Thürlings v roce 1885 pro Německo a Herzog v roce 1893 pro Švýcarsko, následovala v roce 1959 „Oltářní kniha pro slavnost svaté eucharistie v Katolickém biskupství starokatolíků v Německu“, jejíž autorem byl Kurt Pursch. Obsahovala čtyřletou sestavu čtení a mnozí koncilní otcové a poradci Druhého vatikánského koncilu ji cenili jako přínosný materiál pro římskokatolickou liturgickou reformu. V následujících letech vytvořila Kristokatolická církev Švýcarska jako první nový řád pro slavení mše (1978).

Důležitým příspěvkem pro liturgickou reformu ve starokatolických církvích Utrechtské unie je prohlášení Mezinárodní konference teologů z roku 1980 o „teologii eucharistické modlitby“¹¹. Poté byla vydána „Eucharistická modlitba Utrechtské unie“, v níž se objevuje výpověď víry rané církve v nové formě.

V roce 1995 vyšla kniha „Eucharistická slavnost v Katolickém biskupství starokatolíků v Německu“, která obsahuje i eucharistické modlitby z jiných církví ekumeny, jakož i kolekty korespondující s danými čteními. Bere značnou měrou ohled i na požadavek po inkluzivní řeči. Toto dílo se setkalo s velkým zájmem i mimo hranice vlastní církve.

Počátky římskokatolické liturgické reformy směřovaly nejprve ke slavení latinské liturgie „v čistém stylu“ a měly svůj původ převážně v benediktinských opatstvích. Vědecká liturgická bádání tohoto hnutí – z něhož je třeba jmenovat především benediktýna z Laachu jménem P. Odo Casel a jím duchovně vedené benediktýnky z Herstelle an der Weser – sloužila též k obnově liturgie obce. P. Anselm Schott z Beuronu zveřejnil v roce 1884 první „lidový misál“, který byl pochopitelně zamýšlen jako doprovodná pomůcka k sledování latinských bohoslužeb. Další lidový misál vypracoval později jiný benediktýn z Laachu jménem Urbanus Bomm. Augustiniánský řeholní kanovník Pius Parsch z Klosterneuburgu u Vídně začal po první světové válce s lidovou liturgickou obnovou. Za pomoci Katolického hnutí mládeže získali Ludwig Wolker a především Romano Guardini (zvláště na hradě Rothenfels nad Mohanem) mnoho přátel pro obnovu liturgie jako bohoslužby obce. Druhý vatikánský koncil se konečně odvážil k oficiální liturgické reformě, která byla prováděna postupně. Nejprve byla mateřština povolena pro čtení a posléze pro všechny texty kromě mešního kánonu. Bylo zavedeno více mešních kánonů, které byly přeloženy do národních jazyků. Nová tříletá soustava čtení měla podstatně obohatit „stůl slova“. I texty pro udělování svátostí a pro žehnání byly přeloženy do národních jazyků.

V anglikánském společenství církví se rozeběhla obnova liturgie ve stejné době. Po roce 1970 vydaly jednotlivé církevní provincie alternativní knihy pro bohoslužby, které využívaly odpovídající zkušenosti jiných západních církví a jsou výrazem významného vývojového posunu v anglikánském světovém společenství. Jeho jednotlivé církve přestaly být koloniálními církvemi britského impéria, které pěstuje za každou cenu anglické tradice i při bohoslužbách. Tato anglikánská reforma liturgie se otevřela inkulturaci, přenášení tradované víry do myšlení, života a jazyka jednotlivých národů. Po „Alternative Service Book“

¹¹ Tento text jakož i eucharistická modlitba Utrechtské unie jsou uvedeny v dodatku této knihy.

anglikánské církve v Anglii, vydaném v roce 1980 má být v roce 2000 vydána kniha „Common Worship“ jako alternativa ke knize „Book of Common Prayer“.

Za průkopníka liturgické obnovy v evangelických církvích německého jazykového prostoru je třeba označit luterána jménem Wilhelm Löhe. Tento farář ve vesnici Neuendattelsau ve středním Francku zůstává dodnes zářným příkladem pastorální reformy, a to svým trojnásobným zaměřením na: diakonii – šíření víry – liturgii. Löhova „Agenda pro křesťanské obce luterského vyznání“¹² vydaná v roce 1884 musela být již po několika letech vytištěna znovu. Löhe ovlivnil především liturgickou obnovu v luterských církvích v severní Americe.

„Pracovní společenství z Alpirsbachu“ sloužilo od roku 1933 liturgické obnově svými společnými zkušenostmi, které nabylo při modlitbě hodinek a denních čteních Písma. Zvláštní význam pro evangelickou liturgickou reformu mělo po první světové válce Berneuchenerské hnutí, ze kterého vyrostlo v roce 1931 založené Bratrstvo svatého Michaela. To obnovilo jak modlitbu hodinek, tak kázání a eucharistickou slavnost. Z mnoha jmen představitelů tohoto hnutí je třeba jmenovat biskupa Wilhelma Stählina a Karla Bernharda Rittera.

Liturgická konference Reformovaných evangelických církví v německy mluvícím Švýcarsku zveřejnila v roce 1983 několikadílnou liturgickou agendu.

Velký vliv na obnovu bohoslužeb v ekumeně mělo a má též bratrské společenství v Taizé, které se pokouší sloučit dohromady elementy z liturgického dědictví všech církví.

Z práce komise pro víru a církevní řád při Světové ekumenické radě církví o křtu, eucharistii a úřadu vznikla eucharistická liturgie (Limská liturgie). Byla slavena při velkých bohoslužbách generálního shromáždění Světové ekumenické rady církví ve Vancouveru v roce 1983 a v australském městě Canberra v roce 1991. Využívá zkušeností z Taizé a obsahuje všechno, co bylo podstatné pro bohoslužbu původní nerozdělené církve. Z tohoto a dalších pramenů čerpá „Obnovená agenda“¹³ evangelických církví v Německu, jejíž předběžný model je k dispozici pro vyzkoušení od roku 1990.

Podněty k hovorům:

Promluvte si s některým starším člověkem o bohoslužbách. Jak je prožíval ve svém dětství? Co se od té doby změnilo?

V mnoha církvích existují skupiny, které každou liturgickou obnovu odmítají. Jaké důvody pro to uvádějí?

Pročtěte si Limskou liturgii. Porovnejte tuto předlohu s bohoslužbami ve vaší obci.

¹² Agende für die christlichen Gemeinden des lutherischen Bekenntnisses.

¹³ Erneuerte Agenda.

... nikdy u konce

Liturgická reforma není žádným dílem pro staletí, které by – tak jako misál Tridentského koncilu – mělo platit po všechny věky. Tato reforma vyvíjí rozličné formy, které mají v každé generaci udělovat víře živý výraz. To však v sobě zahrnuje zásadu, že jádro slavení musí být zachováno.

Uvádím několik nepostradatelných zásad, na které je třeba dbát:

- Bohoslužba je vždy setkáním s Ježíšem Kristem. On je uprostřed shromážděné obce (Mt 18,20). Skrze Krista, našeho bratra a Pána přinášíme své modlitby před Boha Otce. „V něm máme vykoupení a odpuštění hříchů“ (Ko 1,14, srv. Ef 1,7) zpívaly první křesťanské obce. Při bohoslužbě prožíváme a dosvědčujeme společenství Ježíše s jeho učednicemi a učedníky. Pokud to shromáždění ignoruje a zůstává pouze na mezilidském horizontu, pak neslaví žádnou bohoslužbu.
- Bohoslužba žije z biblického poselství. V ní jsou zřejmé po všechny časy platné a všem lidem vlastní elementy: chvalozpěv a žal, díky a prosby, přijímání a odevzdání. Přijímání nám darované dobroty a milosrdenství Boha se děje v našem odevzdání se Bohu v následování Ježíše. Uskutečňuje se v předávání víry a přijetí sester a bratří „tak jako Kristus k slávě Boží přijal nás“ (Ř 15,7).
- Bohoslužba církve je slavností společenství. Odtud pochází jedno z označení pro eucharistii: komunio. Toto společenství přesahuje konkrétní obec slavící na určitém místě a v určitý čas. Zahrnuje všechny, kteří jsou na celém světě (= ekumeně) shromážděni ve jménu Ježíše. Liturgie je slavností obecné Církve.¹⁴
- V bohoslužbě každé obce musí být rozeznatelné dědictví víry, kterou jsme sami přijali. O tom píše Pavel: „Já jsem přijal od Pána, co jsem vám odevzdal“ (1 K 11,23). Když někdo navštíví bohoslužbu jiné obce nebo jiné křesťanské tradice, měl by zažít: Zde nejsem cizí, je to slavnost mé vlastní obce.
- Křesťanská bohoslužba se v průběhu času a díky rozličným duchovním zkušenostem vyvíjela různými způsoby; svůj výraz v nich nachází i jedinečnost různých národů, zemí a kultur. Tím vyslovujeme nejzřetelněji, že boží dílo spásy bylo uskutečněno pro všechny lidi. Bohoslužba pravoslavných východních církví má jinou formu než slavnost ve městě Římě a v severní Africe se vytvořily jiné formy než ve Francii. Křesťanstvo reformace přineslo do liturgie svou vlastní zkušenost víry a černé obyvatelstvo Ameriky vytvořilo svou vlastní spiritualitu. Mladé církve se dnes snaží vložit své životní prostředí do slavení svých obcí.
- K závazným spojujícím elementům křesťanů patří církevní rok s velkými svátky. Tím je zdůvodňováno i přání po společném časovém termínu Velikonoc, platném pro církve Východu i Západu. Patří k nim i základní texty a úkony při křtu, struktura eucharistické slavnosti a – pokud možno – společná sestava biblických čtení. Náleží k tomu též jistá znamení a zařízení v kostelním prostoru: oltář, kříž, místo pro křest a zvěstování, oltářní a velikonoční svíce (paškál); výrazové formy jako vztažené a sepjaté ruce, stání, klečení, sezení, liturgický tanec, pozdravení pokoje a některé další. Ani bohoslužby nových forem se nesmějí vzdávat těchto nepostradatelných elementů.
- Od raných dob církve platí pravidlo, které je neméně důležité i v dnešní ekumenické době: Jednota a rozmanitost nebo svoboda a řád neznamenaají protiklady, nýbrž se navzájem stále doplňují.

¹⁴ Když asi v roce 154 biskup Polykarp ze Smyrny navštívil římského biskupa Aniceta, byl pozván, aby slavil jako host v tamějším kostele eucharistii. Taková praxe je také všeobecně doporučena v syrské knize církevních pokynů „Didaskalia“ ze třetího století. Neexistovaly tedy žádné obavy z nepokoje a sporu kvůli jinak prováděné liturgii, protože v ní bylo možno poznat a spoluslaviti liturgii jako podle vlastní praxe.

Podněty k hovorům:

Jakým způsobem se projevují chvalozpěv a pokání, díky a prosby, přijetí a odevzdání se v bohoslužbě vaší obce?

Navštivte bohoslužby (eucharistickou slavnost nebo bohoslužbu s Večeří Páně) v jiných obcích svého okolí. Pohovořte si před tím se zasvěcenými o výstavbě a zvláštěnostech takové bohoslužby. Po této bohoslužbě mluvte s duchovním, který ji vedl, a ptejte se. Na mnohých místech jsou velmi dobré zkušenosti s ekumenickými liturgickými semináři, v jejichž závěru se koná ekumenická bohoslužba.

Dejte se uvést do bohoslužby pravoslavných východních církví (i za pomoci audiovizuálních prostředků) a pokud možno takovou bohoslužbu navštivte.

Tam, kde se k tomu skýtá příležitost, navštivte i židovské synagogální bohoslužby, abyste poznali kořeny naší křesťanské víry a modlitby.

Texty

Justin

Mučedník (+ okolo 165), poznává jako dalece zcestovalý a učený člověk bohoslužebně obyčejně mnoha obcí. Zpravuje o tom:

"Po koupeli (křestní) vedeme toho, který se stal věřícím a připojil se k nám, k těm, jež nazýváme bratry, tam, kde jsou shromážděni, abychom se společně vroucně modlili za nás samotné, za toho, jenž byl osvícen a za všechny ostatní na celém světě, abychom, poté co jsme poznali pravdu, byli považováni za hodny býti shledáni též ve skutečích jako horliví členové obce a strážci příkázání a dosáhnouti tak věčné blaženosti. Po skončení modlitby se pozdravíme políbením pokoje. Pak je předsedajícímu účastníkovi přinesen chléb a kalich s vodou a vínem. On potom vzdává chválu a čest Otci všech věcí skrze jméno jeho Syna a svatého Ducha a pronáší dlouhé díkůvzdání za to, že nás učinil hodnými těchto svých darů. Když dokončil přímlyvy a slavnostní děkovnou modlitbu, zazní celým shromážděním slovo 'Amen'. Toto Amen znamená v hebrejském jazyce: Staň se! Po díkůvzdání předsedajícího a souhlasu celého shromáždění podávají ti, kteří se u nás nazývají diákoní, každému přítomnému z chleba, vína a vody posvěcených při díkůvzdání a z toho také odnášejí nepřítomným.

Tento pokrm se u nás nazývá eucharistie. Na ní smí mít podíl jen ten, kdo považuje naše učení za pravdivé, přijal koupel k odpuštění hříchů a k novému narození a žije podle Ježíšových příkázání. Neboť nepovažujeme to za obyčejný chléb a obyčejný nápoj; nýbrž jako Ježíš Kristus, náš Slovem božím vtělený spasitel, přijal pro naši spásu tělo a krev, tak je - jak jsme byli poučeni - skrze jednu od něj samotného pocházející modlitbu v díkůvzdání posvěcena potrava, jíž se sytí naše tělo a krev skrze proměnu, tělem a krví onoho vtěleného Ježíše. Neboť apoštolové předali v pamětech od nich pocházejících, které jsou zvané Evangelia, že zadaný úkol se jim dochoval takto: Ježíš vzal chléb, vzdal dík a řekl: 'To čiňte na mou památku, to je mé tělo'; stejně tak vzal kalich, vzdal dík a řekl: 'To je má krev', a z toho rozdělil jen jim. ...

V den, který je zván nedělí, se koná shromáždění všech, kdo bydlí ve městech nebo na venkově. Při tom jsou předčítány paměti apoštolů nebo spisy proroků, podle zvyku. Když předčítatel skončí, pronáší předsedající proslov, v němž upomíná a vyzývá k napodobování a konání veškerého tohoto dobra. Poté všichni vstaneme a modlíme se k Bohu. Když je modlení u konce, je přinesen chléb, víno a voda. Předsedající vyslovuje vroucně modlitby a díkůvzdání, lid se připojuje svou odpovědí 'Amen'. Nato se koná rozdělení a přijímání darů; každý obdrží svůj díl z posvěceného; nepřítomným přinášejí jejich díl jáhni.

Majetní však, kteří jsou dobré vůle, dávají podle vlastního uvážení, každý co chce, a co se vybere, je předkládáno předsedajícímu; ten z toho poskytuje pomoc vdovcům a vdovám

a těm, kteří jsou kvůli nemoci nebo z nějakého jiného důvodu potřební, vězňům a cizincům v obci přítomným; stará se zkrátka o všechny, kteří jsou ve městě. Ke společnému shromáždění se scházíme v neděli, protože to je první den, kdy Hospodin proměnil původní tmu a vody a stvořil svět a též protože v tento den vstal náš vysvoboditel Ježíš Kristus z mrtvých."

(z: *Texte der Kirchenväter, Sv. 4, vyd.: Alfons Heilmann, Mnichov 1964, str. 276*)

Eucharistická modlitba z církevního řádu Hippolytova (+ okolo 215)

Jáhní přinášejí obětní dary. On [biskup] na ně pokládá ruku a děkuje s celým kněžstvem a říká:

Pán budiž s vámi! I s duchem tvým!

Vzhůru srdce! Máme je u Pána!

Vzdávejme díky [eucharistésoven] Pánu! Je to důstojné a správné.

Pokračovat má takto:

Vzdáváme ti díky, ó Bože, skrze tvého milovaného služebníka Ježíše Krista, jehož jsi nám poslal v časech posledních jako uzdravitele a spasitele a posla svého úradku.

On je tvým Slovem, s tebou nerozlučně spojeným; skrze něj jsi nás všechny stvořil, tak se ti zalíbilo.

Seslal jsi jej z nebes v klín panny, v něm se stal tělem a byl jako tvůj Syn poznán, narozen z Ducha svatého a panny.

Aby vyplnil tvou vůli a získal tvůj svatý lid, rozepjal své ruce v utrpení, aby ty, kteří v tebe věří, vysvobodil od utrpení.

A protože se dobrovolně vydal utrpení, aby smrt zbavil moci, rozlomil okovy ďábla a přemohl podsvětí, osvětil spravedlivé, postavil hráz [smrti] a ohlásil vzkříšení,

vzal chléb, vzdal dík a řekl:

Vezměte a jezte! To je mé tělo, které se láme za vás.

Stejně tak vzal kalich, a řekl:

Toto je má krev, která se prolévá za vás.

Kdykoli tak činíte, čiňte na mou památku!

Ve vzpomínce na jeho smrt a jeho vzkříšení ti tedy přinášíme onen chléb a kalich a děkujeme ti, že jsi nás shledal hodnými před tebou stát a konat svatou službu.

Prosíme tě: Sešli svého svatého Ducha na tyto přinášené dary církve. Tím, že ji shromažďuješ k jednotě, dej všem svatým, kteří na tom mají podíl, naplnění Duchem svatým k posile víry v pravdě, abychom tě chválili a oslavovali skrze tvého služebníka Ježíše Krista, skrze nějž je tobě sláva a čest, tobě Otci a Synu se svatým Duchem ve tvé svaté církvi nyní a na všechny věky. Amen

(převédeno podle prastarého latinského textu v:

Anton Hänggi/Irmgard Pahl, Prex Eucharistica, Fribourg 1968)

Z konsenzu Mezinárodní starokatolické teologické konference v Altenbergu u Kolína n. R. 24. - 28. září 1979

- 1 Mezinárodní starokatolická teologická konference 1979 měla za téma teologii eucharistické modlitby. Ukázalo se, že teologie eucharistické modlitby má těsnou souvislost s její strukturou. Teologická konference se touto strukturou zabývala zvláště v ohledu na ty eucharistické modlitby, které je třeba nově vytvořit. Z pohledu na shodné základní struktury eucharistické modlitby v rané církvi a na teologický a spirituální význam eucharistické modlitby v základních otázkách a mnohých dalších s tím souvisejících bodech vyplynul konsenzus, na němž je třeba pevně trvat.
- 2 Základní starocírkevní struktura se objevuje ve dvou variantách, které pro nás připadají v úvahu obě dvě.
 - 2.1.1. První varianta je doložena v nejstarším modelu eucharistické modlitby u Hippolyta a převládla v části území Západu (Galie, Hispánie) a na Východě. Vyznačuje se přehledností a uzavřeností stavby. Charakter eucharistické modlitby jako díkůvzdání zde vyniká zvláště výrazně.
 - 2.1.2. Tato varianta základní starocírkevní struktury nese v jednotlivostech následující tvar:
 - úvodní dialog
 - část díkůvzdání dík a chvála
 - bud': jednotné díkůvzdání
 - nebo: preface, sanctus, postsanctus
 - ústící v:
 - zpráva o ustanovení
 - anamnéze – oblatio
 - epikléze (vztahující se na dary a komunikanty)
 - doxologie a amen
 - 2.2.1 Druhá varianta odpovídá od 4. stol. doloženému typu alexandrijsko-římskému. V ní stojí před zprávou o ustanovení prosba o požehnání darů, která však má vlastní charakter a nenahrazuje tak epikletickou prosbu za dary a komunikanty po anamnézi. Souvislost prosby o posvěcení darů a jejich příjemců po anamnézi je důležitá.
 - 2.2.2 Tato 2. varianta má v jednotlivostech následující podobu:
 - úvodní dialog
 - část díkůvzdání (chvála a dík)
(sestavující se z preface a sanctus, eventuálně postsanctus)
 - prosba o požehnání darů, ústící v
 - zpráva o ustanovení
 - anamnéze (oblatio)
 - prosba o (přijetí a) posvěcení darů a jejich příjemců
 - doxologie a amen
3. K otázkám struktury se dále držíme následujících zásad:
 - 3.1. Obecně platí, že struktura by měla být natolik průhledná, aby přispívala k aktivní spoluúčasti.
 - 3.2. Souvislost mezi přípravou darů, eucharistickou modlitbou a přijímáním má být jasná.

- 3.3. Pro communicantes (a mementos) přicházejí v úvahu dvě místa: při, popř. po přípravě darů nebo v napojení na epiklézi. Je-li při anamnézi vložena aklamace, měla by jí následovat, nikoli předcházet.
4. Co se týče obsahu a formulací eucharistické modlitby, je třeba dbát následujících pravidel:
- 4.1. Tradiční obrat "proferomen - offerimus" by měl být v překladu podán tak, aby vyjadřoval svůj tradiční smysl a nebyla podporována žádná pojetí oběti, která by odporovala starocírkevnímu porozumění.
- 4.2. Je třeba vyvarovat se dojmu opakování díkůvzdání v anamnézi.
- 3.1. V epiklézi by měla být vyjádřena její ekzeziologická a eschatologická dimenze. Každopádně má eucharistická modlitba obsahovat odkaz na paruzii.
- 4.1.1. Důležitá témata z římsko-západní tradice, která jsou ostatně zčásti rozšířena i na Východě, mají být včleněna i do nových eucharistických modliteb, ne však bezpodmínečně každé téma do každé eucharistické modlitby, přesto ale takovým způsobem, aby byl vztah k vlastní tradici zřetelný.
- 4.1.2. Takovými tématy jsou zvláště:
- spojení s obětí Kristovou,
pak ale též
 - vztah k věčnému nebeskému přinášení
 - návaznost na předmojžíšskou typologii (oběť Ábelova, Abraháмова a Melchisedechova)
5. ...
Četnějšími varicemi v části díkůvzdání má
- a) být vyjádřeno vícero aspektů díla spásy, přičemž mohou být rozvinuty i témata stvoření a starozákonních dějin spásy;
 - b) být obsáhnut život Ježíšův v momentech, skrze něž se do něj můžeme my nejlépe vcítit.
- ...
8. Až budou vytvořeny a používány nové eucharistické modlitby, je nutno věnovat pozornost následujícím bodům:
- 8.1. Celý člověk, v radosti i utrpení, má mít pocit, že je vtažen.
- 8.2. Dostatečné liturgicko-katechetické uvedení v obcích je nezbytné.

(Uveřejněno v: IKZ /Internationale kirchliche Zeitschrift/, 3/1980, str. 226 - 229)

Eucharistická modlitba Utrechtské unie (1982)

Požehnaný jsi, Bože a Otče našeho Pána Ježíše Krista,
Otče milosrdenství a Bože veškeré útěchy!
Ty jsi tak miloval svět, že jsi dal svého jediného Syna,
aby žádný, kdo v něj věří, nezahynul, ale měl život věčný.
On ustanovil trvalou památku tvých spásitelných činů:
V noci, kdy byl za nás vydán,
vzal chléb, vzdal ti díky, rozlámal jej a řekl:
Vezměte a jezte: Toto je moje tělo, které se za vás vydává!
Právě tak vzal po večeři kalich, znovu ti vzdal díky a řekl:
Vezměte a pijte z něho všichni: Toto je kalich smlouvy nové a věčné,
má krev, která se prolévá za vás a za všechny na odpuštění hříchů.
To konejte na mou památku!
Proto si, Otče, před tebou připomínáme vtělení tvého Syna,
jeho slova a znamení, jeho ponížení
a poslušnost až k smrti na kříži a jeho vzkříšení ve slávě.
Ty jsi ho vyvýšil nade všechno
a dal jsi mu jméno nad každé jiné jméno,
aby všichni na nebi, na zemi i pod zemí
poklekli před jménem Ježíšovým
a každá ústa vyznala ke slávě Boha Otce:
Ježíš Kristus je Pán!

S díky a chválou přinášíme
toto znamení Kristovy oběti před tvou tvář
a prosíme tě:
Sešli svého svatého Ducha
a naplň tyto dary jeho životodárnou silou,
ať se nám stanou Tělem a Krví tvého milovaného Syna.
Ať chléb, který lámeme, je účastí na těle Páně
a kalich, nad nímž ti vzdáváme dík,
je účastí na krvi našeho Pána Ježíše Krista.
Všechny nás spoj v jedno tělo, kdo jíme z tohoto jednoho chleba.
Ve společenství s matkou boží Marií,
s apoštoly a mučedníky,
se sv. Willibrordem a se všemi tvými svatými,
v jednotě s naším biskupem N. a arcibiskupem N., se společenstvím biskupů,
všech žen a mužů v apoštolské službě
a s celou tvou církví tě chválíme
a plni radosti očekáváme příchod tvého Syna,
našeho Pána, Ježíše Krista.

Skrze něho a s ním a v něm
je tvoje všechna čest a sláva,
Bože, Otče všemohoucí,
v jednotě Ducha svatého
po všechny věky věků.
Amen.

*(Např. v:
Die Feier der Eucharistie im Katholischen Bistum
der Alt-Katholiken in Deutschland² 1997
/ česky v bohoslužebném překladu ve Starokatolickém misále 1998 - pozn. překl./)*

PŘÍLOHA

Jmenný rejstřík

(Jsou uvedena pouze ta jména, k nimž jsou v textu další odkazy)

- Bonhoeffer, Dietrich (1906-1945), evangelický teolog, krvavý svědek odporu proti Adolfu Hitlerovi.
- Emeis, Dieter, přírodovědec a teolog, profesor praktické teologie na katolické teologické fakultě Univerzity v Münsteru ve Vestfálsku.
- Guardini, Romano (1885-1968), profesor křesťanského světónázoru v Berlíně, 1939 nuceně emeritován, později profesorem v Tubinkách (Tübingen) a Mnichově, vůdčí osobnost v katolickém hnutí mládeže a v liturgické obnově. Od r. 1927 ředitel hradu Rothenfels nad Mohanem.
- Herzog, Eduard (1841-1924), profesor novozákonní exegeze na kristokatolické (ve Švýcarsku = starokatolické) teologické fakultě Univerzity v Bernu, první biskup kristokatolické církve ve Švýcarsku, rozhodující měrou se podílel na vypracování vlastních liturgických textů v zemských jazycích svého biskupství.
- Kahlefeld, Heinrich (1903-1980), oratorián, biblický teolog a liturgik, 1949 ředitel hradu Rothenfels nad Mohanem, 1954 superior Oratoře sv. Vavřince v Mnichově.
- Kreusch, Edmund (1862-1922), starokatolický farář v Offenburgu, spoluautor německého starokatolického zpěvníku z r. 1909.
- Löhe, Wilhelm (1808-1872) zakládá jako vesnický farář v Neuendettelsau ve středním Francku evangelicko-luterské misijní dílo a obnovuje liturgii své církve.
- Lohfink, Norbert S.J., profesor starozákonní exegeze ve Frankfurtu nad Mohanem - St. Georgen, člen integrované obce v Mnichově.
- Marquard, Odo, profesor filosofie a základů vědy na Univerzitě v Giessenu
- Pahlová, Irmgard, profesorka liturgiky na katolické teologické fakultě Univerzity v Bochumu, společně s biskupem Antonem Hänggim vydatelka prameny zpracovávajícího díla *Prax Eucharistica*, 1995-1997 prezidentka *Societas Liturgica*.
- Ritter, Karl Bernhard (1890-1968), jeden ze zakladatelů Evangelického bratrstva Michaelova /*Evangelische Michaelsbruderschaft*/ a rozhodující autor jeho liturgie.
- Schilebeeckx, Edward, dominikán, profesor systematické teologie v Lovani a Nijmegen.
- Stählin, Wilhelm (1883-1975), evangelicko-luterský farář v Norimberku, profesor praktické teologie na evangelické teologické fakultě Univerzity v Münsteru ve Westfálsku, biskup v Oldenburgu, 1931 jedním ze zakladatelů Evangelického bratrstva Michaelova, vydal čtrnáct kazatelská díla.
- Thurian, Max, bratr z Taizé, liturgik, osobnost vůdčí perem při vytváření Limské liturgie.
- Thürlings, Adolf (1844-1915), původce starokatolické liturgické reformy, farář v Kemptenu v Allgäu, od roku 1887 profesorem na kristokatolické (=starokatolické) teologické fakultě Univerzity v Bernu, první držitel katedry liturgiky.
- Wagner, Johannes, spoluzakladatel a první ředitel Německého liturgického institutu v Trevíru.
- Wohlmuth, Josef, profesor dogmatiky na katolické teologické fakultě Univerzity v Bonnu, hlavní okruh zkoumání: křesťansko-židovský dialog.
- Zulehner, Paul Michael, profesor pastorální teologie na katolické teologické fakultě Univerzity ve Vídni.

Malý liturgický slovníček

- A CAPELLA (*střlat.*) – zpěv bez instrumentálního doprovodu.
- ABSOLUCE (*střlat.* absolvere = osvobodit od hříchu, „rozhřešit“) – prosba za prominutí hříchů a příslib odpuštění ve svátosti pokání.
- ADVENT (*lat.* adventus = příchod) – období od sobotního večera před první nedělí adventní až do 24. prosince.
- AGAPÉ (*řec.* = láska) – společné jídlo ve spojení s Eucharistií.
- AGENDA (*lat.* = co je třeba učiniti) – kniha, v níž jsou popsána udílení svátostí a žehnání s rity; v evangelických církvích obsahuje agenda celkovou bohoslužbu.
- AGNUS DEI (*lat.* = beránek Boží) – zpěv nebo modlitba k lámání chleba při eucharistické slavnosti.
- AKLAMACE (*lat.* = zvolat, souhlasit) – z politického života římského císaře převzaté souhlasné zvolání obce, nejprve při volbě biskupské, poté v bohoslužbě jako připojení se k modlitbě, též eucharistické. Takovými aklamacemi jsou: Agnus Dei, Amen, Kristus zemřel..., Aleluja, Hosanna, Kyrie, Sanctus a další.
- AKOLYTA (*řec.* = průvodce) – pomocník/pomocnice při liturgii, ministrant/ka.
- ALBA (*lat.* albus = bílý) – dlouhý, k nohám sahající košilovitý oděv, ve východní církvi též barevný, nošený pod kazulou, upomíná na křestní roucho, nošen též oltářními pomocníky, mnohde také dětmi při slavnosti prvního přijímání.
- ALELUJA /HALLELUJAH/ (*hebr.* = Hospodin /Jahvé/ budiž pochválen!) – radostné zvolání, zvolání k Evangelii (ne v postní době a v předvelikonočním přípravném období).
- AMBON /evtl. AMBON/ (*řec.* anabainein = vystupovat) – zvýšený čtecí pult k přednášení čtení a mezizpěvů.
- AMEN – hebrejská potvrzovací formule: Tak jest. Tak staň se! Souhlasná aklamace obce po prezidiálních modlitbách a po modlitbě eucharistické (1K 14,16).
- ANAMNÉZE (*řec.*) – zpřítomňující připomínka božích skutků spásy v eucharistické modlitbě.
- ANGELUS (*řec./lat.* = posel, anděl) – počátek modlitby při ranním, poledním a večerním zvonění: „Anděl Páně zvěstoval Marii...“
- ANGELUS DOMINI – vzpomínka na vtělení Kristovo v trojitě modlitbě – ráno, v poledne a večer – se zvoněním věžního zvonu. Byla zavedena františkány na večer, od 16. popř. 17. stol. je rozšířena v dnes běžné formě.
- ANNO DOMINI – léta Páně.
- ANTIFONA (*řec.* = protitón) – původně protisborově zpívaný žalm, posléze liturgický zpěv střídavý mezi kantorem/kantorkou a obcí; dnes se tak nazývá návratný verš, který přejímá lid na začátku a konci a opakuje též uprostřed předzpívaného žalmu.
- ANTIPENDIUM (*lat.* antependium) – závěs na čelní straně oltáře a ambonu, také umělecky ztvárněné desky ze dřeva či kovu.
- APOKALYPSA (*řec.* = odkrytí) – Zjevení Janovo, poslední kniha Nového zákona, sepsáno jako útěšná kniha pro pronásledované křesťany.
- APOSTOLICUM – apoštolské vyznání víry; viz též krédo, Nicaenum, symbolum.
- APOŠTOLSKÉ KŘÍŽE – APOŠTOLSKÉ SVÍCNY – viditelně umístěny na dvanácti místech v kostelním prostoru jako symbol „apoštolské“ církve, která se shromažďuje.
- APSIDA (apsis, *řec.* = zakružení, zaklenutí) – polokruhové nebo víceúhelné zakončení oltářního prostoru.
- ASPERGIL (*lat.* aspergere = kropit) – kropáč, slouží ke skrápění svěcenou vodou.
- BAPTISTÉRIUM (*řec.* baptizein = křtít) – křestní kaple, pak též křestní lázeň nebo křtitelnice.
- BAZILIKA (*řec.* = královská síň) – starokřesťanský kostelní prostor, který se vyvinul z tržní nebo soudní budovy.

BENEDICTUS (*lat.* = buď požehán) – chvalozpěv Zachariášův (L 1,68nn); druhá část Sanctu.

BERACHA (*aram.* – *hebr.*) Chvalozpěv a žehnací modlitba, viz eucharistie.

BISKUP (*řec.* episkopos = dohlížitel) – má duchovní vedení místní církve. Biskupskému sboru je uloženo uchovávat společenství všech místních církví.

BOOK OF COMMON PRAYER – V letech 1549 – 1552 vytvořená kniha pro anglikánské bohoslužby obce.

CELEBROVAT (*lat.* celebrare = slavit) – slavit bohoslužbu.

CIBÓRIUM (*lat.* cibus = pokrm), též PYXIS (*řec.*) – nádoba k uchovávat eucharistického chleba (v tabernáku, nebo na cestě ke komunikantům).

CINGULUM (*lat.*) – pás, jímž může být sepnuta alba.

DALMATIKA – svrchní oděv v pozdně římském období, liturgický oděv jáhenky/jáhna.

DIÁKON/KA – viz jáhen/ka

DOXOLOGIE (*řec.*) – oslavný chvalozpěv Bohu v rozmanitých formách, na konci eucharistické modlitby jako „velká doxologie“.

EPIFANIE, epiphany (*řec.* zjevení) – svátek zjevení Páně 6. ledna a v obou následujících nedělích (křest Ježíšův, svatba v Káni).

EPIKLÉZE (*řec.* = svolávání) – prosba k svatému Duchu při eucharistické modlitbě nebo při slavení jiných svátostí (srv. kap. Epikléze).

EPISKOPÁT – společenství biskupů; viz biskup.

EPIŠTOLA (*lat.* epistula = list, dopis) – čtení z novozákonních listů (dopisů).

EUCCHARISTIE (*řec.* = díkůvzdání) – starocírkevní a opět obnovené označení pro Večeři Páně.

EUCCHARISTIE, EUCCHARISTICKÁ MODLITBA – chvalozpěv na připomínku velkých činů božích se zprávou ustanovení večeře Ježíšovy; Beracha.

EVANGELIÁŘ – kniha s evangelními čteními pro bohoslužbu, mnohdy vzácně zdobená.

EVANGELIUM (*řec.* = radostná zvěst) – poselství spásy podle Marka, Matouše, Lukáše a Jana.

EXEGEZE (*řec.* = výklad) – vysvětlení svatých Písem pomocí vědeckých prostředků a metod.

EXEKVIE (exequiae, *střlat.*) – liturgie pohřební.

EXSULTET (*lat.* = raduj se) – chvalopěv velikonočního světla o Veliké noci.

GLORIA – „sláva buď Bohu na výsostech“ (srv. L 2,14). chvalozpěv při slavnosti Eucharistie o nedělích a svátcích kromě adventního a předvelikonočního přípravného období.

HÁBIT – oděv mnichů a mnišek.

HODINKY (*lat.* hora = hodina) – modlitba hodin – celodenní schéma modliteb rozdělených a pevně přiřazených určitým denním dobám.

HOMÍLIE (*řec.*) – proslov nad biblickými čteními v bohoslužbě.

HOSTIE (*lat.* = oběť, obětní zvíře) – chléb pro eucharistickou slavnost.

HYMNUS (*řec.* = chvalozpěv) – zvláště slavnostní zpěv v rytmicky shodně stavěných slokách.

CHÓR (*řec.* taneční rej) – zvýšený prostor v kostele pro společnou chórovou modlitbu; kůr (kruchta) pro skupinu zpěváků, sbor.

CHORÁL – hudební tvar zpěvu liturgických textů; v reformačních církvích též označení pro písně obce.

IKONA (*řec.* eikón = obraz) – svaté obrazy ve východní církvi, které jsou obzvláště uctívány.

IKONOSTAS – obrazová stěna se třemi „branami“ v ortodoxních církvích, která odděluje oltář a klérus od prostoru pro věřící.

INCENSIO – viz kadidlo.

INKLINACE (*lat.* = sklánět se) – úklon v liturgické slavnosti, především před oltářem, při vyznání hříchů a při „Sláva Otci ...“

INTERKOMUNIO – eucharistické společenství.

INTROIT (*střlat.* introitus = vstup) – původně zpěv určitého žalmu pro každou neděli vybraného pro vstup do kostela, dnes vstupní zpěv k počátku bohoslužby. Podle počátečního slova introitu jsou neděle pojmenovány, tak 3. neděle adventní „Gaudete“, neděle v přípravném období předvelikonočním „Invocabit“, „Reminiscere“, „Oculi“, „Laetare“ a „Judica“, po Velikonocích následují mezi jinými „Cantate“ a „Exaudi“. Introit při vzpomínce zemřelých začíná „Requiem aeternam dona eis Domine“ = odpočinutí věčné dej jim, Pane. Viz Rekviem.

JÁHEN/KA (*řec.* diákonos = služebník) – jáhenství (diakonát) je prvním stupněm trojitě rozčleněného úřadu. V raném období církve podporovali jáhni biskupa v péči o chudé a při liturgii. Jáhni a jáhenky nosí štolu přes levé rameno, káží, vedou bohoslužby slova, žehnají manželstvím, udílejí křty a pochovávají mrtvé.

KADIDLO – oblak dýmu z pryskyřičných zrn, které jsou sypány na žhnoucí uhlíky, symbol pro stoupající modlitbu.

KÁNON – dnes v římskokatolické liturgii pojem pro eucharistickou modlitbu. Slovo pochází z hnutí liturgické obnovy Katolické mládeže. Poprvé se vyskytuje v „Církevní modlitbě“ (Kirchengebet), od předsedy tohoto hnutí Ludwiga Wolкера vydané roku 1930 zpočátku pouze pro prefaci. Po Sanctu byl pod nadpisem „Canon – tichá mše“ pokyn: „Všichni klečí a modlí se tiše spolu s knězem“.

KÁNON – viz též eucharistická modlitba.

KATEDRÁLA (*řec.* kathedra = katedra, post učitelský) – biskupský kostel.

KAZULE (casula, ornát) – roucho, které kněží nosí při eucharistické slavnosti přes albu.

KLÉRUS (z *řec.* kleros = los) – povolání k jáhenskému, kněžskému a biskupskému úřadu (službě).

KOLEKTA (*střlat.* = sbírka) – modlitba shrnující prosby jednotlivců (viz orace); bohoslužebná finanční sbírka.

KOMPLETÁŘ (*střlat.* → noční modlitba) – poslední večerní čas modlitby hodinek před spánkem.

KOMUNIO – COMMUNIO (*lat.* = společenství) – přijímání eucharistického pokrmu; společenství stolu; společenství církve.

KONCELEBRACE – spoluslavení, slavení Eucharistie více kněžími; viz celebrovat. Koncelebranty se dnes spíše rozumějí všichni účastníci bohoslužby.

KONSEKRACE (*lat.* → svěcení) – v eucharistické modlitbě jsou dary chleba a vína konsekrovány (posvěceny). Také svěcení biskupa nebo vysvěcení kostela se nazývají konsekrací.

KONTINUÁLNÍ ČTENÍ – navazující čtení biblických knih.

KORPORÁL (z *lat.* corpus = tělo) – bílý (tuhý) šátek pokládáný doprostřed oltáře pod kalich a misku s hostiemi.

KRÉDO (CREDO, *lat.* = věřím) – vyznání víry; viz Apostolicum, Nicaenum, Symbolum.

KRUCIFIX (*lat.*) – kříž se znázorněním ukřižovaného.

KŘÍŽMO (*řec.* chrisma = po/mazání) – požehnaný olej pro křest, biřmování, biskupské a kněžské svěcení.

KŘÍŽOVÁ CESTA (též pašijová z *lat.* passio = utrpení) – meditativní zamyšlení se čtrnácti zastaveními s obrazy cesty utrpení Ježíšova.

KVATEMBRIE (*quatembria*, z *lat.* *quatuor tempora* = čtyři období) – středa, pátek a sobota na počátku ročních období; ve staré církvi dny děkovné (za úrodu), pokání a svěcení, dnes ze širokého povědomí obcí vymizelé.

KYRIE ELEISON (*řec.*) = Pane, smiluj se.

KYRIOS (*řec.* = pán) – oslovení císaře, oslovení Boha v pozdním židovství, titul Kristův.

LAETARE (*lat.* = raduj se) – viz *introitus*.

LAUDY – LAUDES (*lat.* = chvály) – ranní modlitba denní modlitby hodinek.

LAVABO (*lat.* = umývám) – liturgická očista rukou.

LEKCIONÁŘ (*střlat.* *lectionarium* = kniha čtení) – liturgická kniha obsahující biblická čtení, mezizpěvy a evangelní čtení pro bohoslužbu.

LEKTOR/KA – ženy a muži, kteří přednášejí v bohoslužbách čtení před Evangeliiem.

LITANIE (*řec.* – *střlat.*) – střídavá zpívaná vzývající a prosebná modlitba.

LITURGIE – uspořádaná veřejná bohoslužba církve; srv. kapitulu „Liturgie, co je to?“

LITURGIKA – vědecká disciplína (podobor praktické teologie) zabývající se liturgií církve.

MAGNIFIKAT (*lat.* = velebí) – Chvalozpěv Mariin, zpíván či jako modlitba recitován o nešporách.

MARANA THA (*aram.* = Pane, přijď!) – modlitební zvolání praobce, srv. 1K 16,22 a Zj 22,20.

MARTYR, MUČEDNÍK – svědek krve, lidé, kteří pro svou víru snášejí utrpení a smrt.

MATUTINUM (*lat.* – *románsky*) – noční či časná ranní bohoslužba, první z původně sedmi modliteb hodinek, dnes hodinka se čtením.

MENSA – viz oltář.

MINISTRANT/KA (*lat.*) – přísluhující při bohoslužbě.

MISÁL (*střlat.*) – oltářní kniha, kniha pro slavení eucharistických slavností.

MITRA – pokrývka hlavy biskupa.

MŘÍŽKA – ve středověku zřízená stěna mezi oltářním prostorem (s kněžským chórem) a místem pro obec, zhruba odpovídá ortodoxnímu ikonostázu.

NEŠPORY (*lat.* *vesperae* = večer) – večerní pobožnost denní modlitby hodinek.

NICAENUM – velké nicejsko-cařihradské vyznání víry (*Credo Nicaeno-Constantinopolitanum*) z koncilů v Niceji (325) a Konstantinopoli (381).

NONA (*lat.* = devátá) – 9. hodina v antickém světě, odpolední modlitba hodin, hodina smrti Ježíšova (u nás 15 hod.).

OKTÁV /OSMIDENÍ/ (*lat.* *octo* = osm) – osmidenní období po některých větších církevních svátcích (velikonoční o., letniční o., vánoční o.).

OLTÁŘ (z *lat.* *adolere* = spálit) – označuje obětní stůl; křesťané znali zpočátku pouze jen menzu, svatý stůl (jak se dodnes oltář nazývá ve východní církvi). Teprve s důrazem na obětní charakter eucharistické slavnosti se prosazuje pojem „oltář“. Reformované církve proto mluví o stolu Večeře Páně.

ORACE – modlitba předsedajícího v liturgii, viz *kolekta*.

ORDINACE (*lat.* *ordo* = řád, pořádek) – svěcení popř. ustanovení ke zvláštní církevní službě.

ORDINARIUM (*lat.* → pravidelné) – pevné části eucharistické slavnosti.

ORDO MISSAE – řád slavení mše.

PARAMENTA (*střlat.*, většinou v pl.) – liturgická roucha, v evangelických církvích též *antipendia*.

PARUZIE (*řec.* *parusia* = přítomnost) – druhý příchod Páně na konci časů.

PASCHÁLNÍ MYSTÉRIUM (*hebr.* – *řec-lat.*) – velikonoční tajemství, svátek velikonoc, srv. v kapitole „Tajemství víry“.

PAŠKÁL (*lat.* lux paschaliū = světlo pesachu /velikonoc/) – velikonoční svíce, většinou se symbolem kříže, pěti hřebů, s letopočtem a řec. písmeny alfa a omega (Α Ω); je zažehuta při velikonoční vigílii od nového velikonočního ohně.

PATROCINIUM (*lat.*) – odvozeno od patron = ochranný svatý, „jmeniny“ kostela nebo obce.

PAX – pokoj, pozdravení pokoje.

PEKTORÁL (z *lat.* pectus = hrud', srdce, mysl) – závěsný prsní kříž biskupa, opata a abatyše.

PERIKOPA (*řec.* odříznuté) – úryvek z Písma svatého, který je předčítán při bohoslužbě.

PIETA (*lat.* pius = zbožný) – znázornění Marie s mrtvým Ježíšem na klíně.

PREFACE (*lat.* přejaté slovo „Řeč před svatým“, prorocká řeč) – začátek eucharistické modlitby.

PREZIDIÁLNÍ MODLITBY – viz kolekta a orace.

PRIMICE (*lat.* prima = první) – první slavení eucharistické slavnosti nově ordinovaným knězem.

PRVNÍ ZÁKON, PRVNÍ SMLOUVA – teologicky přesnější označení namísto „Starý zákon, stará smlouva“. „Starý“ může být nedorozuměním chápáno jako zastaralý, překonaný.

PSALMODIE – zpěv textů žalmů v různých žalmových „tónech“ (nápěvech).

PURIFIKATORIUM (*lat.*) – čistící šátek na kalich.

REKVIEM (*lat.* requium = odpočinek, klid) – označení eucharistické slavnosti při vzpomínce na zemřelé, viz introit.

RELIKVIE – ostatky svatých.

RUACH (*hebr.*) – Duch (femininum).

SANCTUS (*lat.* = svatý) – aklamace obce uzavírající prefaci, srv. Iz 6,3.

SEDILIE, též SESSIO, SEDES (*lat.* sedere = sedět) – sedadla pro liturgu, prezídium = „předsedatelstvo“.

SEKVENCE (*střlat.* sequentia = pokračování) – prokomponovaná meditativní píseň ve slokách před Evangeliiem v určité dny.

SEPTUAGINTA (*řec.* = sedmdesát) – podle tradice sedmdesáti moudrými učenci do řečtiny přeložený První zákon.

SEXTA – polední hóra modlitby hodin; poledne bylo v antice šestou hodinou; počátek smrtelného utrpení Ježíšova na kříži.

SCHOLA, schola cantorum (*lat.* = škola) – označení skupiny liturgických (před)zpěváků.

SYMBOLUM (*řec.* = dohromady složené) – vyznání víry, viz Apostolicum, krédo, Nicaenum, viz kapitola „... tělem a duší“.

SYNAGÓGA (*řec.* synagein = svádět dohromady, shromažďovat) – modlitebna a škola židovské obce.

ŠTOLA (*řec.* – *lat.*) – znamení úřadu tvaru dlouhého pásu látky v liturgických barvách, biskupy a kněžími nošena přes obě ramena, jáhny přes rameno levé.

TABERNÁKL (*lat.* tabernaculum = stan) – též „svatostánek“, schránka pro uchovávání eucharistických chlebů po slavnosti, především pro komunio nemocných.

TALÁR (*lat.* talus = kotník) – po kotníky dlouhé roucho, v evangelických církvích mnohde ještě jediný liturgický oděv.

TE DEUM LAUDAMUS (*lat.* = tebe, Bože, chválíme...) – chvalozpěvný hymnus.

TERCIE – třetí hodina v antickém světě, modlitba hodin v 9:00 hod.

VĚČNÉ SVĚTLO – olejová lampa před tabernáklem, viz tam.

VERBA TESTAMENTI (*lat.* = slova smlouvy /zákona/) – ustanovovací slova Eucharistie.

VIGÍLIE (*lat.* vigilare = bdít) – noční hory, noční bdění.

VULGÁTA (*lat.* = lidová) – překlad Bible do latiny od sv. Jeronýma.

ŽALM S ODPOVĚDÍ – následuje po 1. čtení a je součástí zvěstování slova z Bible.

Rozšiřující literatura v němčině a angličtině (výběr)

Liturgické texty

BERLIS, Angela – KRAFT, Erentrud – SCHLENZIG, Hans-Werner: Kirche im Aufwind des Geistes, Materialien zur Feier der Firmung, Hefte für Gemeindegarbeit und Theologie (HGTh) 7, Bonn 1994 (obsahuje též liturgii biřmování)

Celebrating Common Prayer, vyd. Society of Saint Francis (anglikánská) a Liturgickou komisí Církvě Anglie, Dorchester 1994, též ve zkrácené verzi. Kniha obsahuje nově sestavené liturgické modlitby denních dob, k tomu v předmluvě hodnotné úvody do denní modlitby církve a období liturgického roku. (Soukromý překlad do němčiny obstaral Thaddäus A. Schnitker, Münster).

Die eucharistische Liturgie von Lima, (vyd. Fr. Max Thurian), Frankfurt nad Mohanem 1983

Die Feier der Eucharistie im Katholischen Bistum der Altkatholiken in Deutschland, Bonn 1995, 1997²

Die Feier der Kindertaufe, vyd. Liturgická komise Katolického biskupství starokatolíků, Bonn 1991

Lektionar, Eigentexte des Katholischen Bistum der Altkatholiken in Deutschland, Bonn 1998

Spisy k liturgii

ADAM, Adolf: das Kirchenjahr mitfeiern, Freiburg-Basel-Wien 1979 (česky Praha 1998)

ADAM, David: Segen über uns, vor mir, unter mir, Gebetserfahrung mit dem irischen Segen, Konstanz 1993

BEER, Norbert (vyd.): Christliche Kirchen feiern das Abendmahl. Eine vergleichende Darstellung, Kevelaer/Bielefeld 1993

BERGER, Rupert: Kleines liturgisches Lexikon, Freiburg-Basel-Wien 1987

BIERITZ, Karl-Heinrich: Das Kirchenjahr. Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart, München 1987

DOMEK, Johanna OSB: Liturgisches ABC, Paderborn 1998

EMEIS, Dieter: Sakramentenkatechese, Freiburg-Basel-Wien 1991

GERHARDS, Albert a další (vyd.): Wahrhaftig, Gott ist bei euch! wie feiern wir heute Liturgie?, Paderborn 1994

Gottes Segen und die Segenshandlungen der Kirche, Arnoldshainer Konferenz (vyd.) Neukirchen-Vluyn 1997

GUARDINI, Romano: Beten im Gottesdienst der Gemeinde, Topos-Taschenbuch, Mainz 1992

GUARDINI, Romano: Der Sonntag, gestern, heute und morgen, Topos-Taschenbuch, Mainz 1992

GUARDINI, Romano: Von heiligen Zeichen, Mainz 1985

GUARDINI, Romano: Vorschule des Betens, Mainz/Paderborn 1998

HAKE, Joachim – KRAFT, Erentrud – KRAFT Sigisbert: Lobpreis von Generation zu Generation. Liturgische Sprache heute, Burg Rothenfels am Main 1998

HEINZ, Andreas – RENNINGS, Heinrich (vyd.): Heute segnen, Werkbuch zum Benediktionale, Freiburg – Basel–Wien 1987

- HERBST, Wolfgang (vyd.): Evangelischer Gottesdienst. Quellen zu seiner Geschichte, Göttingen 1992
- JASCH, Susanne (vyd.): Gesegnet wirst du sein. Geschichten vom Segen und Segensworte aus der Bibel, Stuttgart 1992
- KRABBE, Dieter: Jüdisches Leben, Denken und Gedenken, München 1995
- KRAFT, Sigisbert: Ökumenische Eucharistiefeier, Überlegungen zu einer umstrittenen Frage, in: Lit Jb. 45 (1995) 216-237
- LIES, Lothar: Eucharistie in ökumenischer Verantwortung, Granz-Wien-Köln 1996
- LIES, Lothar: Sakramententheologie – Eine personale Sicht, Graz-Wien-Köln 1990
- RICHTER, Klemens – SCHILSON, Arno (vyd.): Den Glauben feiern. Wege liturgischer Erneuerung, Mainz 1989
- SAUER, Ralph: Die Kunst, Gott zu feiern. Liturgie wiederentdecken und einüben, München 1994
- SCHLEMMER, Karl (vyd): Gemeinsame Liturgie in getrennten Kirchen?, Reihe Questiones disputatae 132, Freiburg-Basel-Wien 1991
- SCHLEMMER, Karl (vyd): Gottesdienst, Weg zur Einheit, Reihe Questiones disputatae 122, Freiburg-Basel-Wien 1989
- SCHMIDT-LAUBER, Hans Christoph: Die Zukunft des Gottesdienstes. Von der Notwendigkeit lebendiger Liturgie, Stuttgart 1990
- SCHNITKER, Taddäus A.: Die anglikanische Kirchengemeinschaft. Eine Einführung, Bonn 1992 – tam také další odkazy na literaturu k liturgickým otázkám
- SCHÜTZEICHEL, Harald: Die Feier des Gottesdienstes, eine Einübung, Düsseldorf 1994
- VOBBE, Joachim: Kind sein – Kind werden, Vom Getauft- und Gesandtsein des Christen. Brief des Bischofs an die Gemeinden, Bonn 1997
- VOBBE, Joachim: Staatsangehörigkeit: Geist – Reich. Eine Betrachtung zur Firmung. Brief des Bischofs an die Gemeinden, Bonn 1998 (tato řada bude pokračovat)
- WEGMAN, Herman A. I.: Liturgie in der Geschichte des Christentums, do něm. přel. Thaddäus A. Schnitker, Regensburg 1994
- WOHLMUTH, Josef: Im Geheimnis einander nahe. Theologische Aufsätze zum Verhältnis vom Judentum und Christentum, Paderborn-Münster-Wien-Zürich 1996
- ZINK, Jörg: Leben und Gottes Segen, Eschbach 1986
- ZINK, Jörg: Sein gesegnet jeden Tag, Lieder und Segensworte aus dem alten Irland,

Další literatura dostupná v češtině

- ADAM, Adolf: Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe, Vyšehrad, Praha 1998 překlad z němčiny
- BOUŠE, Zdeněk Bonaventura: Epilegomena, soukromý tisk 1996
- CANTALAMESSA, Rainero: Eucharistie – naše posvěcení, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1977 – překlad z italštiny
- ČERNOUŠEK, Tomáš: Liturgický prostor, nakladatelství nevedeno, Olomouc 1995
- DONGHI, Antonio: Gesta a slova. Úvod do symbolické mluvy liturgie, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1995 – překlad z italštiny
- FILIPI, Pavel: Hostina chudých, Kalich, Praha 1991
- GIGLIONI, Paolo: Svátosti Krista a církve, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996 – překlad z italštiny
- KOLEKTIV autorů: Morée, Peter; Deurloo K. A.; de Vries, Sytze; Winter, Christian; Štorek, Jiří; Rejchrt, Luděk; Bleij, Marijke; Keřkovský, Pavel, Jak bolí Bůh. Biblická teologie a liturgie, Rozpravy/Samenspraak, Praha 1998 – částečně překlady
- KUNETKA, František: Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem, zveřejněno v: Židovský rok a jeho svátky, naklad. nevedeno, Olomouc 1994
- KUNETKA, František: Liturgický rok ve slavení církve, naklad. nevedeno, Olomouc 1995
- KUNETKA, František: Slavnost našeho vykoupení. Nástin liturgické teologie, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997
- KUNETKA, František: Židovské kořeny křesťanské anafory, vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1994
- NOVÁČEK: Mše svatá. Naše jedinečná pastorální šance, Arca JiMfa, Třebíč 1996
- NOWAK, Mieczyslaw: Žít mší svatou, Matice cyrilometodějská, Olomouc 1998 – překlad z polštiny
- PALC, Jaroslav V.: Posvátná liturgie, Křesťanská akademie, Řím 1981
- POKORNÝ, Ladislav a kol.: Obnovená liturgie, Česká katolická charita v ÚCN, Praha 1976
- POKORNÝ, Ladislav: Prostřený stůl, Česká katolická charita, Praha 1990
- POKORNÝ, Ladislav: Světlo svátostí a času, Česká katolická charita, Praha 1981
- POKORNÝ, Ladislav: Z dějin liturgie u nás, Česká katolická charita, Praha 1968
- POLÁČEK, Pavel: Eucharistie jako slavnost, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 1996
- QUARDINI, Romano: O duchu liturgie, Česká křesťanská akademie, Praha 1993 – překlad z němčiny
- QUARDINI, Romano: O posvátných znameních, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1992 – překlad z němčiny, též Křesťanská akademie, Řím 1968
- RAHNER, Karl: O svátostech v církvi, nakladatelství Scriptum, Praha 1993 – překlad z němčiny
- RICHTER, Klemens: Liturgie a život, Vyšehrad, Praha 1996 – překlad z němčiny
- SALAJKA, Milan: Křesťanská bohoslužba, Blahoslav, Praha 1985
- SANTE, Carminde di, Židovská modlitba. K počátkům křesťanské liturgie, Oikúmené, Praha 1995 – překlad z italštiny
- SCHILLEBEECKX, Edward: To číňte na mou památku. Studie k eucharistické teologii, Vyšehrad, Praha 1998 – překlad z nizozemštiny